Adnan Gümüş Nejla Kurul

Üniversitelerde BOLOGNA SÜRECİ

Neye Hizmet Ediyor ?

Eğitim Sen Yükseköğretim Bürosu
Eğitim Sen Yayınları Mart 2011

ÜNİVERSİTELERDE
BOLOGNA SÜRECİ
NEYE HİZMET EDİYOR?

Adnan Gümüş
Nejla Kurul

Eğitim Sen Yükseköğretim Bürosu (YÖB)
Mart 2011

EĞİTİM SEN
(Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası)
***
Adına Sahibi:
Zübeyde Kılıç Öztürk
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Serpil Açıl Özer
***
Yazışma Adresi:
Cinnah Cad. Willy Brandt Sk. No:13
Çankaya/ANKARA 06680
Tel: (0.312) 439 01 14 (pbx)
Fax: (0.312) 439 01 18
E-posta: bilgi@egitimsen.org.tr
Web: www.egitimsen.org.tr
***
Sayfa Düzeni/Kapak:
Gülüzar Ünver
***
İSBN: 978-975-535-024-0
***
Baskı: Umut Ajans - 0312 435 75 13
***
Eğitim Sen Yayınları
Mart 2011

ÖNSÖZ

Avrupa ve Türkiye'de yükseköğretimde yapılan değişiklerin son on yılı kısaca "Bologna Süreci" olarak ifade edilebilir. Bu süreç, "Avrupa Yükseköğretim Alanı" ve "Avrupa Araştırma Alanı" olarak da dile getirilmektedir. Bu çerçevede "bilgiye dayalı toplum", "istihdam edilebilirlik", "hareketlilik", "yaşamboyu öğrenme", "kalite güvencesi" gibi terimler sık sık kullanılmakta ve bunlar sürecin görünen ve tartışılan yönünü oluşturmaktadır. Aslında Bologna Süreci'nin temel kavramları, geleneksel üniversite söyleminden farklı olarak piyasa yönelimli faaliyetleri içermektedir. İlginç olan bu süreç ve kavramların Türkiye üniversitelerinde tartışılmaksızın kabul görüp uygulanmaya başlanmasıdır.

Bologna Süreci, üniversitelerin yerel, ulusal ve küresel piyasalarla, yeni işlevler çerçevesinde uyumlaştırılması sürecidir. Bu olgunun arka planını neoliberalizm oluştururken, Bologna Süreci üniversitelerin bu yönde dönüşümünü sağlayan bir proje olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda Bologna Süreci eleştirel gözle okunduğunda aşağıdaki hususlar dikkati çekmektedir:

•Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) bakış açısından, yükseköğretim önemli bir pazardır. Kuşkusuz Avrupa Yükseköğretim Alanı içinde merkez ülkeler, çevre ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüklere sahiptir. Bu pazarda öğrenci hareketlerinin yönünün Türkiye olmayacağına dikkati çekmek gerekmektedir.

•GATS'la bağlantılı olarak Avrupa'da bugün, yükseköğretim ticaretinin önündeki engellerin aşılması için bir alt yapı çalışması yürütülmektedir. Hizmetlerin metalaştırılması ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması, giderek tükenen iş ve istihdam umutlarını gerek yerel ve gerekse küresel işgücü piyasaları üzerinden pompalayarak yükseköğretimi kârlı bir alana dönüştürme amacını taşımaktadır.

•Bilim ve teknolojide rekabet gücünün geliştirilmesi yoluyla tek bir pazar ve blok halinde Avrupa'nın "dünyanın en rekabetçi bilgi tabanlı ekonomik gücü" olmasını sağlayacak biçimde üniversiteler düzenlenmektedir. Neredeyse tüm araştırma alanlarının rekabetçi bilgi tabanlı ekonomik gücü olacak AB için harekete geçirilmek istendiği bu bağlam içinde, üniversitelerin toplumsal sorumlulukları adım adım sönümlendirilmektedir.

Bologna Sürecinin üç temel amacı bulunmaktadır. **Birincisi**, Avrupa'yı küresel rekabette bilim ve teknoloji ile destekleyecek biçimde üniversitelerin yeniden düzenlenmesidir (Avrupa Araştırma Alanı). Zira sermaye birikim rejiminin gerektirdiği biçimde üretim araçlarının ve tüm üretim güçlerinin geliştirilmesinde yükseköğretimin motor işlevi görmesi beklenmektedir. Bu süreç, emeğin mutlak ve nisbi anlamda sömürüsünün artırılmasına dönük koşulların yaratılmasına hizmet etmektedir. **İkincisi**, yükseköğretimin küresel bir pazara dönüştürülebilmesi için gerekli koşulların yaratılmasıdır (Avrupa Yükseköğretim Alanı). AYA, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS/

General Agreement on Trade in Services) genelde eğitimi ancak özellikle yükseköğretimi uluslararası ticareti yapılan bir hizmet olarak gören anlayışın, AB ölçeğinde politika/uygulamasını kapsamaktadır. Bu bağlamda AYA ile "hizmetlerin serbest dolaşımı önündeki engellerin, diplomaların tanınması ve akreditasyon mekanizmalarıyla kaldırılması", "öğrenci hareketliliğinin artırılması ve ortak bir 'Avrupalı' bilinç ve kültürünün oluşturulması" ve "üniversiteler arasında işbirliği yoluyla bilim ve teknolojide rekabet gücünün geliştirilmesi" amaçlanmaktadır. **Üçüncüsü**, kolektif bir hizmet olarak görülen yükseköğretimin özelleştirilerek devletin küçültülmesi amacına dönük olarak kamu finansmanında yeni bir kaynak tahsisi yaratmaktır. Bunun anlamı, üniversitelerin ikincil bölüşüm ilişkileri içinde emekçiler lehine sosyal bir hak olarak anlamını ortadan kaldırmaktır.

Bologna resmi mevzuatında, tüm mekanizmalar nihai olarak "Avrupa Yükseköğretim Alanı" ve "Avrupa Araştırma Alanı" oluşturulması hedefinin adımları olarak sayılmaktadır. Bologna Süreci'nde öngörülen bilginin paylaşılmasına, öğrenci ve öğretim elemanı değişim programlarına, diplomaların tanınırlığına, ortak programlar açılmasına ve araştırma ortaklıklarına ilk aşamada karşı çıkılması güç gözükmektedir. Ancak Bologna süreciyle, bilginin metalaşmasına, öğrenci ve öğretim elemanı değişiminin hegemonya kuracak düzeyde çevreden merkeze tek yönlü akışına ve bir Avrupa yükseköğretim pazarı yaratılmasına, diplomaların tanınırlığının meta düzenine hizmetine, ortak eğitim programlarının sermayenin ihtiyacına göre kurgulanmasına karşı çıkmak zorunludur. Üniversite eğitimi ve bilgi üretimi, değişim değeri için değil, insan ihtiyaçları doğrultusunda üretilen kamusal hizmetler olarak kullanım değeri için üretilmelidir. Diğer bir deyişle yükseköğretimin kullanım değeri üretecek bir niteliğe dönüşmesi, onun emekçi sınıflar lehine kurumsallaşması ile mümkündür.

Eğitim Sen, iktisadi ve toplumsal koşulların üniversiteleri derinden etkilediğini gözlemlerken, eş zamanlı olarak "başka bir toplum ve başka bir üniversite mümkündür" demektedir. Sendikamız "Demokratik, özerk, parasız ve yüzü doğaya ve halka dönük üniversiteyi yaşatmak için araştırma ve eğitim işlevlerini emekçi sınıfların ihtiyaçları doğrultusunda düzenleyen bir üniversite için, tüm üniversite bileşenlerini ve duyarlı tüm toplumsal kesimleri toplumsal mücadeleye davet etmektedir.

Eğitim Sen Merkez Yönetim Kurulu olarak, öncelikle kitapçığın yazarları Nejla Kurul ve Adnan Gümüş'e, Yükseköğretim Bürosu üyelerine ve kitapçığın hazırlanmasına emek veren sendikamız uzmanı İlker Akçasoy'a teşekkür ederiz.

Merkez Yönetim Kurulu

İÇİNDEKİLER

I.DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN DÖNÜŞÜMÜ 13
A. Devlet, Piyasa ve Üniversiteler 13
B. Refah Devleti/Sosyal Devlet ve Özerk Üniversite Dönemi 21
C. Neo-Liberal Devlet ve Güdümlü Üniversite Dönemi..... 27
D. Avrupa'da Bologna Süreci'nin Doğuşu ve Karşı Bildirgeler.... 30

II.BOLOGNA SÜRECİ: ÜNİVERSİTELERİ PİYASA İLE UYUMLULAŞTIRMA PROJESİ 44
A. Süreci Başlatan Dinamikler 44
B. Sürecin Aktörleri, Organları ve Ajan(s)ları 48
C. Ana Terim ve İlkeleri: Kavramların Kirletilmesi 60
D. Sürecin Mantığı ve Mekanizması: Piyasacı Sekter Determinizm ve Homo Teknikus 65
E. Sürecin Kısa Tarihi ve Evreleri ile Bazı Temel Konferans, Bildirge ve Belirlemeleri 67

III.TÜRKİYE'NİN SÜREÇTEKİ YERİ VE PERFORMANSI: PİYASA KOŞULLARINDA HERKESE YÜKSEKOKUL, PARALI SERTİFİKA, MÜTEVELLİ HEYETİ VE AJANSLAR 87
A. Türkiye'de Bologna Sürecinin Kısa Tarihi 87
B. Bologna Süreci'nin Türkiye'deki Sahipleri, Organ ve Ajan(s)ları 97
C. Bologna'ya Uyarlanma Sürecinde Yapılanlar ve Mevcut Gelinen Durum 110
D. Türkiye Üniversitelerinin Bologna Süreci Performans Notları 131

IV.BOLOGNA VE POST-BOLOGNA SÜRECİ'NİN ÜNİVERSİTE BİLEŞENLERİ AÇISINDAN DOĞURDUĞU SONUÇLAR VE OLASI TEHDİTLER **133**

A. Özgür Bilim Yerine Bilginin Metalaştırıldığı Tekno-Bilim Hakimiyeti **134**

B. Kamusallığın Karşısında Üniversitelerin Piyasalara Teslimiyeti **137**

C. Üniversitelerde Esnek Üretim ve Esnek ve Güvencesiz Çalıştırma **139**

D. İşsizliğe Gerçekçi Çözümler Yerine, Yaşamboyu Öğrenme Yanılsaması **141**

E. Öğretim Elemanı Değil, Homo Teknikus **143**

F. Üniversite Bileşenlerinin Karşı Karşıya Kaldığı Tehditler **148**

KISALTMALAR **155**

KAYNAKÇA **159**

ÖZGEÇMİŞLER **165**

- Adnan Gümüş **166**
- Nejla Kurul **167**

I. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN DÖNÜŞÜMÜ

1970'lerin ortalarından itibaren kapitalizm içine girdiği krizden çıkışı, yeni bir birikim rejiminin ortaya konmasıyla aşılabilmiştir. Sermaye birikim rejiminin temel karakteristikleri bir önceki birikimden oldukça farklıdır. Bu farklılık, iktisadi ve politik alanın büyük ölçüde değiştirilmesini gerektirmekteydi. Tarihsel ve toplumsal koşulların ürünü olan üniversitelerin, dönüştürülen devletin bir parçası olarak yeniden düzenlenmesi kaçınılmaz görünmekteydi. Bologna Süreci bu köklü müdahalenin Avrupa'daki çerçevesini oluşturmaktadır. Son yıllarda yükseköğretim sisteminin kökten yeniden şekillendirilmesini anlayabilmek için bu süreci ve ana güdülerini iyi okumak gerekmektedir.

A. Devlet, Piyasa ve Üniversiteler[1]

Kapitalizmin gelinen son evresinde, yeni sermaye birikimi rejimi, merkezi ve yerel devlet yapılarını ve dolayısıyla kamu üniversitelerini derinden etkilemiştir. Üniversitelerdeki etkilenme, üniversitelerin araştırma ve eğitim gündemini ekonomiye bağımlı kılan, devlete daha çok hesap verilmesini talep eden, dolayısıyla kurumsal özerkliği sürekli aşınan, sunulan eğitimi kişisel bir mala dönüştürme eğilimlerini taşıyan, toplumsal adalet yerine etkinliğe vurgu yapan nitel değişim doğrultusunda uygulamaları kapsamaktadır[2] . Bu tür süreçler, Currie'nin belirttiği gibi[3] , çok çeşitli disiplinlerde bilgi üretme ve özgürce eleştiride bulunma işlevlerini ön plana alması

1 *Çalışmada yer alan tartışmaların bir kısmı* ***Bilim ve Gelecek*** *Dergisi Ocak 2010 sayısında yayınlanan* ***Türkiye Üniversitelerinde 1980 Sonrası Dönem: İnsanın Özgürleşmesi Amacından Akademik Kapitalizme Geçişin Öyküsü" başlıklı Nejla Kurul'un makalesinden aktarılmıştır.***

2 *Nejla Kurul Tural. (2004).* ***Küreselleşme ve Üniversiteler****. Ankara: Kök Yayıncılık.*

3 *Currie Jan, Lesley Vidovich. (1998) (Ed. Jan Currie, Janice Newson. "Micro-Economic* ***Reform*** *Through Managerialism in American and Avustralian Universities"* ***Universities and Globalization. Critical Perspectives****. London: Sage Publications.*

gereken üniversiteleri sessizliğe itme tehlikesini taşımaktadır. Küresel kapitalizm sadece Avrupa ve Türkiye'de değil, dünyanın çok değişik coğrafyalarındaki üniversiteleri neo-liberal gündem doğrultusunda dönüştürmektedir.

Küreselleşen 'bilgi temelli ekonominin' yükseköğretime etkisini inceleyen Yang ve Vidovich, küresel pazarlarda kendi ulusal çıkarlarına (iş dünyası ve hükümet) hizmet etmek üzere üniversitelerin kullanımını içeren ekonomik yararcılığın hâkimiyet kazandığını, buna koşut olarak üniversitelere merkezi bütçeden ayrılan payın azaltıldığını ve mali baskıların arttığını ifade etmiştir. Yazarlar, teknoloji destekli öğrenme ve öğretmenin "rahat, bireyselleşmiş ve etkileşimli, daha ucuz ve daha hızlı, zaman ve mekânda esnek" övgüleriyle giderek yaygınlaştığını, yükseköğretimin de küreselleşmesine karşın "düzenleme yokluğu"nun sorunlar yarattığını belirtmişlerdir. Avrupa'da, piyasa ilişkilerinin kuşatması hemen her alanda etkisini gösterirken, gerek küresel rekabet ve gerekse yükseköğretim pazarında rekabet, düzenleyici mekanizmalarından biri olarak Bologna Süreci'ni gündeme getirmiştir.

Avustralya, Kanada, İngiltere ve ABD'yi karşılaştırmalı ve eleştirel bir perspektiften inceleyen Slaughter'e göre[4] , dört ülkenin de yüksek öğretim politikalarıyla, ticari araştırma ve mesleki programlar yoluyla ekonomik gelişme ve işletmeciliği teşvik ettiğini; ulusal ekonomik etkinliklerde yüksek öğretimin değerine vurgu yaptıklarını; çalışanların bir kısmı için kurumlarda piyasa ve piyasa-yönelimli etkinliklerin revaçta olduğunu ortaya koymaktadır. Erişime ilişkin

4 *Slaughter Sheila. (1998) (Edited By: Jan Currie and Janice Newson) "National Higher Education Policies in a Global Economy"* ***Universities and Globalization. Critical Perspectives.*** *London: Sage Publications. S.46-47*

olarak, yüksek öğretim politikalarının daha çok öğrenciyi teşvik eder gözükmekle birlikte, bunun daha düşük ulusal maliyetlerle gerçekleşmesine yol açan öğrenim harçlarının yükseltilmesi ve öğrenci yardımlarında burslardan öğrenim kredilerine kayma yaklaşımları ile olduğunu gözlemişlerdir. Programlar bakımından ulusal politikalar, piyasa ile bağlantılı fakülteler ya da bölümleri özendirme yönelimindedir. Dört ülkede de, temel araştırmadan uygulamalı ya da iş çevrelerine dönük (entrepreneurial) araştırmalara doğru yöneliş söz konusudur.

Slaughter'e göre bu dört ülkenin de ulusal politikaları, dışsal kaynakları güvenceye almak için piyasaya yönelen üniversitelerle ilgili bir hareketi temsil eden 'akademik kapitalizme' doğru kaymaktadır. Bu yöneliş, özellikle parasal kaynak yaratmak için düşünsel sermayeyi (intellectuel capital) kullanarak sanayi ile ticari bağlantılar oluşturan büyük araştırma üniversitelerinde daha açık bir biçimde gözlenmektedir. Avustralya, Kanada, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, ticari araştırmalar, iş-meslek eğitimi programları, yüksek öğretimin ulusal ekonomik gelişmeye kattığı değere ilişkin beklentiler, çalışanların ve kurumların bir kısmı üzerinde yürütülen piyasa ve piyasa benzeri etkinlikler çerçevesinde, üniversitelerin kurumsal siyasalar ürettikleri gözlenmiştir. Küreselleşmenin yüksek öğretime etkilerini inceleyen Slaughter, bunları dört gruba ayırmıştır. Bunlar, (1) yüksek öğretimde bütçe kısıntıları (2) tekno-bilime verilen öncelik, (3) çok uluslu şirketlerle gelişen ilişkiler ve (4) düşünsel mülkiyete (intellectual property) odaklanmadır. Bu siyasalar doğrultusunda maliyetleri düşürerek daha çok öğrenci kaydetmek, tüm ülkelerde öğrenim harçlarını yükseltmek, piyasalarla uyumlu akademik birimlere ağırlık vermek, üniversitelerin temel araştırmadan uygulamalı araştırmaya yönelmesini sağlamak, hükümetin ekonomik gelişme

plan ve programları ile yüksek öğretimi bütünleştirmek gibi amaçlar konulmuş ve bu yönde uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Küreselleşmenin ekonomi politiği, üniversitelerin yönetilme biçimlerini ve akademisyenlerin günlük yaşantılarını büyük ölçüde etkilemekte bu durum da üniversitelerin geleceği ile ilgili ciddi kuşkular doğurmaktadır.[5] Üniversitelerin işleyişinde en anlamlı faktör, toplumda eleştirel düşünceyi teşvik etmesidir. Üniversiteler, bilginin geniş biçimde toplumsal amaçlar için üretildiği ve yayıldığı kurumlardır. Üniversitelerin sessizliği durumunda, toplumsal eleştirel düşünceler üreten ve bunları ifade eden toplumsal kurumlar kalmayacaktır. "Üniversiteler verimlilik ve rekabetin motoru olmaktan daha fazlası olmak zorundadır." Slaughter, hâlihazırda "piyasa en iyisini bilir" felsefesinin üniversiteleri derinden etkilediğine işaret ederken, işletmecilik uygulamalarının ve acımasız rekabetin yaygınlaştığını; seçilmiş dekanlar yerine şirket yöneticiliğinin geçtiğini ve bu uygulamaların akademik kurulları marjinalleştirdiğini; araştırmanın ticarileştirilmesinin üniversiteleri sanayi kesimi ile yakın ilişkilere yönlendirdiğini, bunun sonucunda merak-yönelimli araştırmaların (curiosity-driven research) daha az, buna karşın uygulamalı araştırmaların daha çok yürütüldüğünü belirtmektedir.

Bologna'da 1999 Bildirgesinin üzerinden kısa bir zaman geçtikten sonra üniversitelerdeki değişim, araştırmacılarca ortaya konulmaya başlanmıştır. Enders[6] son yirmi yılın Avrupa'da yükseköğretim ve akademik personel için değişim yılları olduğunu ifade eder. Yükseköğretimdeki öğrenci sayısındaki artış, mali kısıtlamalar,

5 *Aynı., 1998, s.3*

6 *Enders, Jürden. (2002). "Between State Kontrol and Academic Capitalism: A Comparative Perspektive on Academic Staff in Europe". (Editor: Jürgen Enders)* ***Academic Staff in Europe: Changing Contexts & Conditions****. Westport, CT: Greenwood Publishing.*

hesap verme ve performans değerlendirme süreçleri ve teknolojik gelişmelerin akademik personeli derinden etkilediğini belirtir. Bu etkenlerin akademik personel için sonuçlarını dört temel sorunsal etrafında sınıflandırır:

•Birincisi, akademik personelin geçmişe oranla hızlı bir statü kaybı yaşamasıdır. Akademik personelin genelinin ücretlerindeki göreli kayıplar ve akademik yaşama yeni başlayanların istihdam biçiminin esnek ve güvenceden uzak hale gelmesi ve düşük ücretlerle çalıştırılmaları statü kaybının temel belirleyicileridir.

•İkincisi, yüksek öğretime ayrılan kamusal fonların giderek azalmasıdır. Bunun sonucu olarak akademik personel başına düşen öğrenci sayısı artarken, araştırmaya ayrılan fonlar azalmaktadır; bunlar "etkinlik kazanımları" olarak değerlendirilebilir.

•Üçüncüsü, akademik personelin kolektif gücünün zayıflamasıdır. Bunun nedeni olarak akademik performansın denetiminin artışına paralel olarak, seçilmiş üniversite organlarının kararları yerine yönetsel hiyerarşinin geçmesi belirtilebilir.

•Dördüncüsü, toplumun beklentilerini karşılayamadığı için akademik personelin giderek daha çok eleştiri almasıdır.

Bologna Süreci'ni Avrupa'da yükseköğretim kurumlarının "standartlaştırma" yoluyla yönetimi olduğunu belirten Feces (2006)[7] bu sürecin Avrupa'nın dünyanın en rekabetçi ve en gelişmiş bilgi toplumu olma projesinin önemli adımlarından biri olduğunu

7 *Andreas Feces. (2006). "The Bologna Process-Governing Higher Education in Europe through Standardisation". Revista Espanda Education Comparada 12, s.203-231. http://docs.google.com. erişim tarihi: 18.11.2011.*

ifade etmektedir. Standartlaştırma, istenen Avrupa'yı ve onun yurttaşlarını inşa etmek için bir yönetim yaklaşımı olarak görülebilir. Bologna Süreci'ne hem Avrupa Birliği'nden hem de dışarıdan ülkeler üye olmaktadır. Sürece katılım gönüllülük temelindedir. Bologna söylemi büyük ölçüde "bilgiye dayalı toplum", istihdam edilebilirlik", "hareketlilik", "yaşamboyu öğrenme" ve "kalite güvencesi" kavramlarıyla doldurulmaktadır. Avrupa'nın gelişmiş bir bilgi toplumu olması küresel rekabette başarıyı getirecektir. Tüm yurttaşların işgücü piyasalarının istekleri doğrultusunda istihdam edilebilir olması bir diğer amaçtır. İstihdam edilebilirlik söylemi, hareketlilik söylemi ile kombine edilmiştir. "Yaşamboyu öğrenme, hareketlilik ve istihdam edilebilirliği artırır" denilmektedir. Feces'e göre, yurttaşa ulaştırılan mesaj şudur: "Eğer mobil olursan, daha iyi işlere giriş şansını elde edersin, yaşamboyu eğitimle kazandığın yeterlilikler Avrupa'nın herhangi bir yerinde uygun istihdam fırsatlarıyla eşleşir". Yaşamboyu öğrenme, örgün, yaygın ve informal tüm öğrenmeleri kapsamaktadır. Bologna Süreci, sürekli öğrenen bir yurttaş yaratma projesidir. "Yurttaş, sadece yaşamının ilk çocukluk ve gençlik yıllarında öğrenmeyecektir, yaşamın kendisi öğrenme olacaktır. Yaşamın kolonileştirilmesi pahasına da olsa tüm zamanlarında öğrenmeye teşvik edileceksin. Bundan kaçamazsın, öğrenmemeyi seçemezsin, ancak bazı durumlarda neyi öğreneceğini seçebilirsin". Yurttaşın bir diğer tanımlayıcısı, "hareketli yaşamboyu öğrenicisi"dir. Bu, kendi kendine bir sorumluluk projesidir. Feces'e göre, Bologna süreci pek çok piyasa güdümlü düşüncelerle doludur. Yükseköğretimin kalitesi, Avrupa Yükseköğretim Alanının adeta kalbidir. Bakanlar, kendi aralarında kurumsal, ulusal ve Avrupa düzeyinde kalite güvencesinin sağlanması konusunda anlaşmışlardır. Bunu sağlamak üzere önerilen reformların çoğu, üniversitelerin piyasalar gibi yönetilmesi doğrultusundadır. Öte yandan Avrupa yükseköğretim anlatılarının merkezi bir özelliği, geleceğin sürekli

değişeceği ve bunun öngörülmesinin çok güç olduğu fikridir. Bu güç sorunla baş etme sorumluluğu üniversitelerdedir, onlar geleceğin rehberleridir. Dünyayı kuşatan tehditler, esnek toplumlar ve esnek yurttaşlarla aşılabilir. Feces'e göre Avrupa'da gönüllüğe dayalı bir süreç olarak algılanan Bologna, Türkiye üniversitelerinde Bologna Süreci'ne imza atmış YÖK'ün müdahalesi ile zorunluluk/yükümlülük olarak algılanmaktadır.

Reedy[8] , Afrika'da yükseköğretimin bugününü ve geleceğini etkileyen eğilimleri, yükseköğretimde kitleselleşme (massification), küreselleşme, hükümet ve üniversiteler arasındaki ilişki biçimlerinin dönüşümü bağlamında açıklamaktadır. Küreselleşme ile ilgili olarak makalede ele alınan bağlam, öğretim ve araştırmanın üniversitelerde örgütlenmesinde yeni kamu işletmeciliği anlayışının egemen olmasıdır. Ayrıca üniversite araştırmalarının hükümet ve sanayinin talepleri doğrultusunda yönlendirilmesine dikkat çekilmektedir. Ne var ki Reedy'ye göre, profesörler bu süreçte bir "ücretli" (salaried) veya parça başına iş yapan (a piece-work laborer) emekçilere dönüşmektedirler. Yeni kamu işletmeciliği anlayışı, seçilmiş dekanların gücünü zayıflatırken; fakülte kurulları ve yönetim kurullarını marjinalleştirmiştir. Bu eğilimler geleneksel işbirliğini zayıflatmıştır. Üniversiteler, kitleselleşme, küreselleşme, özelleştirme, yerelleşme ve kalite güvencesi sağlama gibi bir dizi karmaşık sorunla uğraşmaktadır.

8 *Reddy, Jairam. (2002). "Current Challenges and Future Possibilities for Revitilization of Higher Education in Africa". (Editor: Chapman David). Higher Education in Developing World: Changing Contexts and Institutional Responses. Westport CT, USA: Greenwood Publishing.*

Benzer biçimde akademik mesleği etkileyen etkenler, Austin[9] tarafından Üçüncü Dünya ülkeleri örneğinde incelenmiştir. Araştırmacı, akademik personeli etkileyen beş temel eğilim üzerinde durmuştur:

- Birincisi, üniversite eğitiminin, piyasa ekonomisinin gereklerine koşut olarak işgücü piyasası taleplerine daha açık hale gelmesidir.
- İkincisi, akademik personelin eğitim verdiği öğrenci sayısının giderek artışıdır.
- Üçüncüsü, yükseköğretim kurumlarının özelleştirilmesi politikalarıyla birlikte, öğrenci çekmek için üniversiteler arasında kıyasıya bir rekabetin öğretim elemanları üzerindeki etkisidir.
- Dördüncüsü, önceki etkenlerle birleştiğinde kurumsal özerkliğin gelişmesi, akademik personelin liderlik, danışma ve yürütme süreçlerinin etkin katılımcısı (involvement) gibi yeni roller üstlenmesine yol açmıştır.
- Beşincisi, öğretim elemanlarının piyasa benzeri işlere zaman ayırmasını sağlamak için yükseköğretim kurumlarının çeşitli yollar araması ile ilgilidir.

Gezegenimizin farklı bölgelerinde üniversitelere ilişkin dönüşüm, kapitalizmin 1945-1975 refah devleti/ sosyal devlet döneminin bir krizle tamamlandığına ve sermaye sınıfının ihtiyaçlarına uygun yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. 1980 sonrası dönem, küresel örgütlerce neoliberal dönüşümlere ilişkin öncü çalışmaların başlatıldığı bir evredir. Bu sürecin Avrupa üniversiteleri arasındaki

9 *Austin, Ann E. (2002). "Academic Staff in Times of Transformation: Roles, Challenges and Professional Development Needs". (Editor: Chapman David).* ***Higher Education in Developing World: Changing Contexts and Institutional Responses.*** *Westport CT, USA: Greenwood Publishing.*

eşgüdümü ve dışa açılımı Bologna Süreci ile sağlanmaktadır. Türkiye ise Avrupa Birliği'nin çeperinde bir ülke olarak tartışmasız Bologna Süreci'ne hızlı bir biçimde eklemlenmeye başlamıştır. Üniversitelerdeki dönüşümü anlamak, en azından onun yakın tarihinin(1945'ten bugüne), diğer bir deyişle toplumsal ve tarihsel koşullarının kavranmasını gerektirmektedir. Toplumsal mücadeleler, iktisadi ve politik alanları dönüşüme zorlamaktadır ve üniversiteler de mücadele alanlarından biri olarak bu sarmalın içine dahil edilmektedir.

B. Refah Devleti/Sosyal Devlet ve Özerk Üniversite Dönemi[10]

İkinci Dünya Savaşının ardından gelen dönemde, ekonomik ve toplumsal yapıda ciddi bir dönüşüm yaşanmaktaydı. Fordist[11] üretim ve birikim yaygınlaşıyordu. Keynesci[12] devlet müdahaleciliği , durgun ekonomiyi canlandırmada bir araç olarak keşfedilmişti. Gelişmiş ülkelerde refah devleti uygulamaları ve az gelişmiş ülkelerde ulusal

10 *Nejla Kurul. (2010).**Türkiye Üniversitelerinde 1980 Sonrası Dönem: İnsanın Özgürleşmesi Amacından Akademik Kapitalizme Geçişin Öyküsü" Bilim ve Gelecek**, Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi, 71, Ocak. Bu başlık altındaki tartışmalar, bu makaleden gözden geçirilerek aktarılmıştır.*

11 *1970 öncesi dünyada yaygın olan üretim biçimi kısaca Fordizm olarak tanımlanan kitlesel (seri) üretimdir. Sembolik olarak 1914'te başlamış olan bu üretim, büyük ölçekte ve standart mal üretimini gerçekleştirmek üzere örgütlenmiştir. Bu üretim ve birikim örgütlenmesi, işlerin zihinsel emek ile fiziksel emeğe dayalı olarak belirlenerek katı bir işbölümünün olduğu, ürün standartlaşmasının verim artışları doğurduğu, artan mal ve hizmet talebinin bu standartlaşmayı hızlandırdığı bir üretim biçimidir. Kitlesel üretimde işgücünün üretime katılımı, yarı otomatik bir üretim bandı çerçevesinde ve "özel amaçla" üretilmiş makinelerin kullanımı ile mümkün olmaktadır. Katı işbölümü, emeği niteliksizleştirmiştir (Eraydın, Erendil, 1999,s. 9; Ansal, 1995).*

12 *Keynesci devlet müdahaleciliği. Fordist üretimde, talep edilen mal ve hizmet düzeyini güvenceye almak için Keynesci bir makro ekonomik politika benimsenmiştir. Toplumun orta ve düşük gelir gruplarını da tüketici konuma getiren, gelir dağılımı ve devletin müdahalesini içeren bu yaklaşım, Fordist üretimin egemen olduğu ülkelerde refah devleti türü bir kalkınma politikasının başlatılmasını sağlamıştır. Aynı tür politikalar 1960'lı yıllardan başlayarak gelişmekte olan ülkelerde de benimsenmekle birlikte kaynak yetersizliği, bu politikaların yaygınlaşmasını engellemiştir (Eraydın, Erendil, Dikmen, 2000).*

kalkınmacılık[13] yoluyla gelişme, büyüme ve/veya gelişme modelleri olarak belirlenmişti. Bu yönelimleri zorlayan temel dinamikler; 1929 krizini aşma çabası, yükselen emek-sermaye çelişkisinin doğurduğu toplumsal ve ekonomik talepler, alternatif bir toplumsal sistem olarak sosyalizmin emekçi sınıflardan yana etkileri olarak ifade edilebilir. Bu süreç, az gelişmiş ülkelerde, daha ziyade kendine yetmeci bir ithal ikameci sanayileşme stratejisine denk düşüyordu. Bu stratejinin temel pazarı ise ulusal ya da yerel pazardı. Çünkü ithal ikameci süreç, iç pazarın genişliği ve canlılığı üzerine inşa edilmişti.

1945-1975 dönemini kapsayan ve John Robinson tarafından kapitalizmin 'altın çağı' olarak adlandırılan bu evrede, devletin "toplumun ortak çıkarına hizmet" işlevi genişleme eğiliminde olmuştur. Boratav'a göre[14] Türkiye'de özellikle 1962-1976 döneminde, siyasi rejim 'popülist' denebilecek bölüşüm politikalarına yönelmişti. Bu politikalar geniş halk kitlelerinin siyaset sahnesinde rol almasına imkân veren çok partili parlamenter rejimin bir sonucudur. Büyük toprak sahiplerinden, ticari ve sanayi sermayesinden oluşan egemen güçler bloku, siyasi iktidara ve tüm iktisat politikalarına hükmetmektedir; ancak seçim süreci, geniş halk kitlelerinin isteklerini, iktisadi ve sosyal politikalara yansıtma gereğini doğurmuştur. Böylece egemen blokun uzun dönemli çıkarları ile işçi ve köylü kitlelerinin kısa erimli çıkarları arasında belli bir uzlaşma sağlanmıştır.

Toplumsal mücadelelerin devleti nasıl dönüştürdüğünü anlamaya yönelik her çaba, bu aygıtın çeşitli kurumsal yapılar üzerinde

---

13 Ulusal kalkınmacılık, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte, birçoğu bağımsızlığını kazanan Az Gelişmiş Kapitalist Ülkelerin (AGKÜ), uluslararası kapitalist düzene eklemlenmenin bir aracı olan ithal ikameci birikim tarzına dayalı kalkınma paradigmasıdır.

*14 Korkut Boratav. (2006). **Türkiye İktisat Tarihi**.1908-2005. Ankara: İmge yayınevi. S. 123.*

yarattığı özgül etkileri de anlamayı gerektirir. Bu kurumlardan biri de üniversitelerdir. İlk öncülleri 12. yüzyıla dek uzansa da, modern üniversite, Kant ve Fichte'den Wilhelm Von Humboldt'a kadar Alman filozoflarının entellektüel çabalarının bir ürünüdür, görece yenidir ve ulus devletlerin doğduğu döneme rastgelmiştir[15]. İktidar ve bilgi arasındaki anlaşma, bilim insanlarına büyük olanaklar sunarken, diğer yandan da onları ulusal kültürü desteklemeye, ulus devlet vatandaşlarını yaratma sürecine yardıma zorlamıştır. Avrupa'da üniversiteleri etkileyen Humbolt'un üniversite modelinden kısaca söz etmek, bugünkü üniversiteden ayıran temel özelliklerini anlamak bakımından anlamlı olacaktır. Humbolt üniversitesi modeli, aşağıda belirtilen temel özelliklere sahiptir:

1. Üniversite, tüm bilim alanlarındaki eğitim-öğretim etkinliklerinin araştırma etkinlikleri ile birlikte ve bütünlük içinde yürütüldüğü bir kurumdur.

2. Üniversite, mesleki ve teknik yüksekokuldan farklı bir kurumdur. Üniversitenin temel işlevi, herhangi bir mesleğe yönelik olmaksızın eğitim, öğretim ve araştırma yapmaktır. Amaç, kişilerin kendilerini tanımasını ve geliştirmesini sağlamaktır. Öğretme ve öğrenme özgürlüğü ve "bilim için bilim" üniversitenin vazgeçilmez ilkeleri arasındadır.

3. Üniversite devlete değil, ulusa bağlıdır. Devletin temel görevi, öğretim üyelerini görevlendirmek, maaşlarını ödemek ve çalışmaları için özgür bir ortam yaratmaktır.

---

15 *Marek Kwiek (Mayıs 2002)." Yükseköğretimi Yeniden Düşünürken Yeni Paradigma Olarak Küreselleşme: Gelecek İçin Göstergeler".Globalisation and Education.* ***Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri.*** *Cilt 2, Sayı 1,*

Humbolt üniversitesi modeli, Türkiye üniversitelerini de önemli düzeyde etkilemiştir. Ayrıca sosyal devlet döneminde üniversiteler, dönemin ekonomik ve siyasal genel karakteristiklerini büyük ölçüde yansıtmıştır. Bilim ve teknolojideki gelişmeler de, gerek üniversite içinde ve gerekse dışında, üretim ve birikim rejiminin ve kısmen de emekçi halkların talepleri yönünde biçimlenmiştir. Yükseköğretimin finansmanı kamu tarafından sağlanmıştır. Üniversiteler, binlerce öğrencinin eğitim gördüğü büyük yerleşkelerde eğitim vermeye başlamışlardır. Üniversitelerde, seçkinci eğitimden kitlesel eğitime doğru bir genişleme söz konusu olmuştur. Bu dönemde kitleselleşen üniversiteler, kapılarını emekçi sınıfların çocuklarına açmıştır. Üniversiteler, toplumun yüksek nitelikli insangücünü yetiştiren kurumlar olarak görülmekle birlikte, 'fırsat eşitliği' sağlayarak sosyal adaleti gerçekleştiren kurumlar olarak da işlev görmüştür.

Sosyal devlet/ulusal kalkınmacılık döneminde üniversiteler, "üniversite özerkliği ve akademik özgürlükler" temelinde, devletle ve siyasal iktidarlarla ilişkilerini sınırlandırmaya, politik gücün üniversiteye müdahalesini önlemeye çalışmışlardır. Bilindiği gibi, Humbolt üniversite geleneğinde üniversitenin 'gerçeği arama ve yayma' işlevini yerine getirebilmesi için onun devlet ve piyasadan bağışık, bilim insanlarının ise akademik özgürlüklere sahip olması gerekir. Türkiye'de 1946-1981 dönemi, 'özerk üniversite dönemi' olarak adlandırılmaktadır. 1946 yılında çıkarılan Üniversiteler Kanunu ile üniversiteye özerklik getirilmiştir. Üniversiteler bu yasada 'yüksek araştırma ve öğretim birlikleri' olarak tanımlanmıştır. Üniversite yönetiminde kurulların gücü artırılırken, üniversiteye ilişkin kararlar yasaların izin verdiği temelde demokratik yollarda alınmaya çalışılmıştır. 27 Mayıs 1960 ihtilalinin ardından üniversitelerle ilgili 115 sayılı değişiklik yasası (1960) çıkmış; 1946 ile kazanılan ve bir türlü yaşama geçirilemeyen özerklik kullanılır

hale getirilmiştir. Ancak, üniversite özerkliği ile ilgili bu olumlu adımlara karşın, 12 Mart 1971 darbesinin aktörleri, 'toplumsal gelişme, ekonomik gelişmenin önüne geçti' savıyla yönetime el koymuşlardır. Darbeciler, önceki yasanın yerine 1973 tarihinde 1750 sayılı yasayı çıkartmışlardır. Önceki yasaya göre, geri nitelikte olan pek çok hükme karşın, darbeciler üniversite özerkliğini kaldırmayı başaramamışlardır[16] . Ne yazık ki bunu, ileride aktarılacağı gibi, 12 Eylül 1980 askeri darbesi başarmıştır.

Devletin toplumun ortak çıkarlarına hizmet etme işlevinin genişlediği dönemde, akademik özgürlükleri yaşama geçirmenin bir gereği olarak da, öğretim elemanlarının iş güvenceli konumlarda istihdamı mümkün olmuştur. Öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ve istihdamı, bir kamu hizmeti olarak "ülke düzeyinde bütünlüklü bir planlama faaliyetinin" konusu olarak ele alınmıştır. Bilim insanlarının yetiştirilmesi, üniversiteler arası gelişme farklılıklarının ortadan kaldırılmasında önemli bir etken olarak ele alınmıştır. Ayrıca üniversitede öğretim elemanlarının, üniversitenin kurulları yoluyla yönetime katılımları sağlanmıştır. Özerk üniversitenin sağladığı akademik özgürlükler, araştırma-yayın ve öğretim faaliyetlerinin görece özgürce yapılabilmesinin önünü açmıştır. Bu dönemde düşüncelerini özgürce üretme ve ifade etme hakkı, kullanılabildiği ölçüde, Türkiye'de Humbolt Üniversitesi geleneğinin oluşmasına katkı sağlanmıştır. Bu gelenekten görece daha fazla etkilenen kurumlar ise, büyük kent üniversiteleri olmuştur.

1970'lerin ortalarından itibaren, aşırı üretim krizi sonucunda düşen kârlar, egemen sınıfın harekete geçmesine yol açmıştır. Devletin refah devleti uygulamaları ve işçi sınıfı mücadelesiyle ücretlerin ve

16 Tahir Hatiboğlu. (2000). ***Türkiye Üniversite Tarihi***. 2. Baskı. Ankara: Selvi Yayınevi.

işgücünün yeniden üretimine ayrılan harcamaların sürekli artmasının (toplumun ortak çıkarına hizmet etkinliğinin) işgücü verimliliğinde aynı ölçüde bir artışla sonuçlanmaması nedeniyle sözü edilen dönemde birim sermaye başına çıktı düşmeye başlamıştır. Sermaye sınıfı açısından istenmeyen nitelikteki bu gelişmelerin toplamlı bir sonucu olarak, kâr oranları azalma eğilimine girmiş ve 1960'ların sonunda başlayan durgunluk, Petrol İhraç Eden Ülkelerin (OPEC) petrol ambargosunun ateşlemesiyle kapitalizmin uzun dönemli bir yapısal krize girmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, dünyada 1945-1970/1975 arasında hızlı bir ekonomik gelişme ve canlı bir birikim sürecini yaşatan Keynescilik, Fordist üretim örgütlenmesi ve ulusal kalkınmacılık politikalarına dayanan ekonomik ve politik yapılanma, 1970'lerde gelişmesinin sınırlarına varmış ve üretkenlik potansiyelini tüketerek krize girmekten kurtulamamıştır[17].

Kâr oranlarındaki düşme eğilimini, işgücü verimliliğini artırarak ve işgücü maliyetini düşürerek aşma çabası, sermayenin başvurmak istediği ilk yoldu. Ancak işçi sınıfının ve sendikaların 1969-1972 dönemindeki güçlü karşı koyuşu nedeniyle sermaye bu amacına ulaşamamış, çareyi para politikasında bulmuştu. Enflasyonun yükselmesine, pazarın daralmasına, dolayısıyla krizin etkilerinin şiddetlenmesine ve Bretton Woods sisteminin çökmesine yol açan bu politika aslında, Keynesci ekonomiden uzaklaşıp, monetarist neo-liberal ekonomi politikalarına geçişin ilk adımlarından biri sayılabilirdi[18]. Neo-liberal politikalar zaman içerisinde çeşitlenerek ve genişleyerek Keynesçiliğin yerini almış ve yeniden yapılanmanın temellerini oluşturmuştur.

---

17 Doğan, Ali Ekber. (2002). ***Birikimin Hamalları Kriz, Neoliberalizm ve Kent***. İstanbul DonKişot Yayınları.

18 Aynı. s.15.

C. Neo-Liberal Devlet ve Güdümlü Üniversite Dönemi[19]

1970'lerin ortalarından itibaren kapitalizmin bitmeyen krizlerinden birinin daha sarmalına girilmiş; çıkış ise neo-liberalizmde bulunmuştur. 1990'larda çöken reel sosyalizm olgusunun da itici gücüyle, siyasetin emekçi sınıfların çıkarına hizmet etme işlevinin genişletilmesi başarılmış, yani siyaset kurumu içinde egemen sınıfın çıkarına hizmet edecek politikalara ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de ise 1979 yılının sonuna yaklaşırken, ekonomik bunalımın geniş halk kitlelerini ve sermaye sınıflarını derinden etkilediğine tanık olunmaktadır. Özellikle kentli emekçiler, temel tüketim mallarında etkisi sınırlı kalan fiyat denetimleri, kuyruklar ve karaborsa gibi birbirleriyle ilgili olguların içinde bunalmışlardır. Köylü/çiftçi emekçiler ise 1977 seçimlerinin ardından verilen destekleme fiyatlarının, 1979'da hızlanan enflasyonun etkisiyle dramatik biçimde erimesi karşısında savunmasız kalmışlardır. Diğer yandan örgütlü işçi sınıfı, Türkiye toplumunun alışkın olmadığı bir enflasyon hızı karşısında en azından sendikal mücadele yoluyla reel gelir düzeylerini koruyabilmenin savaşını vermekteydi. Grevler yüzünden yitirilen işgünlerinin göreli ağırlığı 1977-1980 yıllarında, 1973-1976 yıllarıyla karşılaştırılırsa iki buçuk misli artmıştır. Dolayısıyla büyük sermaye çevreleri, "bu başıboş gidişe dur denilmesi"nin, sendikaların disiplin altına alınmasının, sermaye için güven ortamının yeniden yaratılmasının çağrılarını 1979 yılından itibaren yapmaya başlamışlardı[20].

19 *Nejla Kurul. (2010).Türkiye Üniversitelerinde 1980 Sonrası Dönem: İnsanın Özgürleşmesi Amacından Akademik Kapitalizme Geçişin Öyküsü" Bilim ve Gelecek, Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi, 71, Ocak. Bu başlık altındaki bilgiler, bu makaleden gözden geçirilerek aktarılmıştır.*

20 *Boratav. (2006) s.145-146.*

24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konan ve sonraki yıllara damgasını vuracak olan neo-liberal program, ana çizgisiyle 1988 yılının sonuna kadar iktisat politikalarına damgasını vuran ve zaman içinde yeni öğelerin eklenmesiyle zenginleşen bir programdır. Boratav'a göre[21], baştan sona kadar "alternatifi yoktur" sloganıyla ve çok yoğun bir ideolojik kampanyayla geniş halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulan neo-liberal model, ne Türkiye ne de dünya bakımından orijinal bir önlemler paketidir. Bu kararlar, 1970'li yıllarda IMF'nin dış tıkanma koşulları altında bunalan pek çok az gelişmiş ülkeye empoze ettiği standart 'istikrar politikası' paketi ile daha ziyade Dünya Bankası tarafından geliştirilen tipik bir 'yapısal uyum' programının bilinen özelliklerini taşımaktadır. Uluslararası sermayenin Dünya Bankası aracılığıyla 'pazarladığı' ve içte ve dışa karşı piyasa serbestisi ile uluslararası ve yerli sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi gibi iki stratejik hedefe yoğunlaşan bir yapısal uyum perspektifi taşımaktaydı. Neo-liberal politikalar üç yoldan yürütülmüştür[22] :

•Sermayenin yerkürede dolaşım süreciyle ilgili olarak serbestleştirme (liberalizasyon). Serbestleşme iki koldan yürütülmüştür. Bunlardan ilki ticaretin serbestleştirilmesi, ikincisi ise finansal serbestliktir.

•Toplumsal ve ekonomik politika ile ilgili olarak düzenleme dışı bırakma (deregülasyon). Bu politika, piyasanın ekonomik ve toplumsal yaşamın en önemli belirleyeni haline gelmesi, devletin geleneksel işlevleri olan güvenlik ve adalet gibi alanlara çekilmesini gerçekleştirmektedir. Bu politikalar, hem özelleştirmeleri, hem de Sosyal Güvenlik Kurumu gibi devletin sosyal hizmet ve sosyal güvenlik kurumlarının küçültülmesini,

21 *Aynı. 2006, s.148-149.*
22 *Doğan. (2002). s.16-23.*

güçsüzleştirilmesini ve hatta tasfiye edilmesini içererek gelişmiştir. Her ne kadar özelleştirme boyutu ön plana çıkarılsa da düzenleme dışı bırakma, çevreyi, halk sağlığını ve işyeri güvenliğini korumak, herkese parasız sağlık, parasız eğitim, ucuz konut sağlama, tarımsal üretimi destekleme dahil, kârları azaltabilecek her türlü devlet düzenlemesini ortadan kaldırma şeklinde özetlenebilecek olan bir politikadır.

•Üretim ve emek süreçleriyle ilgili olarak esnekleştirme (post-fordizm).

12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbe, demokratik süreç içinde gerçekleşmesi çok güç olan 24 Ocak kararlarının uygulamaya geçirilmesi önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmıştır. Gerçekten Türkiye'de 1980'li yıllar, bir bütün olarak emek gelirlerinin safi hasıla içindeki paylarının gerilediği; ancak hem göreli olarak hem de mutlak anlamda büyüyen artık değerin paylaşımında ticari ve finans sermaye ile rantiye tabakaların sanayicilere göre, çok daha avantajlı bir konuma getirildiği bir dönem olarak nitelenebilir.[23]

Türkiye'de ve hemen her ülkede, uluslararası rekabet, yabancı sermaye yatırımları, bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, Dünya Bankası kredileri, deregülasyon-regülasyon, yönetişim, devletin değişen rolü ve küçülmesi gereken devlet ve diğerleri gibi kaçınılmaz ve rasyonel görünümlü kavramlar sıkça dillendirilmektedir. Güler[24] , devlette reform konularını, 1989'da yayımlanan bir Dünya Bankası raporunda ilk kez dile getirilen yönetişim kavramı (good governance) ekseninde tartışmaktadır.

---

23 Boratav, 2006 .169.

*24 Birgül Ayman Güler.(2003). "Devlette Reform" **Kamu Yönetimi Dünyası**. Yıl:4, Sayı: 13, Ocak-Mart.*

Yazar'a göre, iyi yönetişim kavramı kapsamında öngörülen ve devlet-toplum uzaklığını aşmak üzere bürokrasi + özel sektör + sivil toplum kuruluşlarına dayanan bir yapı, katılımcı, ancak demokratik olmayan bir model öngörmektedir. Yönetişim, kamu hizmetlerinin ve kamu çalışanlarının ikincilleştirildiği, dolayısıyla kamusallığın eğreti olarak yeniden inşa edilmesini öngören bir model ortaya koymaktadır.

Devletin yapı ve işlevlerindeki bu farklılaşma, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi kollektif malların bir 'hak' ve bu nedenle kamu hizmeti olarak sunulmasını ortadan kaldırmaya yönelmiştir. Özellikle üniversiteler, bu süreçte derinden etkilenen kurumlar olmuşlardır. Üniversitelerin devlet ile (ve siyasal iktidarlarla), piyasa ile nihayet 'sivil toplum'la yeni ve farklı ilişki biçimlerinin geliştirilmeye çalışıldığı bir dönem başlamıştır.

D. Avrupa'da Bologna Sürecinin Doğuşu ve Karşı Bildirgeler

Bu genel iktisadi ve politik koşullar içinde Bologna süreci, üye ülkelerin üniversitelerinin neoliberalizme eklemlenmesi amacına dönük olarak Avrupa coğrafyasından doğmuştur. Bugün üye sayısı 47'ye ulaşmış olup üyeleri, sadece Avrupa coğrafyasından ülke üniversiteleri değildir. Bologna Süreci üniversitenin, Kıta Avrupa (geleneksel Humbolt Üniversitesi) üniversitesi tahayyülünden Anglo Sakson modele kırılmasının öyküsünü anlatmaktadır. İzleyen bölümde, daha detaylı aktarılacak olan Bologna Süreci'nin bu kısımda genel bir değerlendirmesi yapılmış ve Bologna söyleminin temel özellikleri irdelenmiştir.

Bologna Süreci, Feces'e göre, ülkeler açısından özgür bir seçimle 'içinde ya da dışında kalabileceğin gönüllü bir yapılanmadır". Faaliyetlerin nasıl yürütüleceğine yönelik merkezi bir güç yoktur.

"Seçme şansın var: katılırsın ya da katılmazsın" denilmektedir[25] . Ancak farklı ülkeler, üniversiteler ve öğrenciler için seçimler, bu denli özgür değildir. Örneğin Türkiye üniversitelerinde YÖK'ün imzaladığı anlaşmanın gerekleri, üniversitelere bir biçimde uygulatılmaktadır. YÖK'ün yasal zemini ve merkezi yapısı, bu tür bir sonuca yol açmaktadır. Avrupa'da yaşama geçen iknaya-rızaya dayalı süreçler, Türkiye'de zora dayalı uygulamalara dönüşmektedir. Bologna Süreci'nin yükümlülüklerini yerine getirmeyen üniversiteler, fakülteler ve bölümler, kadro ya da mali kısıtlamalarla karşılaşmaktadır.

Bologna ile ilgili en eski bildirgeler arasında Eylül 1988'deki **Magna Charta Universitatum** anılmaktadır ve bu bildirge sonrakilerden oldukça farklıdır. Bildirge'de üniversite bir kültür üretimi ve kültür iletişim merkezi olarak ifade edilmektedir. Humbolt Üniversitesi geleneğine daha yakın bir tanımlama ile bildirgede aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.[26]

> *"Üniversiteler bulundukları ülkelerin coğrafi ve tarihi koşullarına göre değişik şekillerde düzenlenmiş özerk kurumlar olup araştırma ve öğretim öğeleri aracılığıyla kültür üretimi ve iletişiminde bulunur. Üniversitelerin, içinde var oldukları dünyanın gereksinimlerine hazır olabilmeleri, araştırma ve öğretim çalışmalarının tüm diğer ekonomik ve siyasi güçlerden manevi entelektüel yönlerden bağımsız olmasıyla mümkündür."*

Magna Charta Universitatum, üniversitelerde araştırma ve öğretim çalışmalarının ekonomik ve siyasi güçlerden bağımsız yürütülmesinin önemini vurgularken, sonraki bildirgeler, devlet ve iş dünyasını 'paydaşlar' olarak gören böylece güdümlü üniversitenin

25 *Feyes, 2006.*
26 *www.yok.gov.tr erişim tarihi: 11.12.2010*

önünü son derece ihtiyatlı bir söylem ile açan bildirgeler olmuştur. Çok yakın tarihte üniversitelerin dönüşümünü bir tehlike olarak gören ve bunu kamuoyuyla paylaşmaya çalışan Bologna Süreci'nin dışında girişimler de ortaya çıkmıştır.

Nantes'te 1984 yılında Dünya Üniversite Servisi'nin (WUS) bir çalıştayında fikir olarak ortaya çıkan ve 1988 Eylül'ünde açıklanan üniversitelerle ilgili bir başka Bildirge, Lima Bildirgesi'dir. Bu Bildirge'nin temel özelliği, Bologna Sürecine götüren değişimi öngören çok sayıda kuruluş ve kişinin 'kamuoyunu uyarmak' amacıyla imzaladığı muhalif bir metin olmasıdır. Lima Bildirgesi'ne göre, "son yirmi yılda, yükseköğretim kurumlarının akademik özgürlüğünü zayıflatıcı, sınırlandırıcı veya baskı altına alıcı son derece ciddi bir eğilimin ortaya çıktığı" ifade edilmiştir. Bu eğilimin temel belirleyicilerinin, ekonomik ve politik güçler ve ilişkiler olduğu Bildirgede çok açık biçimde ifade edilmiştir. Bunun en somut göstergesinin öğretim elemanlarının, öğrencilerin, araştırmacıların ve eğitim konusunda yazan aydınların haklarının artan oranda ihlali olduğu ifade edilmiştir. Bildirgenin taslağını Hollanda İnsan Hakları Enstitüsü Müdürü Manfred Nowak hazırlamıştır. Bildirgenin ilk taslağı Ocak 1987'de yazılmış ve Komisyon, hem ulusal hem de bölgesel düzeydeki Dünya Üniversite Servisi ulusal komitelerinin uluslararası bilgi ağı ile danışmalarda bulunarak taslağı tartışma, anlamının meşruiyetini sorgulama ve geliştirme yolunda külfetli bir süreç üstlenmiştir. Taslak, aynı zamanda yorum ve önerilerini almak üzere 50'den fazla uzman kuruluşa gönderilmiş ve onların önerileri Deklarasyonun son formülasyonunda büyük katkı sağlamıştır. Taslak, Dünya Üniversite Servisi Uluslararası Genel Toplantısı'nda Eylül 1988 tarihinde onaylanmadan önce üç kez gözden geçirilip düzeltilmiştir. Bildirge'den aktarılan aşağıdaki kısım, Bologna Süreci'nden ayıran niteliğini açıkça ortaya koymaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 40. Yıldönümünde 6-10 Eylül tarihleri arasında Lima'da toplanan Dünya Üniversiteler Servisi Altmışsekizinci Genel Kurulu, insan hakları alanında başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Andlaşması, Uluslararası Temel ve Politik Haklar Antlaşması ve Eğitimde Ayrımcılığa karşı UNESCO Andlaşması olmak üzere Birleşmiş Milletler'in ve diğer evrensel ve bölgelesel örgütlerin oluşturdukları geniş kapsamlı uluslar arası standarları gözeterek,

Üniversite ve akademik kuruluşların, insanların ekonomik, sosyal, kültürel, temel ve politik haklarının yaşama geçirilmesini takip etmekle yükümlü olduklarına inanarak,

Tüm diğer insan haklarından yararlanılmasında, kişilerin ve bireylerin insanca yetişmesinde eğitim hakkının önemini vurgulayarak,

Eğitim haklarından yalnızca akademik özgürlüğün var olduğu ve yüksek öğretim kurumlarının özerk oldukları bir ortamda tam anlamıyla yararlanılabileceğini göz önüne alarak,

Ve eğitime ilişkin şu ilkeleri kabul ederek,

1.Her insan eğitim hakkına sahiptir.

2.Eğitim insan kişiliğinin ve onurunun tam gelişimini sağlamaya yöneliktir ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve barışa duyulan saygıyı pekiştirir. Eğitim, tüm insanların özgür ve eşitlikçi bir toplumun kurulmasına etkin biçimde katılmalarını sağlar ve tüm uluslar, tüm dini ve etnik gruplar ile tüm ırklar arasında anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu geliştirir. Eğitim, kadınlarla erkekler arasında karşılıklı anlayışı, saygıyı ve eşitliği geliştirir. Eğitim toplumsal eşitlik, barış, tüm ulusların eşit gelişimi ve çevrenin korunması gibi çağdaş toplumların ana hedeflerinin kavranmasında ve bunlara ulaşılmasında bir araçtır.

3.Her devlet, her tür ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da başka görüş, milliyet veya toplumsal köken, ekonomik durum ya da başka bir statüye ilişkin olarak herhangi bir ayrımcılık yapmadan eğitim hakkını güvence altına almalıdır. Her devlet, ulusal gelirinin uygun bir miktarını eğitim hakkından tam anlamıyla yararlanabilmesini sağlamak amacıyla ayırmalıdır.

4.Eğitim olumlu bir toplumsal değişimin aracıdır. Dolayısıyla, eğitim her ülkenin toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel durumundan

kopuk olmamalı, bütün hak ve özgürlüklerin tam olarak edinilmesine yönelik bir biçimde statükonun değiştirilmesine katkıda bulunmalı ve daimi biçimde değerlendirilmesine açık tutulmalıdır...

Anlaşılacağı üzere, Lima Bildirgesi, Bologna Süreci'ni başlatan gelişmeler karşısında kamuoyunu uyarmak üzere hazırlanmış bir bildirgedir. Bildirgede üniversite, daha eşitlikçi ve özgür bir toplumun kurulması için eğitim, araştırma ve tartışmaların yürütüldüğü bir zemin olarak ele alınmaktadır.

On yıl sonra 1998'de toplanan **Sorbonne Bildirgesi'nde**[27] ilk kez üniversiteler, "Euro, banka ve ekonomi Avrupası..." ile yan yana anılmış, "Bilgi Avrupası" ile özdeşleştirilmiştir. Bildirge'den yapılan aşağıdaki alıntı, Magna Charta'dan farklı bir üniversite anlayışını ortaya koymaktadır. Bildirge'de üniversitelerin tarihine değinilerek, öğrenciler ve akademisyenlerin kıta içinde serbestçe ve dolaşabildikleri ve bilgiyi hızla yayabildiklerine işaret edilmiştir.

"..Avrupa süreci, yakın zamanda ileriye dönük son derece önemli adımlar atmış bulunmaktadır. Ancak, Avrupa'nın yalnızca Euro, banka ve ekonomi Avrupa'sı olmakla kalmayıp bilgi Avrupa'sı olması gerektiği de unutulmamalıdır. Kıtamızın entelektüel, kültürel, sosyal ve teknik boyutlarını güçlendirmeli ve bilgi Avrupa'sını bu boyutlar üzerine inşa etmeliyiz. Bu boyutlar, gelişimlerinde de büyük rol oynayan üniversiteler tarafından şekillendirilmektedir".

Sürece adını veren **Bologna Bildirgesi**[28] , Haziran 1999'da ortaya konmuştur. Üniversitelerin işlevi, "Bilgi Avrupası" "Avrupa Vatandaşlığı"nın inşasına dönük olarak tanımlanmıştır. Avrupa kültürel boyutlarını oluşturan Sorbon bildirgesinin ardından kültürel

27 *www.yok.gov.tr (erişim tarihi :11.12.2010)*
28 *Aynı.*

öğelere vurgu yapılmıştır. Bunun yanı sıra söz konusu deklarasyonda; vatandaşların hareketliliğini ve istihdamını teşvik etmek ve kıtanın genel gelişimini desteklemek için bir Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) oluşturulmasının öneminin altı çizilmiştir.

Bologna Bildirgesi'nde, Magna Carta Universitatum'da belirtilen temel prensipler ışığında çalışmalar yapılacağı belirtilmekle birlikte, "ekonomik ve siyasi güçlerden bağımsız bir üniversiteyi" tasfiye edecek bir söylem Bologna Süreci'nde kurgulanmış ve aşama aşama uygulamaya aktarılmaktadır.

"Avrupa yükseköğrenim sisteminin uluslararası rekabet gücünün artırılması amacına yoğunlaşmalıyız. Bir medeniyetin canlılığı ve etkinliği, o medeniyetin kültürünün diğer ülkeler üzerinde yarattığı etki ile ölçülür. Avrupa yüksek öğretim sisteminin, dünyada bizim olağanüstü kültürel ve bilimsel geleneklerimizin gördüğü ilgiye eşdeğerde bir ilgi gördüğünden emin olmalı."

Bildirge'de, yukarıda ifade edilen sözler, hem iktisadi hem de kültürel yönleriyle, post-kolonileşme hedeflerini içeriyor olması ile düşündürücüdür. Gerçekten hümanizmanın beşiği olma iddiasını taşıyan Avrupa üniversitelerine verilen bu işlev, onu içeriden bir direniş olmadıkça ve toplumsal mücadelelerle desteklenmedikçe, kapitalizmin acımasız dişlilerinden birine dönüştürecektir. Bologna Bildirgesi'nde aşağıdaki biçimde devam edilmektedir. Tartışmaların, Türkiye'de politik ve iktisadi nedenlerle üniversite açma politikasına benzerliği dikkati çekmektedir.

"Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulmasının altında yatan temel neden, öğrencilerin, akademik ve idari personelin hareketliliğini sağlamaktır. Bakanlar; hareketliliğin siyasal, sosyal ve ekonomik olduğu kadar, akademik ve kültürel açıdan önemini de vurgulamışlardır."

2003 yılında toplanan **Berlin Bildirgesi'nde**[29] yükseköğretimin bir kamu sorumluluğu ve kamu yararı doğrultusunda hareket eden kurumlar olduğu ifade edilse de, üniversitelerle ekonomi arasındaki ilişkiler daha sıkı bir biçimde kurulmaya başlanmış ve Avrupa üniversitelerinden beklentiler bir hayli yükselmiştir. Bildirge'den aşağıya aktarılan ifadeler bunu göstermek bakımından oldukça önemlidir:

> *"Bakanlar, Bologna Süreci çerçevesinde Avrupa'yı daha sıkı işbirliği ve ileri çalışmalar yapmaya çağıran ve daha nitelikli ve yüksek istihdam oranıyla sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi sağlayabilen "dünyanın en dinamik ve rekabet gücü en yüksek bilgi–temelli ekonomisi yapmayı amaçlayan Avrupa Konseyi'nin Lizbon (2000) ve Barselona (2002) toplantılarının kararlarını dikkate almışlardır".*

Bergen (2005) Bildirgesinde[30], yükseköğretim hizmetinin metalaştırılmasına dönük ifadeler çok açık biçimde ortaya konmuştur. Burada Bologna Süreci'ne destek olan kurumsal yapının da tamamlanmaya başladığı görülmektedir. Yükseköğretim kalitesinin güvenceye alınması için Avrupa Kalite Güvencesi Birliği (ENQA) tarafından önerilen standartların ve ilkelerin kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

> *"Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda kalite güvencesi için Avrupa Kalite Güvencesi Birliği (ENQA) tarafından önerilen standartları ve ilkeleri kabul etmekteyiz. Bizler, ortak olarak kabul edilmiş kılavuzlara ve kriterlere saygı duymakla beraber, ulusal kalite güvencesi ile ilgili kurumların emsal tarama modelini ulusal düzeyde uygulamayı taahhüt etmekteyiz. Ulusal inceleme temeline bağlı kalite güvencesi kuruluşlarının Avrupa düzeyinde kayıt edilmesi prensibini kabul ediyoruz. Uygulama kalitesinin Avrupa Kalite Güvencesi Birliği'nin*

29 *Aynı.*
30 *Aynı.*

Avrupa Üniversiteler Birliği, Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği ve Avrupa Ulusal Öğrenci Birlikleri'yle işbirliği içinde daha da geliştirilmesini ve bizlere de İzleme Grubu kanalıyla bu konuya ilişkin bir rapor gönderilmesini talep ediyoruz. Akreditasyon veya kalite güvencesi konusundaki kararların karşılıklı olarak tanınmasını geliştirmek amacıyla, ulusal düzeyde tanınmış kuruluşlar ile işbirliği halinde olmanın önemini vurguluyoruz"

Bergen Bildirgesi'nde 2010'a yaklaşırken benimsenen amaçlara genel giriş aşağıdaki biçimde yapılmıştır:

"Bologna Süreci'ndeki başarılarımıza dayanarak, kalite ve şeffaflık ilkeleri üzerine kurulu bir Avrupa Yükseköğretim Alanı kurmayı istiyoruz. Bilgi temelli bir topluma katkıda bulunurken zengin mirasımızı ve kültürel çeşitliliğimizi göz ardı etmemeliyiz. Bizler, karmaşık modern toplumlar bağlamında yükseköğretimin kamusal sorumluluk ilkesini desteklemeyi taahhüt ediyoruz. ***Yükseköğretim; araştırmanın, eğitimin ve yeniliklerin kavşağına yerleştirildiğinde, Avrupa'nın rekabet edebilirliğinin de anahtarı olacaktır.*** *2010'a yaklaşırken yükseköğretim kurumlarının, üzerinde fikir birliğine varılmış reformları uygulamak için gereksinim duydukları özerkliği sağlamayı görev olarak üstleniyor ve* ***kurumlara sürdürülebilir kaynak sağlanmasının gerekliliğini*** *kabul ediyoruz."*

Avrupa Yükseköğretim Alanı üç aşamalı olarak yapılandırılmıştır. Bu aşamaların her biri öğrenciyi, işgücü piyasasına, daha fazla yeterlik kazanmaya ve aktif vatandaşlığa hazırlamaktadır. Avrupa Yükseköğretim yapısının diğer önemli özellikleri ise; genel kalifikasyonlar çerçevesi ile üzerinde anlaşmaya varılmış Avrupa standartları ile kalite güvencesi, derecelerin tanınması ve eğitim süreleri için kılavuz niteliğindeki ilkelerdir. 2007 yılında toplanan Londra Bildirgesinde "Geleceğe baktığımızda, sürekli değişen dünyada, AYA'nın rekabet gücünü korumak ve küreselleşmenin getirdiği zorluklarla mücadele edebilmesini sağlamak amacıyla,

yükseköğretim sistemlerimizi sürekli olarak bu değişimlere adapte etmek ihtiyacının bilincindeyiz" denilmektedir.

Artık büyük ölçüde ekonominin motoru haline getirilmiş olan üniversiteler için, Londra Bildirgesi'nde "çeşitlilikleri korunan, yeterli mali kaynağa sahip, özerk ve hesap verebilir güçlü yükseköğretim kurumlarının önemi" vurgulanmaktadır. Bildirge'de yeterli mali kaynağın nereden geleceği konusunda ihtiyatlı bir dil kullanılmaktadır.

Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğünün mali desteği ile EURYDİCE Avrupa Birimi tarafından 2008'de "Avrupa'da Yükseköğretim Yönetimi Politikalar, Yapılar, Finansman ve Akademik Personel başlıklı bir rapor yayınlanmıştır[31]. Raporda, Avrupa ülkelerinin pek çoğunun *"yükseköğretim sektörünün mali sürdürülebilirliğinin sağlanması için ulusal stratejik önceliklerin ana hatlarını çizen özel politikaları belirleyen belgeleri tanıtma sürecinde olduğu ya da uygulamakta olduğu"* belirtilmektedir. Somut politika çözümleri ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşın bazı orta vadeli hedeflerin belli olduğu vurgulanmaktadır. Bunlar şunlardır:

1. Yükseköğretim için kamu maliyesini geliştirme.
2. Mali kaynakları yönetmek için kurumlara daha fazla özerklik verilmesi.
3. Sonuçlarla finansman arasında doğrudan bağlantı kurma.
4. Finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi olduğu kadar araştırma kurumlarıyla, şirketlerle ve bölgesel yetkililerle ortaklık kurmayı teşvik etme.

31 http://www.eurydice.org.

Bologna Süreci'nin önemli aktörlerinden olan Avrupa Komisyonu ve EURYDİCE'in (İnformation on Education Systems and Policies in Europe), yükseköğretimin yönetiminden, mali kaynakların yönetimini düşündüklerini belirtilen yukarıdaki alıntılar, kamu finansmanına dayalı demokratik ve özerk Avrupa üniversitelerini (piyasanın doğası ile bağdaşmayacağını bile bile), şirketlerle ortaklığa davet etmektedir. Rapor'a göre,

> *"...özel sektördeki kaynakların yükseköğretimi topluma (YN:piyasalara) daha fazla yaklaştırmasının inkar edilemez bir katkısı vardır. Özel sektörle ortaklığın farklı biçimlerde kurulabileceği ifade edilmektedir. Ekonominin tüm sektörlerinin yükseköğretim kurumlarının temel ve uygulamalı araştırmalarına katılımı, sanayi sektöründeki uzmanların kamu yükseköğretim kurumlarında ders vermeleri, patentler ve telif haklarıyla değişim karşılığında program finansmanı, bilimsel ve teknolojik iç yapıların paylaşımı ve transfer süreçlerinin hızlandırılması ve çalıştırdıkları mezun sayısına göre şirketlerden mali getiri. Bu son konu, yükseköğretimden yararlananların yükseköğretime ödeme yapmaları anlamına gelmektedir. Bunun altında yatan ise şirketlerin yükseköğretimi, mali ölçütlerle finanse ederek kendi işgücünün eğitimine katkıda bulunması fikridir."*

Anlaşılacağı üzere, bir yandan bilim emekçilerinin diğer yandan da üretimde çalışan diplomalı emekçiler üzerinden elde edilen mutlak ve nispi artıdeğeri artırmak üzere yükseköğretim kurumlarını yönetmenin farklı yöntemleri üzerinde özenle çalışan Avrupa Komisyonu, Bologna Süreci'nin örtük gündemini açıkça ortaya koymaktadır.

Leuven ve Louvain-la-Neuve, 28-29 Nisan 2009'daki Bildirgede[32], gelişmeler değerlendirilmiş, artık giderek somutlaşan **hedefler**

32 *www.yok.gov.tr, erişim tarihi: 11.12.2010*

konulmaya başlanmıştır: Bu hedefler, şu kavramlarla ifade edilmektedir: Kazançlar, sosyal boyut: eşit erişim, yaşamboyu öğrenme, istihdam edilebilirlik, uluslararası açıklık, hareketlilik, finansman Leuven Bildirgesi'nde finansman konusu çok özenli bir dille ele alınmakla birlikte, yükseköğretimin özelleştirilmesine dönük hedefleri içinde barındırmaktadır.

> *"Yükseköğretim kurumları, sosyal ihtiyaçlara cevap verebilme ve hesap verebilir olma ile ilgili artan beklentilerle birlikte daha fazla özerklik kazanmışlardır. Kamusal sorumluluk çerçevesinde, özerk yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilir gelişimi ve eşit erişimin garantilenmesi için devlet kaynaklı finansmanın ana öncelik olmayı sürdürdüğünü teyit ediyoruz. Yeni ve çeşitli finansman kaynakları ve yöntemleri bulmak için daha fazla dikkat sarf edilmelidir".*

Bologna Süreci'nde **Budapeşte/Viyana Bildirgesi (2010)** en son gelişimi göstermektedir. Bildirge'de, Avrupa Yükseköğretim Alanı yaratma amacıyla gelinen aşamadaki gelişmelerin çok olumlu olduğu yönünde değerlendirme yapılmış, Bologna Bildirgesi'ni 47 ülkenin imzalamış olduğu belirtilmiştir. Bildirge'de yer alan aşağıdaki ifade, üniversitelere yüklenen işlevi açıkça ortaya koymaktadır.

> *"Yükseköğretimin, bilginin gittikçe daha da itici güç olduğu bir Dünya'da sosyal ve ekonomik kalkınmanın ve yenileşmenin asıl lokomotifi olduğuna kani olmuş durumdayız".*

Bologna sürecinin kuşkusuz kültürel ve toplumsal yönleri bulunmaktadır. Ancak projenin sınıfsal yönüyle üniversitelerin, mevcut düzenin yeniden üretiminin, diğer bir deyişle de sermaye sınıfının ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir yapılanma olduğu açıktır. Yükseköğretim iktisadi amaçlar için araçsallaştırılmıştır. Kültürel motiflere zaman zaman gönderme yapılsa da, Bologna süreci yükseköğretimin 'iktisadi aklı' olmuştur. Örneğin Nisan 2009 Leuven

Bakanlar Konferansı Bildirgesinde, öğrenci ve öğretim üyelerinin hareketliliği, sosyal boyut ve yaşamboyu öğrenme gibi insani gelişme bakımından olumlu değerlendirilebilecek kavramlar sıkça vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, gerek hareketlilik, gerekse dikkate alınan sosyal boyut ve yaşamboyu öğrenme fırsatlarında Avrupa içinde dahi kutuplaşmanın oluşacağı aşikârdır. Dünya üzerinde eşitsizliklerin giderek arttığı ve gelişmiş kapitalist ülkelerin çekim coğrafyaları haline geldiği düşünülürse, hareketliliğin, kültürel merak ve ilginin dışında Batı (Avrupa) yönünde olması muhtemeldir. Öte yandan sosyal boyut, içeriği en muğlak, adında geçen sosyalliği pek az içeren bir hedef olarak değerlendirilebilir. Yaşamboyu öğrenme ise, belirsiz istihdam koşullarında, iş için gerekli olabilecek tüm öğrenme sorumluluğunu bireylere (dolayısıyla piyasaya) bırakan bir anlayışa hizmet eder niteliktedir.

1999'daki resmen ilanıyla birlikte 11 yılı aşkın bir süredir yükseköğretim,"Bologna Süreci" adı altında gerek Avrupa, gerekse Türkiye'de sermayenin öncelikleri temelinde ve piyasa mekanizmasına göre yeniden şekillendirilmektedir. Bologna Süreci, "kalite güvencesi", "ortak alan" ve "akreditasyon" gibi. adlar altında vizyondan misyona, programlardan araştırmaya, asistanından profesörüne, akademik kararlardan yönetsel işleyişe tüm sürece müdahale eden bir projedir. Hiçbiri Avrupa Yükseköğretim ve Araştırma Alanının dışında kalmamak üzere:

- Eğitimi; gelişim, bilinçlenme, yaratıcılık, eleştiri, hümanizma ve toplamda emek ile hayattan uzaklaştırıp neoliberal muhafazakâr bir sürdürüm aracına,

- Kamu üniversitelerini; özelleştirerek yüksek öğretim şirketine (mütevelli heyetleri ile yönetilen paralı kâr eden kurumlara),

•Öğrenciyi; kamusal eğitimi kaldırıp paralı eğitimi karşılayabilmeleri için müşterilere (dolayısıyla kredilerle yaşamboyu banka borçlusuna),

•Bilgi emekçileri-akademisyenleri; kurumsal özerklik ve akademik özgürlükleri kaldırıp performansa dayalı sözleşmeli, parça başı çalışan bilim işçilerine dönüştürmektedir.

•Dünyada ve Türkiye'de giderek yükselen yükseköğrenim mezunlarının işsizliğine rağmen paralı yükseköğretimi kitleselleştirerek ve meslekleri değersizleştirerek mezunları, emekçileri emek piyasasında birbirinin rakibi haline getirmekte,

•Yaşamboyu öğrenme altında insani ve mesleki gelişim hakkı sayılması gereken hizmetiçi eğitimi de piyasalaştırmakta, metalaştırmakta ve değersizleştirmektedir.

Türkiye ise, AYA-Avrupa Üniversite Alanı'na resmen Kemal Gürüz'ün YÖK Başkanlığı döneminde 2001'de dahil olmuş, Gürüz-Teziç-Özcan dönemlerinde neredeyse hiçbir anlayış farklılığı olmadan YÖK'ün de merkezi gücü de kullanılarak Bologna Sürecinin gereklerini de en hızlı yerine getiren ülkelerin başında gelmiştir. Gürüz "AYA"yı imzalamıştır. Teziç döneminde ortaya çıkan 2005/2006'daki Strateji Raporu, YÖDEK ve ADEK birebir Bologna Sürecinin istemlerine uygundur. Cumhurbaşkanı Gül ve Başkan Özcan, TÜSİAD ile birlikte düzenlenen bazı toplantılarda yer almış olup mütevelli heyetleri dahil hızla sürecin tamamlanmasından yana tavır göstermiştir ve hâlâ göstermektedir.

Bununla beraber, geniş kesimlerin, aynı Kamu Personeli Rejimi reformunda olduğu gibi, üniversite mensupları ve toplum tarafından

sürecin farkına bile varılabildiğini söylemek güç gözükmektedir. Dolayısıyla neredeyse hiçbir direnç de geliştirilemeden 2001-2008 döneminde büyük oranda Bologna Süreci'nin gerekleri uygulamaya geçirilmiştir. Bugün Anayasal kısıtlar da olup mütevelli heyetlerinin oluşturulması ve Vakıf altında olsa bile biçimsel olarak tümden şirket üniversiteleri açılabilmesi dışında önemli bir eksiklik kalmamıştır. Yükseköğretimin tümden paralı hale getirilmesi açısından ise, sosyal şartlar dışında, yasal bir kısıt bulunmamaktadır.

Dünya'da ve Avrupa'da üniversitelerin dönüşümünün niteliği ve yönüne ilişkin bu genel değerlendirmeler ışığında, Bologna Süreci'nin dinamikleri, aktörleri ve organları izleyen bölümde etraflıca incelenmiştir.

II. BOLOGNA SÜRECİ: ÜNİVERSİTELERİ PİYASA İLE UYUMLULAŞTIRMA PROJESİ

A. Süreci Başlatan Dinamikler

Bologna Süreci biçimsel olarak Bologna'da 1999'da 29 Avrupa ülkesi Eğitim Bakanınca deklere edilen bir Bildirgeye dayanmaktadır. Aslında 2010 yılına kadar "Avrupa Yükseköğretim Alanı" (AYA) oluşturma süreci olarak adlandırılmakta idi. Buna daha sonra "Avrupa Araştırma Alanı" oluşturulması ve bunların tüm dünyaya yaygınlaştırılması hedefleri de eklendi[33].

Bologna Süreci, niteliksel olarak ise, yükseköğretim sürecinin tümden metalaştırılması ve piyasa koşullarına (sermayenin ihtiyaç, öncelik ve kararlarına) bağlanma sürecidir. Eğer bir benzetme yapılırsa Sovyetlerin dağılması ile Bologna Süreci yakın tarihsel dönemin olgularıdır ve Sovyetler Birliğinin dağılması Bologna misyonunu güçlendirmiş olarak kabul edilebilir. Rusya ve Çin'e kadar sermayenin küreselleşmesine paralel bir şekilde aslında zaten küresel olan bilgi ve teknolojinin tümden sermaye ile uyumlulaştırılması ve sermaye tarafından denetimi süreci başlatılmıştır. Lizbon Konvansiyonunun sekretaryasını yürüten ve Bologna İzleme Grubu üyesi UNESCO-CEPES, (UNESCO Avrupa Yükseköğretim Merkezi); kendi resmi sitesinde tarihi başarıları arasında şunları da saymaktadır: Özellikle Doğu Blokunun dağılmasından sonra (...) 1990'lardan başlayarak AB ile uyum içinde Güney ve Merkez Avrupa'da yükseköğretim reformları yönetilmiş, Dünya Bankası (DB), OECD ve diğer uluslararası ağlar ve organizasyonlarla işbirliği güçlendirilmiştir[34].

33 *bologna.yok.gov.tr adresindeki bilgiler ve bildirgeler erişim tarihi: 05.09.2010*

34 *www.cepes.ro erişim tarihi: 05.09.2010*

"Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar - Yükseköğretim Sistemi Üzerine 17 Türk Üniversitesinin EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Raporlarına Dayanan Gözlemler ve Öneriler" (TÜSİAD-T/2008-10/473) adlı raporun sunumunda IEP Yönlendirme Komitesi Başkanı sürecin dinamiğini şu şekilde dillendirmektedir: *"...giderek azalan kamu finansmanı ve yükseköğretim gelirlerinin özelleştirilmesine yönelik küresel eğilim: Tüm bunlar değişimin itici gücü olmuş ve yükseköğretim açısından yeni koşullar yaratmıştır"*[35].

Tüccar, sanayici ve finans çevrelerinin üniversitelerle pek çok açıdan ilişkisi ve ilgisi kurulabilir. Ama her şeyden önce TÜSİAD için *"sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak"* , *"uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda"*, *"uluslar arası ekonomik sistemde"* yer alması esastır.[36] TÜSİAD'ın ana amacı tüzüğünde *"piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır."* şeklinde iki temel noktada toplanmakta ve ana faaliyet olarak *"TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır"* denmektedir.

Yani sermaye sınıfı açısından yükseköğretim (ve üniversiteler),

- hizmet (bir **meta**, bir mal)

- hizmet kesimi (**sektör** – üniversite işletmeciliği) olarak görülmekte, dolayısıyla TÜSİAD'ın temel faaliyet konularından biri olarak kabul edilmekte; ayrıca

35 *TÜSİAD 2008: s. 13.*
36 *Aynı.*

•piyasalardan ayrı bir mentalite ile işlerse hem üretim şekli, hem de ideolojik anlamda piyasaya alternatif bir **güç** olarak algılanmakta, dolayısıyla kontrol edilmesi, en azından piyasa mekanizması ile uyumlulaştırılması gereken bir güç sayılmakta,

•amaçlarına ulaşmada önemli bir **araç** (medya, ideolojik aygıt), dolayısıyla kullanılması gereken bir ajan olarak görülmektedir.

Eğitim alanında küreselleşme; sadece Batı eğitim kültürünün ya da herhangi bir değer veya kültürün egemenliğinden değil, kapitalist sistemin sürmesi için gerekli olan küresel ekonominin örgütlenmesini sağlayan bir dizi ekonomik-politik düzenlemelerden oluşmaktadır. Avrupa Birliği de 2000 yılında Lizbon'da gelecek 10 yıl için kendisine yeni bir stratejik hedef belirlemektedir: *Dünyanın rekabet gücü en yüksek ve dinamik bilgiye dayalı ekonomisi olmak.* Eğitim alanı, bu hedefi gerçekleştirmenin en önemli araçlarından biri olarak tanımlanmış olup, bu strateji 1999'da 23 ülkenin katılımıyla **Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı (AYA)** oluşturma girişimi olarak başlayan Bologna sürecinin temel referanslarından biridir. Bugün bu sürece dahil olan ülke sayısı 47'ye ulaşmıştır.

Bologna Süreci sermaye gruplarının yükseköğretim şirketi kurması değil (bu zaten İngiltere ve ABD başta olmak üzere pek çok ülkede vardı), mevcut tüm yükseköğretimin sermayenin önceliklerine ve sermaye gruplarının yönetimine geçirilmesidir. DTÖ-GATS'ın; eğitim ve sağlık dahil her tür sosyal hak ve ihtiyaçların metalaştırılması, kamunun küçültülmesi ve piyasaların tek belirleyici mekanizma haline getirilmesini amaçlayan sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi şartının bir parçası konumunda bulunmaktadır. AYA ve AAA veya Bologna Süreci'ni özetlemek gerekirse,

1. Tüm dünya yükseköğretim ve üniversite anlayışı, kurum ve organizasyonunun,
2. Piyasa öncelikleri ve sermayenin küreselleşmesi temelinde,
3. Tüm emek, öğretmen, akademisyen ve araştırmacı gücünü metalaştırmak üzere,
4. ABD-Anglosakson modeline uygun şekilde yeniden düzenleyerek;
5. Akademisyenlerin özerk varlığını (üniversite özerkliği ve akademik özgürlükleri),
6. Özgür düşünceyi
7. "Gerçeği arama"nın farklı yollarını, farklı bilme biçimlerini ortadan kaldırma sürecidir.

Sonuçta, kapitalizmin 1970'lerin sonlarında girdiği krizden çıkmak için sermaye birikim rejimini değiştirmeye yönelik yeni arayışlara girmesi (küreselleşme, finansallaşma ve askeri harcamaların artışı) ve 1990'larda da reel sosyalizmin çöküşü, gelişmiş kapitalist ülkeler başta olmak üzere tüm kapitalist dünyada sosyal devlet uygulamalarının, böylece de kamusal eğitim, sağlık ve sosyal güvenlikgibi sosyal refah harcamalarının ciddi ölçüde budanmaya başlandığı bir süreci başlatmıştır. Bu süreç, eğitim alanında ve özellikle üniversitelerde etkisini çabuk göstermiştir.

1998 Sorbonne ve 1999 Bologna Deklarasyonu kırılma noktası sayılırsa, piyasa koşulları içinde küresel yükseköğretim sektörü oluşturmak ve her bir yükseköğretim kurumu (yükseköğretim firması) için de bu piyasada iş görebilmek ve payını artırabilmek temel amaç olmuştur. Malın türlerini, kalite ölçütlerini ve kalitesini, fiyatını, sunucularını, tüketici-yararlanıcılarını, çalışma-iş koşullarını, yönetimlerini, sahiplerini... artık AYA-Avrupa Yükseköğretim Alanı (Bologna Süreci) belirlemektedir. Dahası liberal piyasa ilkelerine bile aykırı bir şekilde AYA'nın yükseköğretimde OPEC gibi kartel

rolü üstlendiği, aynı zamanda oligopol bir piyasa oluşturduğu söylenebilir.

B. Sürecin Aktörleri, Organları ve Ajan(s)ları

Bologna Süreci, piyasa düzeneğine bağlı yükseköğretim ve araştırma sektörü oluşturma ve bu alanı küreselleştirme süreci olarak tanımlanırsa, sürecin ana sahipleri de çok kabaca finans sermaye ve onların yükseköğretimdeki temsilcileri şeklinde özetlenebilir.

YÖK, Bologna sürecini şu şekilde tanımlamaktadır. *"Bologna Süreci, 2010 yılına kadar Avrupa Yükseköğretim Alanı yaratmayı hedefleyen bir reform sürecidir. Pek çok uluslararası kuruluşun işbirliği ile 46 üye ülke (Karabağ'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle üye ülke sayısı 45'ten 46'ya yükselmiştir) tarafından oluşturulan ve sürdürülen, alışılmışın dışında bir süreçtir.*[37]" Bir başka deyişle Bologna Süreci, üniversite ve akademisyenlerin karar vericisi olduğu bir süreç değildir, onları aşmakta ve düzenlemektedir.

AYA-Avrupa Yükseköğretim Alanının resmi ana organı "BFUG-Bologna İzleme Grubu" olmakla birlikte, ana karar vericileri ilgili ülke Ulusal Eğitim/Bilim Bakanlarıdır. Bakanlar toplantıları genelde iki yılda bir Bakanlar Konferansları şeklinde yapılmakta ve aldıkları kararlar Bildirge/Deklarasyon olarak duyurulmaktadır. Avrupa dışı ülkelere de açıktır, hatta böyle bir genişleme de sürecin hedefleri arasındadır.

Bologna Süreci, temel olarak uluslararası, ulusal ve kurumsal olmak üzere üç düzeyde yürütülmektedir.

---

37 *http://bologna.yok.gov.tr/ erişim tarihi 05.09.2010. Bologna Süreci'ne üye ülke sayısı Kazakistan'ın da katılımıyla 47'ye yükselmiştir.*

•Uluslararası veya merkezi karar organları; AYA'ya üye ülke Eğitim Bakanları, "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu – Yükseköğretim Merkezi (UNESCO-CEPES)", Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, OECD Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA), Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği (EURASHE), Bologna İzleme Grubu (BFUG), Avrupa Ulusal Öğrenci Birlikleri (ESIB/ESU), Uluslararası Eğitim Avrupa Yapısı (EI-ETUCE), Ulusal Akademik Tanıma Merkezi (NARIC), Bilgi Merkezleri İletişim Ağı (ERIC), Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvencesi Birliği (ENQA), Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği (UNICE/ BUSINESSEUROPA) gibi kuruluşlar sayılabilir.

•Ulusal düzeyde Bologna Süreci, ülkelerin Yükseköğretimden sorumlu bakanlıkları, ulusal rektörler konferansları/komiteleri, ulusal üniversite birlikleri, ulusal öğrenci birlikleri ile kalite güvencesi kuruluşları, işverenler vb. kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Türkiye'de YÖK, TÜSİAD, TOBB, ÜAK, YÖDEK, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi, strateji kurulları, ulusal ajanslar, öğrenci birlikleri, Bologna İzleme Grubu ve Uzmanlar Takımı vb. sayılabilir.

•Yerel kurum düzeyinde, şehrin ticaret ve sanayi odaları, yükseköğretim kurumları, fakülteleri, bölümleri ile öğrenci ve öğretim görevlileri temsilcileri tarafından yürütülmektedir. Türkiye'de AYA ve 5018 sayılı yasa sonrası rektörlük, ADEK, BEK, Dış İlişkiler Ofisi, strateji kurulları, valilik, ilin sanayi ve ticaret odaları, ulusal ajans, öğrenci temsilciliği sayılabilir.

Bologna Sürecinin anlaşılabilmesi için bu organ, kuruluş, ajan ve ajansları tanımlamakta yarar bulunmaktadır.

a. Bakanlar Konferansı ve Bologna Seminerleri

Bologna Süreci ile birlikte AB'de yükseköğretim ile ilgili en önemli kararlar üniversite bileşenleri, öğretim üyeleri temsilcileri, öğrenci temsilcileri, idari personel temsilcileri ve/ya üniversite rektörlerince değil, Eğitim Bakanlarınca alınmaktadır. Yani Bologna Bakanlar Toplantıları sürecin uluslararası düzeyde en üst siyasi seviyesidir. Bunun anlamı açıktır: üniversite özerkliği ortadan kaldırılmıştır. Yani üniversiteler uluslar arası yapılara güdümlü olarak çalıştırılmak istenmektedir. Sürecin demokratikliği sıkça vurgulanmasına karşın bunun gerçek olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aksine üniversite, piyasa aktörlerine, bunların devlet yapısı içindeki temsilcilerine yani siyasi iktidarlara göbekten bağlı hale dönüştürülmektedir.

AYA kararı da bakanlar konferansında deklere edilmiştir. 1999'dan beri düzenli olarak takip edilecek yöntemler ile gelecek iki yıl içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan öncelik alanlarını belirlemek ve son iki yıl içerisinde kaydedilen ilerlemeler hakkında durum değerlendirmesi yapmak üzere her iki yılda bir Bologna ülkeleri yükseköğretimden sorumlu Bakanlarının katılımı ile Bakanlar konferansı düzenlenmektedir. 1999'da Bologna'da gerçekleştirilen konferansın ardından, diğer toplantılar 2001 yılında Prag'da, 2003'te Berlin'de, 2005 yılında Bergen'de, 2007 yılında Londra'da, Nisan 2009'da Leuven'de yapılmıştır [38].

Bakanlar konferanslarının yanı sıra, Bakanlar Konferanslarında belirlenen öncelikli konular ile konferanslar sonunda yayımlanan bildirilerde belirtilen hedeflerin uygulanması ile ilgili güçlükler ve işbirliği kurulması hakkında "Bologna Seminerleri" adı altında, Avrupa'da pek çok seminer, toplantı ve çalıştaylar düzenlenmektedir.

38 *http://bologna.yok.gov.tr/ erişim tarihi: 05.09.2010*

b. BİG-Bologna İzleme Grubu

Bu grup, 2001 Prag Avrupa Bakanlar Toplantısında kurulmuştur. Bakanlar Toplantısından sonraki en üst oluşum Bologna Süreci İzleme Grubudur (Bologna Follow-Up Group, BFUG). Uluslararası düzeyde, Bologna Süreci'nin (Bakanlar toplantılarında belirlenen) öngördüğü hedeflerin ulusal düzeyde uygulanmasını ve takip edilmesini sağlarlar. Bunların gerçekleştirilebilmesi için alınacak önlemlerin karara bağlanması, sürecin gelişimi ve koordinasyonundan sorumludurlar.

Grup, Bologna Süreci'ne dahil olan ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Ayrıca Bologna Süreci'ne üye olan 47 ülkenin yanında oy kullanma hakkına sahip Danışman Üye olarak şu kuruluşlar yer almaktadır[39] :

- Avrupa Komisyonu (European Commission),
- Avrupa Konseyi (Council of Europe),
- UNESCO Yükseköğretim Merkezi (UNESCO-CEPES),
- Avrupa Üniversiteler Birliği (European University Association, EUA),
- Avrupa Ulusal Öğrenci Birlikleri (The National Unions of Students in Europe, ESIB, mevcut adıyla ESU),
- Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği (European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE) ve
- Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvencesi Birliği (ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education),

39 *http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf , erişim tarihi: 05.09.2010*

•Uluslararası Eğitim Avrupa Yapısı (EI – ETUCE Education International Pan-European Structure),

•OECD-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (*Organization for Economic Co-operation and Development*),

•BUSINESS EUROPE- Avrupa İş Dünyası Konfederasyonu (*The Confederation of European Business:* eski adı Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği /UNICE– Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe).

BFUG faaliyetlerini desteklemek üzere oluşturulan BFUG Yönetim Kurulu (BFUG Board)'nun görevleri, sürecin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamak, çalışma programının uygulanmasını takip ve koordine etmektir.[40]

c. Avrupa Konseyi (Council of Europe)

Avrupa Konseyi 1949'da Avrupa çapında insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunmak amacıyla kurulmuş, hükümetler arası bir kuruluştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi'ne bağlıdır. Hemen tüm Avrupa ülkeleri üyedir.

d. Avrupa Komisyonu (European Commission)

Avrupa Komisyonu ya da tam adıyla Avrupa Toplulukları Komisyonu *(Commission of the European Communities),* Avrupa Birliği politikalarının tasarlayıcısı ve koordinatörü, başka bir deyişle Avrupa Birliği'nin yürütme organıdır. Mevzuat önerileri hazırlayıp, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'ne sunar. Bu organlarca hazırlanan bütçe ve programları uygulamakla yükümlüdür.

---

40 "Bologna Süreci Nasıl İşliyor?", http://bologna.yok.gov.tr/index.php?page=yazi&c=1&i=50, erişim tarihi: 05.09.2010

Uluslararası platformlarda ve uluslararası antlaşmaların müzakerelerinde bilhassa ticaret ve işbirliği alanında Avrupa Birliği'nl temsil eder. 27 komisyon üyesinden oluşur. Komisyon üyelerinin her biri farklı bir politika alanından sorumlu bir genel müdürlüğe başkanlık eder. Bu üyeler kendi ulusal hükümetlerinin isteklerinden bağımsız hareket etmek zorundadırlar.

Komisyonun başkanı, Avrupa Parlamento'sunda yapılan güven oylaması sonrasında seçilir. Başkan ve Komisyon üyeleri üye ülke hükümetleri tarafından uzlaşma yoluyla atanır ve ancak Avrupa Parlamentosu tarafından görevinden alınabilir.[41]

e. UNESCO-CEPES – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu – Yükseköğretim Merkezi (The UNESCO CEPES European Centre for Higher Education)

Amacı, yükseköğretim alanında öğrenci, öğretmen ve araştırmacı değişimleri de dahil yükseköğretim alanında üye bulunan Merkezi, Doğu ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri ile bilgi paylaşımı, işbirliği ve teknik destek sağlamaktır.

21 Eylül 1972'de UNESCO'nun Romanya-Brüksel'deki toplantısında Pan-Avrupa, Kuzey Amerika ve İsrail'i içerecek şekilde oluşturulmuştur.

UNESCO-CEPES, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve ortak yükseköğretim programlarında daha önemli bir rol oynamaya başlanmıştır. 1992'de yükseköğretim ve araştırma alanında üniversiteler, alt bölgeler, bölgeler ve uluslar arası işbirliklerini artırmayı ve gelişmekte olan ülkelerde ulusal

41 *http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Komisyonu*

yükseköğretim kapasitelerini artırmayı ana amaçlarından biri olarak saymıştır.[42]

Nisan 1997 Lizbon Konferansında "Lizbon Tanınırlık Konvansiyonu (Council of Europe/UNESCO Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region) ilan edilmiş ve UNESCO-CEPES'e konvensiyonunun ortak sekreterya (Co-Secretariat) görevi verilmiştir.

1990'lardan başlayarak AB ile uyum içinde Güney ve Merkez Avrupa'da yükseköğretim reformları yönetilmiş, Dünya Bankası (DB), OECD ve diğer uluslararası ağlar ve organizasyonlarla işbirliği güçlendirilmiştir

Eylül 2003'te UNESCO-CEPES; Ocak 2010'a kadar tamamlanması hedeflenen AYA oluşturulması için kurulan BİG'in (the Follow-up Group of the Bologna Process (BFUG) danışma kurulu üyesidir.[43]

f. OECD Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)

OECD, dünyanın en büyük ekonomi-finans işbirliği örgütü sayılır. OECD, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) doğrudan mirasçısıdır. 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak kurulmuştur. Türkiye de OECD'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır ve İstanbul'da da şubesi bulunmaktadır. En son İsrail'in de alınması ile üye sayısı 31 olmuştur.

---

42 1992 The UNITWIN/UNESCO Chairs Programme

43 http://www.cepes.ro/cepes/history.htm erişim tarihi: 05.09.2010

g. BUSINESSEUROPE Avrupa İşdünyası Konfederasyonu (The Confederation of European Business)

Bologna Süreci'nin temel karar vericileri (aynı zamanda üye kuruluşları) arasında Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyinin yanı sıra eski adıyla "UNICE – Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe (Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği)" de yer almakta, dolayısıyla TÜSİAD da bu sürecin ana taraflarından biri konumunda bulunmaktadır.

1949'da kurulmuş olup, 2007'de "Avrupa İşdünyası Konfederasyonu" (BUSINESSEUROPE - the Confederation of European Business) adını alıyor. Bugün 34 ülkeden 40 üye federasyondan oluşmakta, 20 milyondan fazla şirketi temsil etmektedir. 2010-2014 ajandasında "sürdürülebilir büyüme"yi hedeflemekte, bunu dinamik ve inovatif kaynak kullanımı ve etkili ekonomi ile sağlayabileceğini belirtmektedir.[44]

h. AÜB-Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA-Eurepean Universities Association):

Avrupa Üniversiteler Birliği, "Association of European Universities" ve "the Confederation of European Union Rectors' Conferences"nun 31 Mart 2001'de Salamanka'da birleşme kararı ile oluşmuştur. Yani *Avrupa Rektörler Konfederasyonu (CRE) EUA'ya dönüşmüştür.* Bu Federasyon Avrupa Üniversitelerini temsil etmektedir. Merkezi Brüksel'dedir. Bugün kuruluşa 46 ülkeden 850'yi aşkın yükseköğretim kurumu üyedir.

AÜB, Avrupa genelinde yükseköğretim kurumlarının bütünleşmesini sağlayarak Avrupa Yükseköğretim ve Araştırma alanlarının

---

44 http://www.businesseurope.eu/content/default.asp?PageID=601 erişim tarihi: 05.09.2010

oluşturulmasını hedeflemektedir. Bu çerçevede işbirliklerine yönelik olarak üyelerine kurumsal gelişimlerini destekleyecek hizmetler sunmakta, yükseköğretimde kalite kültürünün oluşması konusunda rehberlik sağlamaktadır. Kurumsal Değerlendirme Programı da bu çalışmalar kapsamında oluşturulmuş bir projedir.

EUA'ya bağlı bazı komisyon ve çalışma grupları da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden biri "Avrupa Üniversiteler Birliği Kurumsal Değerlendirme Uzman Grubu (EUA-IEP)"dur. *EUA-IEP değerlendirme ekip havuzunda 20 Avrupa ülkesinden 42 uzman yer almaktadır.*

i. AYÖKB-Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği (EURASHE – European Association Institutions in Higher Education)

1990'da kurulan EURASHE'e Avrupa'daki lisans-yüksek lisans düzeyinde araştırma ve eğitim yapan her tür yükseköğretim kurumu (Colleges, Polytechnics, University Colleges, Universities of Applied Sciences and Universities) üye olabilmektedir. 2007'de diğer yükseköğretim iddiası taşıyan kurum ve paydaşların da üyeliğe kabul edilebileceğine karar verilmiştir.

Kuruluşun üç amacı bulunmaktadır: Ulusal ve uluslararası düzeyde yükseköğretim işbirlikleri, yükseköğretimin geliştirilmesi, yükseköğretimin uluslararasılaştırılması. Temel amaçları arasında AYA ve AAA'yı oluşturma, uluslararası işbirliği, her tür bilgi değişimi, Avrupa Araştırma Alanı dışındakilerle (şu anda Kazakistan, Kanada ve Suriye ile işbirlikleri var) ve benzer amaçlara yönelik her tür kuruluşla güvenli işbirlikleri yapma gibi hedefler sayılmaktadır. Avrupa yükseköğretim eğitimi döngüsünde mezunların istihdam edilebilirliği ve yaşamboyu öğrenme sürekliliğine bireysel giriş yönelimleri odak noktası olarak belirtilmektedir.

2009'da Bologna Süreci'nin hedefleri kendi hedefleri sayılmış ve özgül rolü ulusal özelliklerin korunmasından daha çok yükseköğretim kurumlarının Avrupa düzeyindeki işbirliklerinin oluşturulması şeklinde vurgulanmıştır.

EURSAHE, 2001'den beri Bologna Süreci'nde yükseköğretim kurumlarının temsilcisi olmasının yanı sıra; kalite güvencesi sürecinde AYKGB (ENQA), AÜB (EUA) ve AÖB (ESU) ile birlikte Avrupa Kalite Güvence Rehberinin (the European Quality Assurance Register (EQAR) hazırlanmasında da yer almıştır.

j. AÖB-Avrupa Öğrenciler Birliği (ESU-European Students' Union)
1982'de kurulmuştur. ESIB (**The National Unions of Students in Europe**) 2007'deki 52. Genel Kurul toplantılarında, kuruluşun görevini tam olarak yansıtamadığı gerekçesiyle logosunu ESU (European Students' Union: Avrupa Öğrencileri Sendikası) olarak değiştirmiştir. ESIB'in kuruluş amacı Avrupa seviyesinde öğrencilerin ulusal ve uluslararası kuruluşlar düzeyinde; AB, BFUG, Avrupa Konseyi ve UNESCO ve diğer tüm ilgili kurumlar nezdinde, eğitimsel, sosyal, ekonomik ve kültürel ilgi ve ihtiyaçlarını temsil etmek ve desteklemektir.

ESU, 37 ülkeden 46 ulusal öğrenci konseyini bünyesinde barındırmakta, dolayısıyla, 11 milyondan fazla öğrenciyi temsil etmektedir. Merkezi Brüksel'dedir. Bologna Süreci'nin danışma kurulu üyesidir.

k. Uluslararası Eğitim Avrupa Yapısı (EI – Education International Pan-European Structure)
EI-Pan Avrupa Yapısı, Avrupa Bölgesindeki AB üyesi ülkeler ile Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA-the European Free Trade

Association) ülkelerinin üye kuruluşlardan oluşmaktadır. EI; Yüksek öğretim ve araştırma alanında çalışanların sendikalarını temsil eden Avrupa Eğitim Sendikaları Komitesine (ETUCE-the European Trade Union Committee for Education -) bağlıdır. Bologna İzleme Kurulu danışman üyesidir.

EI Pan-Avrupa yapısı yüksek öğretim ve araştırma alanında işbirliğini geliştirmek ve bu gelişmeleri etkilemek için işbirliği amacındadır. EI Pan-Avrupa Yapısı yılda iki kez, yüksek öğretim politikalarındaki son gelişmeleri görüşmek üzere Yükseköğretim ve Araştırma Daimi Komitesi (HERSC) toplantısı düzenlemektedir. Aynı zamanda Bologna Süreci Bakanlar Konferansı ve UNESCO-OECD Eğitim Konferansları gibi kararların sonuçlarını değerlendirmektedir.

2020 vizyonu olarak Avrupa Komisyonunun 2000 Lizbon stratejisinde de belirttiği üç amacı benimsemektedir:

- Bilgi ve buluşlara dayalı gelişen bir ekonomi,

- Daha etkili kaynak yönetimi, daha çevreci ve rekabetçi bir ekonomi,

- Sosyal ve bölgesel uyumları da sağlayan yüksek istihdam yaratan bir ekonomi.

Bu doğrultuda 'Youth on the Move' adı altında öğrenci ve öğretmen değişim programlarını ve "yeni beceriler, yeni işler" ('An Agenda for New Skills and Jobs') sloganı altında da istihdam yaratmaya yönelik yenilikleri desteklemektedir.[45]

45 *etuce.homestead.com/ETUCE.../ETUCE_Final_Newsletter_June_2010_eng.pdf, erişim tarihi: 05.09.2010.*

l. Doktora Adayları ve Genç Araştırmacılar Avrupa Konseyi (EURODOC - the European Council for Doctoral Candidates and Junior Researchers

2001'de çeşitli genç araştırmacı ulusal organizasyonları AB konseyinin başkanlığında İsveç'in Uppsala kentinde toplanmış, 2002'de İspanya'da birlik kurulmuş ve 2005'te AB nezdinde uluslararası organizasyon olarak tanınmıştır. Merkezi Brüksel'dedir.

EURODOC'a 35 ulusal organizasyon üyedir. Ulusal organizasyonlara genç araştırmacılar (doktora aday ve öğrencileri ile mezuniyet sonrası bir yıl boyunca doktorlar) üye olabilmektedir.

EURODOC'un (Genç Araştırmacılar Avrupa Federasyonu) amacı; hareketlilik, çalışma koşulları, kariyer basamakları, doktora yönetimi ve eğitimi gibi çeşitli başlıklar altında doktora ve araştırma sürecini izlemektir.

2003'te Berlin Bakanlar toplantında Bologna Süreci Avrupa Araştırma Alanı oluşturmak üzere doktora programlarına gönderme yapılmış, bu süreçte doktora ve araştırma programları ile ilgili seminer ve projelere aktif destek vermiştir. 2007'de Bologna Follow-Group'un "ortağı" olarak tanınmıştır.

m. Yükseköğretimde Avrupa Kalite Güvence Birliği (ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education) ve Bağımsız Ajanslar

2000'de bir iletişim ağı olarak Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile uyum içinde ve kıyaslanabilir kalite düzeyinde hizmet vermelerini düzenlemek ve izlemek üzere oluşturulmuş ve 2004'te bu ağ bir birliğe dönüştürülmüştür.

Birliğe, Bologna Süreci'ne üye ülkelerin "kalite güvence ajansları" üye olabilmektedir. Bir başkan, iki başkan yardımcısı, yönetim kurulu ve genel kuruldan oluşmaktadır. Merkezi Helsinki'dedir

Birlik, 2005 yılında Bologna Süreci içerisinde bu konuda yapılan çalışmalar ve önerileri "Avrupa Yükseköğretim Alanında Kalite Güvence İlke ve Standartları Raporu"nda yayınlamıştır. Bu raporda yayınlanmış olan ilke ve standartlar günümüzde bu alanda yürütülmekte olan çalışmalara rehberlik etmektedir.

Bu kapsamda, her ülke kendi eğitim sistemine uygun kalite güvence standartlarını ortaya koymakta ve bu standartlar ışığında kendi eğitim sistemlerini değerlendirmektedir. Ancak iç değerlendirme yeterli olmayıp, akreditasyon için dış ajanslar şart gözükmektedir.

Dış değerlendirme ve akreditasyon sürecinin temel kuruluşlarından biri bağımsız (daha doğrusu şirket) denetleme ajanslarıdır. ENQA bunun ilkelerini belirlemekte ve belirli firmalara yetkilendirme yapmaktadır.

Türkiye'deki Ulusal Ajans, YÖDEK, ADEK, MÜDEK gibi sahip ve ajanslar izleyen kısımda verilmiştir.

C. Ana Terim ve İlkeleri : Kavramların Kirletilmesi

Bologna Süreci'ni gerekçeleştirirken sık sık başvurulan bazı anahtar terimler bulunmaktadır. Örneğin bu çerçevede hazırlanmış 2006 YÖK Strateji Raporunda metalaşmaya ve piyasa mekanizmalarına ait terimler sık sık tekrarlanmakta, hatta "Sanal Üniversite"lerden söz edilmekteydi. Diğer yandan 'hümanizma, aydınlanma ve felsefe 'gibi terimler hiç kullanılmamaktadır.

Tablo 1 : *200 Sayfalık Raporda Terimlerin Dillenme Sıklığı*

Performans	55		
Uzmanlaşma	9		
Çeşitlilik	4		
Farklılaşma	21	Bologna	22
Denetim	12	EUA	6
Akademik tanınma (Academic recognition)	12	Kâr	4
Yükseltme	11	Şirket	2
Dış denetim, Mesleki yeterlilik Accredition	6	Hesap	26
Ajans	6	Mal	4
Standart	29	Gelir	63
Modüler	1	Ücret	16
Esneklik	21	Harç	8
Saydamlık	17	Katkı	60
Kalite	112	Girişim	12
Hizmet	64	Rekabet	7
Ekonomi	20	Yarışma	9
Kapital, Sermaye	31	Liderlik, Öncülük	10
Piyasa	15		
Ticaret	8	Hümanizma	0
Özelleştirme	6	Aydınlanma	0
Vakıf	49	Sosyal Devlet, Sosyal Kalkınma, İnsani Kalkınma	0
Sivil Toplum STÖ	7	Liberalizm, Neoliberalizm	0
Uluslararası	46	Felsefe	1
Küresel	18	İdeoloji	1
Avrupa	43	Kaynak: Gümüş, A. (2006).	

Kullanılmaktan kaçınılan kavramları bir yana bırakırsak, Bologna Süreci'nde dillendirilen kavramlar iki ana grup altında toplanabilir. Birinci grup eğitim-öğretimin niteliğine ilişkindir. Bunlar arasında mezunların istihdam edilebilirliği, yaşamboyu öğrenmenin sürekliliği (continuum of lifelong learning-LLL), tanınırlık, dolaşım ve sosyal boyut gibi kavramlar yer almaktadır.

İkinci grup ise daha çok akademik, idari ve mali yönetim alanına ilişkindir. Bunların bir kısmı stratejik planlama, kalite güvencesi, performans, saydamlık, hesapverilebilirlik, çeşitlenme, paydaş, mütevelli heyeti, ajans, akreditasyon şeklinde sayılabilir.

a.Tanınırlık (Academic Recognition): Biçimsel anlamda temel belgelerin; diploma ve eğitim-öğretimin karşılıklı tanınırlığı anlamına gelmektedir. Örtülü anlamı ise yükseköğretim sektörünün küresel piyasalara açılması sürecinde ortak sertifikasyonunu oluşturmaktadır.

b.İstihdam Edilebilirlik (Employability of graduates): İstihdam edilebilirlik veya esnek piyasalara uygun öğrenci (eleman) yetiştirilmesi, bu sürece uygun modüler eğitim ve teknik müfredatı işaret etmektedir.

Resmi belgelerde de bu durum açıkça ifade edilmektedir. "Yükseköğretim kurumlarının sorumluluğu, istihdam imkanlarına göre mezun vermek değil, imkanlar ölçüsünde talepte bulunan herkese yükseköğretim imkanı sunmak, ancak verdiği mezunları iş olması halinde o işi en iyi yapacak bilgi, beceri ve yetkinliklerle donattığını garantileyerek mezun etmesidir"[46].

c.Yaşamboyu Öğrenme (LLL-Long-Life Learning): Yaşamboyu öğrenme, sürecin mezunu ve mezuniyet sonrasını 'yönetme, denetleme ve metalaştırma' kısmı olarak sayılabilir. 2007'den bu yana yaşamboyu öğrenme kavramına daha fazla önem atfedilmektedir.

Türkiye'de 2004'ten bu yana yükseköğretim kurumlarında sürekli eğitim merkezleri, yaşamboyu eğitim merkezleri, uzaktan

46 *http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf, erişim tarihi: 05.09.2010*

eğitim merkezleri adıyla piyasa yönelimli birimler açılmakta ve "Yaşamboyu Öğrenme" altında çeşitli paralı sertifika programları düzenlenmektedir. Paralı formasyon veya sertifika programları zaten vardı; ancak mezuniyet sonrasına yönelik piyasalaşma parçası olarak tanımlanmamış, ilgili alanda uygulamaya yönelik tamamlayıcı sertifika şeklindeydi (örneğin öğretmenlik sertifikaları gibi). Bugünkü "yetkin mühendislik" türü ayrıştırma, metalaştırma ve ticarileşme ise daha kısıtlı düzeyde bulunmaktaydı.

d.**Sosyal Boyut:** 2005'ten bu yana sıkça öne çıkarılan sosyal boyut altında giriş koşullarının kolaylaştırılması, yeni ve kolay özel yükseköğretim kurumları ve şubeleri açılması, uzaktan ve açıktan eğitim, bankalara borçlandırma; yükseköğretimin yaygınlaştırılarak öğrenci müşterilerinin tabanının genişletilmesi ve küreselleştirilmesi anlamına gelmektedir.

e.**Stratejik Planlama:** "Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu"nda "Stratejik plan: Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan" şeklinde tanımlanmaktadır. Anglosakson mali yönetim şeklidir. Total bir yönetim ve denetlemenin ana parçası anlamına gelmektedir. YÖDEK, ADEK gibi oluşumlar bu tür planlama süreçlerine katkı getiren kurumlardır.

f.Performans: Kamu idarelerinin (ilgili yükseköğretim kurumları ve tek tek çalışanların) temel ilke ve politikalarına, hedef ve önceliklerine yönelik başarı göstergeleri ile bunlara ne kadar ulaştıklarını; pratikte ise verilen görevi ne kadar başardıkları ve daha da önemlisi "rekabet" veya "gelir yaratma" potansiyelini anlatmaktadır.

g.Çeşitlilik: Kurum profili inşası, kurumların, yükseköğretim sistemi içinde ya da uluslararası bağlamda üstünlük sağlamayı düşündükleri belirli alanlar geliştirmeleri anlamına gelmektedir. İlk başta kurumsal özerkliği çağrıştırıyor gibi görünse de gelir getirici etkinlik, kaynak yaratma, hibe, kredilendirme yollarının çeşitlendirilmesi ve tabii esnek çalışma koşullarını anlatmaktadır.

h.Kalite Güvencesi ve Akreditasyon: Kalite güvencesi, stratejik planlama ve performans sisteminin bir parçası konumundadır. Kurumsal değerlendirme, akreditasyon ve denetimi içerecek bir anlamda kullanılmaktadır. Sonuç olarak şirket ajanslarının dış denetimini esas almaktadır. Avrupa tescilli kalite güvencesi temsilcilikleri kurulacaktır. Bunlar kurumun tanınırlığını (akreditasyonunu) garanti edecektir. EUA-IEP, YÖDEK, MÜDEK, ABET vb. oluşumlar bu sürecin parçası konumundadır.

i.Saydamlık ve Hesapverilebilirlik: Stratejik planlamada ve performans ölçütleri ile sonuçta gösterilen performansın raporlanması, açıklanması, denetlenmesi ve buna uymayanların cezalandırılmasıdır. Pratikteki karşılığı gelir yaratamayanların daha ucuza çalıştırılması veya işine son verilmesidir. Performans esaslı bütçeleme, ADEK, YÖDEK, akreditasyon vb. bu ilkeleri taşımak durumunda olup, aynı zamanda uygulamalarını izlemekte ve değerlendirmektedir.

j.Paydaş ve/ya Mütevelli Heyeti: Paydaştan kasıt öğrencilerin ve sendika temsilcilerinin de kurumsal süreçte yer alması şeklinde parlatılırken, esas kasıt piyasa yapıcılarının tüm karar süreçlerinde yer alması; hatta mütevelli heyetleri oluşturarak esas karar vericiler haline getirilmesi, kurum ve yönetimlerin mütevelli heyetlerine bağlanmasıdır.

Özetle dillendirilen terimlerin (ilkelerin) çoğunun ardında örtük bir program bulunmaktadır:

•Resmi tanımı "tanınırlık", "dolaşım" ve "istihdam edilebilirlik"; kastı esnek emek piyasalarında tanınırlık ve esnek emek piyasasına uyarlanma,

•Resmi tanımı "sosyal boyut"; kastı piyasa koşullarında yükseköğretimin ve öğrenci sayılarının artırılması,

•Resmi tanımı "yaşamboyu öğrenme"; kastı mezuniyet sonrası hizmetiçi eğitim ve yeni bilgi edinme süreçlerinin piyasalaştırılması,

•Resmi tanımı "performans"; kastı öğretim elemanı ve çalışanların esnek emek piyasası şartlarına bağlanması,

•Resmi tanımı "kalite güvencesi", "stratejik planlama", "saydamlık" ve "hesapverilebilirlik"; kastı piyasa şartlarını ve denetçilerini kabul.

Bu tür ana düşünce ve mekanizmaları gösteren terimlerin sayısı daha da artırılabilir. Bunlar, aşağıda süreçle ilgili olarak daha geniş olarak tartışılmaktadır.

D. Sürecin Mantığı ve Mekanizması: Piyasacı Sekter Determinizm ve Homo Teknikus

Toplumun ve ekonominin her alanına teknik buluş ve yaklaşımların (S&T) uygulanması, bilim ve teknoloji yoluyla her şeyin kontrol edilmeye çalışılması, bilim ve teknolojinin de çıkar ve metaya dönüşmesi ile bilim ve teknoloji yoluyla sosyal ve ekonomik üstünlük

arayışı olarak adlandırabileceğimiz "homo teknikus"; Bologna Süreci'nde yükseköğretimin araçsallaştırılması, piyasa denetiminde bir yandan kârlı bir sektör, diğer yandan finans kapitalizmin ideolojik aygıtı haline getirilmesi için kullanılmakta, dolayısıyla sürecin kendisi de insanın ve hayatın unutulduğu "homo teknikus" projesine dönüşmüş bulunmaktadır.

Teknik bir mantık çerçevesinde finans kapitalizm adına yükseköğretim ve yetişkin eğitimini tümden kontrole yönelik Bologna Süreci'nin mevcut mevzuata ve uygulamalara yansımış vizyon, misyon ve mekanizmaları başlıklar halinde şu şekilde sayılabilir:

•Amaç (Vizyon, İdeoloji): Kapitalist Ekonomi Politiği Üniversitelerde (Yükseköğretim Sektörü-Üçüncü Sektör) Hâkim Kılma

•Misyon, Görev, Hedef: "AYA-Avrupa Üniversite Alanı" ve "AAA-Avrupa Araştırma Alanı" Oluşturma ve Bunları Dünyaya Yaygınlaştırma

•Genel Mekanizma: Piyasa Koşullarında Sekter Determinizm ve Homo Teknikus

•Mekanizma 1) Tanınırlık: Sorbonne, Lizbon Konvensiyonu, AKTS, Diploma Eki, Erasmus (Öğretim Elemanı ve Öğrenci Değişim Programları)

•Mekanizma 2) Bologna'nın Sosyal Boyutu, Yükseköğretim Hizmetini (Malı) Yaygınlaştırma, Ulusal ve Uluslararası Girişi Kolaylaştırma, Kredilendirme veya Öğrencileri Bankalara Uzun Erimli Borçlandırma

•Mekanizma 3) Akademisyen ve Özlük haklarının Piyasa Mekanizmasına Bağlanması: Güvencesizleştirme ve Performans Sistemi.

•Mekanizma 4) Yaşamboyu Öğrenme veya Hizmetçi Eğitimin ve Mezunun Metalaştırılması

•Mekanizma 5) Yönetim ve Denetimde Piyasa Güçlerinin Artırılması: Ortak Kalite Ölçütleri, İç ve Dış Değerlendirme ve Akreditasyon, Mütevelli Heyetleri, YÖK, YÖDEK, ADEK, Ajanslar vb.

Bologna Süreci'nin oluşumu ve mekanizmalarının tartışılması, konunun ve bağlamının daha iyi anlaşılması açısından önemli bulunmaktadır. Bologna Süreci nasıl bir yükseköğretim; nasıl bir öğretim ve yönetim modeli öngörüyor?

Bologna Süreci'nin tüm bu mekanizmaları, tarihi gelişimleri de dikkate alınarak, daha geniş olarak aşağıda irdelenmektedir.

E. Sürecin Kısa Tarihi ve Evreleri ile Bazı Temel Konferans, Bildirge ve Belirlemeleri

Bu sürece adını veren 1999'daki Bologna Bildirgesi, uluslararası alanda gücü olan yasal bir anlaşma olmamakla birlikte, salt bir niyet bildirgesi ya da bir grup kararlı Avrupalı eğitim ve bilim insanının bir güç gösterisi olmakla da sınırlı değildir. Süreç daha çok Avrupa çapında bir dizi uzun ama tamamlanmamış manifestolar, bildirgeler, anlaşmalar, programlardan oluşan zincirin bir halkası olarak, tanımlanmış hedefleri, adımları ve süre sınırları olan bir çalışma programı olarak kabul edilebilir.[47] Süreç II. Dünya Savaşı sonrası oluşan paktlara, ilk mevzuat olarak 1953'lere kadar geri götürülebilir. Bologna Bildirgesi gibi Bologna Süreci de çok daha kuşatıcı bir sürecin bir aşaması ama önemli bir aşaması olarak kabul edilebilir.

Bologna Süreci mevcut geçmişi ve hedefleriyle beş evreye (başlığa) ayrılabilir.

47 *Pechar, Hans (2007), "The Bologna Process" A European Response to Global Competititon in Higher Education", Canadian Journal of Higher Education, vol.37, no.3, ss. 112.*

a. Tanımlama ve Tanınırlık Evresi: Hareketlilik ve İstihdamedilebilirlik

Sürecin birinci evresi, karşılıklı tanınırlık ve bilgi paylaşımı sayılır. Bologna Süreci'nin önemli ayaklarından biri belgelerin karşılıklı tanınırlığıdır. Hareketlilik, mezunların istihdam edilebilirliği, yaşamboyu öğrenme, sosyal boyut bu sürecin parçaları sayılır.

Tanınırlık ile ilgili yasal düzenlemeler II. Dünya Savaşı sonrası oluşan liberal yeniden yapılanma dönemine kadar geri gitmekte, tanınma ile ilgili süreç; 1984'te NARIC, 1988 Bologna'daki "Magna Carta Universitatum" deklerasyonu, 1994'te oluşturulan ENIC ve 1997'de imzalanan Lizbon Konvansiyonu ile tamamlanmaktadır.

Bu tanınma ve denklikler salt bugünkü Bologna Süreci'nin oluşumunu hazırlamamış, aynı zamanda başlangıç evresini ve temel bir ilkesini de oluşturmaktadır.

1.Tanınmaya İlişkin II.Dünya Savaşı Sonrası 1953-1984 Arası Sözleşmeler

Lizbon Konvansiyonunda tanınırlığa ilişkin dikkate alınan eski sözleşmeler şu şekilde sayılmaktadır:

- "Üniversitelere Kabulü sağlayan Diplomaların Denkliğiyle ilgili Avrupa Sözleşmesi" (1953, ETS No.15) ve Protokolü (1964, ETS No:49)

- "Üniversite Belgelerinin Akademik Tanınmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi" (1959, ETS No.32)

Avrupa'daki akademik tanınmayı içine alan Avrupa Konseyi ve UNESCO Sözleşmelerini;

•Üniversitelere Kabulü sağlayan Diplomaların Denkliğiyle ilgili Avrupa Sözleşmesi (1953, ETS No.15) ve Protokolü (1964, ETS No:49);

•Üniversite Çalışma Sürelerinin Denkliğine ilişkin Avrupa Sözleşmesi (1956, ETS No.21);

•Üniversite Belgelerinin Akademik Tanınmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi (1959, ETS No.32);

•Avrupa Bölgesinde Yer Alan Devletlerin Yükseköğretimle ilgili Çalışmaların, Diplomaların ve Derecelerin Tanınmasına ilişkin Sözleşme (1979);

•Üniversite Çalışma Sürelerinin Genel Denkliğiyle ilgili Avrupa Sözleşmesi (1990,ETS No.138) ve

•Akdeniz'e sınırı olan Arap ve Avrupa Devletlerindeki Yükseköğretim Çalışmalarının, Diplomalarının ve Derecelerinin tanınmasına ilişkin, UNESCO çerçevesinde benimsenen ve kısmen Avrupa'daki akademik tanınmayı içine alan Uluslararası Sözleşme (1976)[48].

2. Ulusal Akademik Tanıma Merkezi (NARIC) ve Bilgi Merkezleri İletişim Ağı (ENIC)

Bologna Süreci'nin önemli ayaklarından biri belgelerin karşılıklı tanınırlığıdır. Buna ilişkin ilk kuruluşlardan biri 1984'te Avrupa Komisyonu kuruluşu olarak oluşturulan NARIC'tir (Ulusal Akademik Tanıma Merkezi). NARIC, yabancı bir ülkede alınan diploma ve

48 *http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=372&Itemid=36, erişim tarihi: 05.09.2010*

öğrenim sürelerinin akademik olarak tanınmasının geliştirilmesini ve buna bağlı olarak öğrenci, akademisyen ve araştırmacıların hareketliliğinin arttırılmasını amaçlamaktadır.

9 Haziran 1994 tarihli Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve 18 Haziran 1994 tarihli UNESCO Avrupa Bölgeler Komitesinin kararıyla da tüm Avrupa ülkelerinde ortak tutum ve hareketlilik yaratmak için "Akademik tanınma ve hareketlilik" alanından sorumlu ENIC İletişim Ağı-Avrupa Ulusal Bilgi Merkezleri Ağı kurulmuştur[49].

3. Magna Carta Universitatum: Küresel Arayışları Tanımlama

NARIC'i 19 Eylül 1988'deki Avrupa'nın en eski üniversitelerinden biri olarak Alma Mater-Bologna'nın 900. kuruluş yıldönümünde Avrupa Üniversiteleri Rektörlerince deklere edilen "Magna Carta Universitatum" takip etmiştir.

19 Eylül 1988'de Avrupa'nın en eski üniversitelerinden biri olan Alma Mater-Bologna'nın 900. kuruluş yıldönümünde Avrupa Üniversiteleri Rektörlerince deklere edilen "Magna Carta Universitatum" daha sonraki Lizbon Konvansiyonu, Sorbonne ve Bologna Bildirgelerinin temel fikirlerini içermektedir. Avrupa Üniversite Rektörlerinin imzasıyla açıklanan bildirgeye göre ortak üniversite alanı AYA) ve araştırma alanı (AAA) oluşturulması, bilgi-belge paylaşımı ve diploma ve belgelerin karşılıklı tanınırlığı deklere edilmektedir.

4. Erasmus Programı (1987) ve Socrates Programı I (1995-1999)

Öğrenci ve öğretim elemanı değişim programları, Bologna öncesinde AB ve Avrupa Konseyinin ilgileri arasındaydı.

---

49 *http://bologna.yok.gov.tr/?page=yazi&c=68&i=69, erişim tarihi: 05.09.2010*

Erasmus *(European Region Action Scheme for the Mobility of University Students)* programı, 1987'de başlatılan bir AB öğrenci değişim projesidir. Avrupa Komisyonunun 1994'te oluşturduğu, 1999'da Sokrates II olarak sürdürdüğü projeyle paraleldir. Bugün Yaşamboyu Öğrenme Projesi-LLP 2007-2013 olarak sürdürülmektedir.

Bunlar projelerde hareketlilik ve değişim programlarıdır. Karşılıklı eğitim, işbirliği ve okul ortaklığı projeleri, öğretim ve üniversite kadrosunun ve üniversite öğrencilerinin değişimi, elektronik uzaktan eğitim yöntemlerinin kullanımı ve eğitim yöneticileri arasındaki Avrupa çapındaki bilgi ağları gibi hedefleri içermektedir.

5. Lizbon Konvansiyonu: Belge ve Diploma Tanınırlık

Bu sürecin en belirleyici halkasını 11.4.1997 tarihinde Avrupa Konseyi ve UNESCO'nun işbirliği ile gerçekleştirilen toplantıda 36 Avrupa ülkesi, ABD, Kanada, Avustralya ve İsrail tarafından imzalanan Belge ve Diplomaların tanınırlığına yönelik Lizbon Konvansiyonu *(Council of Europe/UNESCO Lisbon Recognition Convention)* oluşturulmuştur.

6. Yeterlilik Çerçevesi

Bu süreçte her ülkenin kendi ulusal (meslek/program) yeterliliklerini tanımlaması ve bunların birbiri ile karşılaştırılabilirliği de istenmektedir. Aynı zamanda değerlendirme ve denetleme boyutunu da içerdiğinden izleyen kısımlarda akreditasyon altında daha geniş olarak tartışılmaktadır.

b. "Avrupa Yükseköğretim Alanı" ve "Avrupa Araştırma Alanı" Oluşturma Evresi

Sürecin ikinci evresi, "Avrupa Yükseköğretim Alanı"nın ve daha sonra buna eklemlenen "Avrupa Araştırma Alanı"nın oluşturulmasıdır.

1998 yılında Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere Eğitim Bakanlarının Sorbonne'da gerçekleştirdikleri toplantı sonrası yayımlanan Sorbonne Bildirisi ile "Avrupa'da ortak bir yükseköğretim alanı" yaratma fikri dile getirilmiş, 1999 yılında 29 Avrupa ülkesinin yükseköğretimden sorumlu Bakanları tarafından Bologna Bildirisi'nin imzalanması ile Bologna Süreci resmi olarak ana şeklini almıştır. Türkiye 2001'de AYA'ya dahil olmuştur.

2003'te Berlin'deki Bakanlar Konferansında, doktora çalışmalarını da esas alan "Avrupa Araştırma Alanı" (European Research Area, ERA) oluşturulması da kararlaştırılmıştır[50].

Bologna Süreci'nin en üst karar organı sayılabilecek Bakanlar Konferansları ve Bildirgeleri şu şekildedir:

- Bologna Deklerasyonu – Haziran 1999
- Lizbon Deklerasyonu – Mart 2000
- Prag Bildirisi – Mayıs 2001
- Berlin Bildirisi – Eylül 2003
- Bergen Bildirisi – Mayıs 2005
- Londra Bildirisi – Mayıs 2007
- Leuven Bildirisi – Nisan 2009
- Viyana-Budapeşte Bildirisi - 2010

50 *bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010*

1. Sorbonne (1998) ve Bologna (1999) Bildirgesi: AYA-Avrupa Yüksek Öğretim Alanı (EHEA-European Higher Education Area) Oluşturma

1999'da Bologna'da deklere edilen sürecin en önemli ayağı "AYA-Avrupa Yükseköğretim Alanı" oluşturulmasıdır. AYA'nın 2010 yılına kadar tamamlanması kararlaştırılmıştır. AYA'nın gerekçesi ve amaçları, Bologna Süreci dahilinde Avrupa ülkelerinin Avrupa düzeyinde yükseköğretim sistemlerinin belli ölçülerde farklılıklarını ve özerkliklerini koruyarak Avrupa toplumunun ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına uygun, ortak referans noktalarına dayalı, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir ulusal yükseköğretim sistemleri oluşturmak, yükseköğretim sistemleri arasında işbirliği, hareketliliği ve mezunların istihdam edilebilirliğini artırmak ve bu sayede yükseköğretimde Avrupa boyutunu öne çıkarmak olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada Avrupa toplumunun ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının nasıl belirlendiği önem taşıyor. Bu ihtiyaçları esnek istihdamın yaygınlaştırılması ve yükseköğretim sisteminin özelleştirilmesi ile çözmeye kalktığınızda bütün bu amaçların hiç de beklendiği gibi yerine getirilemeyeceği ve çok daha önemli eşitsizlikler ve özgürlükler sorunları yaratacağı açıktır.

Bologna Süreci, Avrupa çapında tutarlı bir Avrupa Yüksek Öğretim çerçevesi oluşturmak konusunda bugüne kadar ortaya atılan en iddialı girişim olmasına karşın Avrupa Komisyonu tarafından değil, Avrupa'nın ulusal eğitim bakanları tarafından başlatılmıştır. 1998 yılında Sorbonne Üniversitesi'nin 800. kuruluş yıldönümünde Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere Eğitim Bakanları Sorbonne Deklarasyonu'nu imzalamıştır. Bu bildirge Avrupa Yüksek Öğretiminin iç rekabetini güçlendirme amacının çok daha tutarlı ve uyumlu olması için imzalanmış ve iki aşamalı sistem (ön lisans ve lisans) önerilmiştir.

Sorbonne Bildirgesinin AB'nin dört büyük üye ülkesi tarafından imzalanıp diğerlerini dışarıda bırakması Avrupa Birliği nezdinde siyasi bir gerilime neden olmuştu. Bu eleştirileri karşılamak için İtalya Eğitim Bakanı Berlinguer, Sorbonne Deklarasyonu'nda öne sürülen fikirleri geliştirmek üzere Avrupa Eğitim Bakanlarını Bologna'da bir konferansa davet etti. Komisyon bu çağrıya sempatiyle yaklaşsa da konferansta resmi olarak yer almadı. Komisyondan bağımsızlık iddiasını güçlendirmek için bu toplantıya sadece 15 üye ülkenin eğitim bakanları değil bütün Avrupa ülkelerinin eğitim bakanları çağrıldı.

1999 yılında 29 Eğitim Bakanı Bologna Bildirgesi'ni imzaladılar. Bildirgede en esaslı husus, 2010 yılına kadar AYA-Avrupa Yüksek Öğretim Alanı oluşturulmasıdır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için Avrupa ülkelerinin çoğunda yüksek öğretimin reformu ile ilgili olarak tartışılan ve bütün kurumsal düzenlemeleri de içeren gerekli önlemler şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Karşılaştırılabilir ve kıyaslanabilir diploma ve derece sistemlerinin başlatılması.
2. Ön lisans, lisans olmak üzere iki aşama üzerine kurulu bir öğretim sistemin uyarlanması.
3. Avrupa Kredi Transfer Sisteminde olduğu gibi, en yaygın öğrenci hareketliliğinin geliştirilmesi anlamına gelen bir kredi sisteminin kurulması.
4. Öğrenciler ve öğretim elemanları arasında hareketliliğin desteklenmesi ve niteliklerin karşılıklı tanınması için engellerin kaldırılması.
5. Akademik kalite kontrol alanında Avrupa işbirliği.

6. Eğitim ve araştırmanın özellikle müfredat geliştirme, kurumlar arası işbirliği, dolaşım projeleri ve tamamlanan programların yüksek öğretimde gerekli "Avrupa Boyutunun" desteklenmesi. (Bologna Bildirgesi- Avrupa Eğitim Bakanları Ortak Bildirgesi, 19 Temmuz 1999)[51].

Bu program reformları üçlü eğitim sistemi, rekabet temelli öğrenme, esnek programlar, tanınma ve hareketlilik şeklinde de özetlenebilir.

Bologna Bildirisi'nin açıklanmasından iki yıl sonra, Türkiye, Hırvatistan ve Kıbrıs Rum Kesiminin de katılımı ile, 32 Avrupa ülkesinin yükseköğretimden sorumlu bakanları, 19 Mayıs 2001'de Prag'da, Bologna Süreci'ni izlemek ve gelecek yıllar için öncelikler belirlemek üzere toplanmış ve Prag'da Bologna Süreci'ne üç hedef daha eklenmiştir:

7. Yaşamboyu öğrenimin teşvik edilmesi,

8. Öğrencilerin ve yükseköğretim kurumlarının sürece aktif katılımının sağlanması,

9. Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın cazip hale getirilmesi[52].

2. Berlin Bildirgesi: Doktora Programlarının Düzenlenmesi ve AAA-Avrupa Araştırma Alanı (ERA-European Research Area) Oluşturma
2003'te Berlin'de toplanan 33 Avrupa ülkesinin Yükseköğretim Bakanları, Bologna Süreci'ne,

10. Doktora çalışmalarını da esas alan "Avrupa Araştırma Alanı" (European Research Area, ERA) oluşturulmasını kararlaştırmıştır[53].

---

51 Sorbonne Bildirgesi (1998), bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010
52 Prag Bildirgesi (2001), bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010
53 B erlin Bildirgesi (2003), bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010

3. Yaşamboyu Öğrenme (LLL-Long-Life Learning)

Sosyal Boyut ve Yaşamboyu Öğrenme (LLL-Long-Life Learning), sürecin mezunu ve mezuniyet sonrasını yönetme, denetleme ve metalaştırma kısmı olarak sayılabilir. Tanınırlık ve hareketlilik de 2007-2013 döneminde daha çok yaşamboyu öğrenme programlarıyla sürdürülecektir.

Yaşamboyu Öğrenme'ye 19 Mayıs 2001'de Prag'daki Bakanlar Toplantısında özel bir vurgu yapılmıştır. "Hayatboyu Öğrenme için Avrupa Yeterlikler Çerçevesi" ise Avrupa Parlamentosu ile AB Konseyi'nin önerisi üzerine 22 Nisan 2008'da tanımlanmıştır[54] .

Türkiye'de 2004'ten bu yana yükseköğretim kurumları "Yaşamboyu Öğrenme" altında çeşitli paralı sertifika programları düzenlemeye başlamıştır. Kuşkusuz paralı sertifika programları yükseköğretim sistemi içinde yaygın olmasa da vardı ve diploma ekine yönelikti. Oysa bugün yaygınlaşan biçimiyle programlar "yetkin mühendislik" türü ayrıştırma, metalaştırma ve ticarileşmeye dönüktürler.

4. Sosyal Boyut

19-20 Mayıs 2005 tarihlerinde Norveç'in Bergen şehrinde ise sosyal boyuta da vurgu yapılmıştır. Sosyal boyut; giriş koşullarının kolaylaştırılması, yeni ve kolay özel yükseköğretim kurumları ve şubeleri açılması, uzaktan ve açıktan eğitim, bankalara borçlandırma; yükseköğretimin yaygınlaştırılarak öğrenci müşterilerinin tabanının genişletilmesi anlamına gelmektedir.

54 *bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010*

c. Yönetim ve Denetim Yollarının Tanımlanması, Stratejik Planlama, Performans ve Akreditasyon: Yükseköğretimde Kalite Güvencesi, Saydamlık ve Hesapverilebilirlik, İç (Kurumsal) ve Dış (Ajanslar) Değerlendirme ve Denetim

Bologna Süreci'nde öngörülen yönetim reformu esas olarak girişimcileri (sermayedarları) içeren stratejik ortaklık (mütevelli heyetleri) ve kalite güvencesi altında dillendirilmektedir[55].

Aslında "Kalite Güvencesi" denen süreç AYA'nın standartlarını (performans ölçütlerini), yönetsel ve denetsel organlarını oluşturma ve bunları izleme sisteminin ana mekanizmaları konumundadır. Bologna Süreci'nin dışa vurulan en önemli ayağı olarak görülmektedir, çünkü yükseköğretimin yönetim ve denetim şeması değiştirilmektedir. Türkiye'de en çok mütevelli heyetleri, YÖDEK, ADEK, henüz ne olduğunu kamuoyunun pek bilmediği ajanslar ve akreditasyon altında tartışılmakta ve yansıma bulmaktadır. 1999 Bologna Bildirgesinde "akademik kalite kontrol alanında Avrupa işbirliği" veya "Yükseköğretimde kalite güvencesi sistemleri ağını oluşturmak ve yaygınlaştırmak" şeklinde gönderme yapılmaktadır.

1. Kalite Güvencesi

19 Eylül 2003'de Berlin'de toplanan Bologna Süreci imzacı bakanları Yüksek Öğrenimde Kalite Güvencesi için Avrupa Ağı'nı üyeleri aracılığıyla ve EUA (Avrupa Üniversiteler Birliği), AURASHE (Avrupa Yüksek Öğretim Kurumları Birliği) ve ESIB'i (Avrupa Ulusal Öğrenci Sendikaları Birliği) işbirliğine davet etmiştir. Bu rapor Avrupa Eğitim Bakanlarına yönelik olarak hazırlanmıştır. Raporun temel amacı kalite ve kalite güvenceleri konusunda Avrupa Yükseköğretim Alanı boyunca kurum ve temsilciliklerce geniş çaplı paylaşılmış destekleyici

55 *Kalite Güvencesi, bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010*

değerler dizisi ve beklentiler oluşturmaktır. Bu başarıldığında Bologna Sürecinin pek çok hedefine de ulaşılmış olacaktır.

Bu metinde *kalite güvencesi* terimi değerlendirme, akreditasyon ve denetimi içerecek bir anlamda kullanılmaktadır.

Rapordan elde edilen temel sonuçlar ve tavsiyeler şu şekildedir:

•İç ve dış kalite güvencesi sağlamak ve dış kalite güvencesi aracı kurumları için Avrupa standartları olacaktır.

•Avrupa Kalite Güvencesi aracı kurumları, her beş yılda bir dönemsel incelemeye tabi tutulacaklardır.

•Ülkeler arasında daha yakın işbirliğine gidilecektir, yıllık ulusal değerlendirmeler yapılacaktır.

•Avrupa tescilli kalite güvencesi temsilcilikleri kurulacaktır.

•Kalite güvencesi sistemleri için bir Avrupa Danışma Forumu kurulacaktır.

Bergen, 2005 Bakanlar Konferansında tekrar,

•Kalite güvencesi için ENQA (European Assoc. for QA) standart ve kılavuzlarının uygulanması,

•Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı (2010) gözetilerek, Ulusal Nitelikler Çerçevelerinin geliştirilmesi,

•Ortak derecelerin doktora dahil olmak üzere, teşviki ve tanınması,

•Yaşam boyu öğrenim için fırsatlar yaratılması (Life-Long Learning Program) konularına dikkat çekilmektedir.

Bologna Sürecinde kalite güvencesi ilke ve standartları Yükseköğretimde Avrupa Kalite Güvence Birliği'nin (European Association for Quality Assurance in Higher Education-ENQA) 2005 yılında yayınlamış olduğu "Avrupa Yükseköğretim Alanında Kalite Güvence İlke ve Standartları Raporu"nda yayınlanmıştır. Bu raporda yayınlanmış olan ilke ve standartlar günümüzde bu alanda yürütülmekte olan çalışmalara rehberlik etmekte ve bu sayede Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile uyum içinde ve kıyaslanabilir kalite düzeyinde hizmet vermeleri hedeflenmektedir[56].

Bu kapsamda, her ülke kendi eğitim sistemine uygun kalite güvence standartlarını ortaya koymakta ve bu standartlar ışığında kendi eğitim sistemlerini değerlendirmektedir. Aynı kapsamda, ülkeler yükseköğretim kurumlarının kalite geliştirme faaliyetlerinin değerlendirilmesi için kalite ajansları oluşturulmakta ve dış değerlendiricileri kullanarak yükseköğretim kurumlarının kalite düzeylerinin belirlenmesini sağlamaktadırlar.

Türkiye'de bu amaçla "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği", "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Rehberi" çıkarılmış ve YÖDEK, ADEK türü komisyonlar oluşturulmuştur.

2. Mali Yönetim: Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme

Bologna Süreci'nde mali reform altında üniversite gelirlerinde performans sistemi ile ilişkilendirilmiş kaynak çeşitlemesi, harçlar, kredi ve hibeleri de içeren erişim ve verimlilik sistemi kastedilmektedir.

56 *Kalite Güvencesi, www.bologna.yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010*

Türkiye'de de tüm kamu kurumları 10/12/2003 tarih ve 5018 sayılı "Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu" ile birlikte aynı sürece dahil olmuştur.

3. İç ve Dış Değerlendirme Süreci ve Akreditasyon

EUA-IEP, kurumsal değerlendirme programları uygulamaktadır. Ayrıca tüm kurumların kendi stratejik planlarını, yeterlilik çerçevelerini, iç değerlendirme süreç ve komisyonlarını oluşturmasını istemektedir (YÖDEK, ADEK, strateji geliştirme kurulları vb. bu amaçla oluşturulmuştur).

Ancak esas olarak akreditasyon süreci doğrudan bağımsız denetçilere (dış ajanslara: ajans şirketlerine) bağlanmaktadır. Bologna Süreci'nde ülkeler, yükseköğretim kurumlarının kalite geliştirme faaliyetlerinin değerlendirilmesi için kalite ajansları oluşturmakta ve dış değerlendiricileri kullanarak yükseköğretim kurumlarının kalite düzeylerinin belirlenmesini sağlamaktadırlar.

Türkiye'de YÖDEK yönetmeliği ve rehberi çıkarılmış, ilgili komisyonlar kurulmuş, MÜDEK gibi bağımsız kalite ajansları ve "ABET Accreditation Board for Engineering and Technology-USA" gibi uluslararası ajanslar akreditasyon vermektedir[57].

Akademik, idari ve mali yönetim konularında Bologna Süreci'ne bağlı olarak Türkiye'de yaşanan son yıllardaki oluşumlar, aşağıda Türkiye başlığında daha ayrıntılı olarak verilmektedir.

d. Bergen Bildirgesi: Yükseköğretimi Kitleselleştirmek ve AYA'yı Avrupa Dışına Yaygınlaştırma Evresi

Bugün sürecin üçüncü evresine geçilmiş bulunmaktadır.19-20

57 *Kalite Güvencesi, http://bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 05.09.2010*

Mayıs 2005 tarihlerinde Norveç'in Bergen şehrinde "Kalite Güvencesi Standartları ve Uygulama Prensipleri"nin üye ülkelerdeki uygulamaları ve "Ulusal Yeterlikler Çerçeveleri", "Bologna Süreci'nin Sosyal Boyutunu Güçlendirmek" hususlarının yanı sıra Avrupa Yükseköğretim Alanı'nın cazip hale getirilmesi ve Avrupa dışındaki ülkelerle işbirliğinin sağlanması ve güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır:[58] Bir yandan sürecin daha da kitleselleştirilmesine çalışılırken, aynı zamanda Avrupa dışı ülkelerin de sürece eklemlenmesi hedeflenmektedir.

Kaldı ki Bologna Süreci sadece Avrupa Birliği ülkelerini değil, daha geniş bir Avrupa Yükseköğretim Alanı'nı kapsamaktadır. Ayrıca, Bologna Süreci'nin son 10 yıldır Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda almış olduğu mesafe, yükseköğretim sistemlerine sunduğu araçlar, uygulanabilir ve karşılaştırılabilir olduğundan dolayı dünyanın diğer bölgelerinde de sürece ilgi oluşturmuştur. Yükseköğretim alanında oluşturulmaya başlanan birçok bölgesel işbirliği Bologna Süreci'nin araçlarını referans olarak almaya başlamıştır. Örneğin, Nisan 2009'da gerçekleştirilen Leuven Bakanlar Konferansı'nda ilk defa **"Policy Forum"** adıyla sürece üye olmayan ülkelerin de görüş ve ilgilerini içeren bir toplantıya yer verilmiştir. Leuven'de gerçekleştirilen ilk Policy Forum'a katılarak Bologna Süreci'ne ilişkin ilgilerini Bakanlar düzeyinde ortaya koyan ülkeler, Amerika Birlesik Devletleri, Avusturalya, Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, Etiyopya, Fas, Gana, İsrail, Japonya, Kanada, Kazakistan, Meksika, Mısır, Tunus, Yeni Zelanda'dır. Ayrıca başta IAU (*International Association of Universities* -Uluslararası Üniversiteler Birligi) olmak üzere birçok uluslararası kuruluştan oluşmaktadır.

58 *http://bologna.yok.gov.tr, Bologna Süreci Nedir?, erişim tarihi: 05.09.2010*

2010'da Budapeşte/Viyana'da gerçekleştirilen ikinci Policy Forum'da ilk Policy Foruma katılan ülke ve uluslararası kuruluşlara ek olarak Filipinler, Güney Afrika, Kolombiya, Malezya, Mali, Senegal, Suudi Arabistan, Tayland, Ürdün ve OECD yer almışlardır. Policy Forum'a katılan Bakanlar yayınladıkları bildirgede kendi ülke ve bölgelerinde Bologna Süreci'yle uyumlu yükseköğretim yapılanmasını geliştirmek için çaba harcayacaklarını ve ülkeler arasında iletişimi sağlamak üzere birer temsilci görevlendireceklerini beyan etmişlerdir. Bu haliyle Bologna Süreci 10. yılında bölgesel bir yükseköğretim sürecinden küresel bir boyuta doğru yol almıştır. [59]

e. Post-Lizbon ve Post-Bologna Süreci 2020 Vizyonu

Tanınırlık 1997 ve AYA 2010 itibariyle tamamlanmış bulunuyor. Şubat 2010'da Brüksel'de "AYÖKB-Avrupa YüksekÖğretim Kurumları Birliği" bu sürecin sürekliliğine yönelik 2020 Vizyonunu açıklamıştır. (EURASHE 2010: '10 Commitments for EHEA in 2020 - Vision and Strategies'.[60] Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği'nin (EURASHE) öngördüğü vizyon ve stratejiler, diğer bir deyişle taahhütleri on başlık altında toplanmaktadır. Bunlar aşağıda kısaca özetlenmiştir [61]:

1.Sosyal Boyut. *Bologna sürecinde sıkça vurgulanan sosyal boyut, sadece eğitim aracılığıyla çözülemeyecek ölçüde geniştir ve politik ve ekonomik çok boyutlu bir matrisin bir parçasıdır. Yükseköğretime erişimin (giriş) yaygınlaştırılması, farklı birikimlere sahip bireylerin yetiştirilmesine, daha sürdürülebilir ve daha demokratik bir toplumun oluşturulmasına dönük önemli bir aşama olacaktır. Bu nedenle kişilerin sosyal- ekonomik, kültürel ve ulusal kökenlerine bakılmaksızın, kapasiteleri, yetenekleri ve ilgilerine göre onların eğitimin daha yüksek düzeylerine ulaşmaları sağlanacaktır.*

---

59 *http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf, s.9*

60 *http://www.eurashe.eu*

61 *EURASHE 2010: '10 Commitments for EHEA in 2020 - Vision and Strategies' , http://www.eurashe.eu*

2.Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi. *Çerçeveyi tanınırlık, hareketlilik ve istihdam edilebilirliği; karşılaştırılabilirlik ve transfer edilebilirlikle olanaklı kılmak gerekmektedir. Bu sadece ülkeler arasında değil, yükseköğretimin farklı sektörleri arasında da gerçekleştirilmelidir. Bu, ulusal yeterlilikler çerçevesinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Ulusal yeterlilikler, öğrenme çıktılarına odaklanmalı ve böylece kalite güvence sistemi ile bütünleşmelidir. Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi, yükseköğretim programlarının toplumun ihtiyaçlarına ve bireylerin gelişimine en uygun katkıyı getirecek biçimde oluşturulmalıdır. EURASHE, Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi oluşturmak için uluslararası örgütlerle, ulusal otoritelerle, yükseköğretim kurumlarıyla, öğrenme çıktılarını tanımlayan dış paydaşlarla işbirliğini taahüt eder.*

3.Mezunların İstihdam Edilebilirliği. *Amaç, mezunları, toplumun hızla değişen ihtiyaçlarına ve aynı zamanda istihdam dünyasından gelen taleplere karşı sorumlu hale getirmektir. Sorun böyle tanımlandığında,yükseköğretim kurumlarının değişen talep ve ihtiyaçlara uyum sağlayacak biçimde esnek ve yenilik arayan bir yapılanmaya gitmesi kaçınılmaz gözükmektedir. 2020 Avrupa'sı, hükümetlerin, işverenlerin ve yükseköğretim kurumlarının, çeşitli işler için mezunları, mezunlar için de işleri yaratmak üzere ortaklığını geliştirecek bir Avrupa'dır. Bu durumda yükseköğretim kurumları, işgücü piyasaları ile bağlantılı ve esneklik içeren programlarla mezunları uygun işlere hazırlamak zorundadır. Öte yandan işverenler, çalışanlarının yükseköğretim kurumlarına devamlarını desteklemek, gerekli izinleri vermek zorundadır. Hükümetler bu süreç içinde uygun destekleme programları yürütmek zorundadır.*

4.Yaşamboyu Öğrenme. *Yükseköğretim kurumları yaşamboyu öğrenme olanaklarını çeşitlendirmek durumundadır. Böyle olduğunda bireyler çeşitli bilgi ve beceriler kazanırken, transfer edilebilir yeterlikler edinebilirler. Öte yandan bireylerin toplumsal ve profesyonel gelişmeler karşısında, edindiği yeterlikler esneklik kazandırır. İşgücü piyasasındaki hızlı gelişmeler, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişim, daha esnek ve daha mobil bir nüfus gerektirmektedir. EURASHE, tüm akademik ve profesyonel alanlarda, esnek ve yenilikçi yükseköğretim programları geliştirmek*

için, tüm üyelere ve uluslararası kuruluşlara destek vermeyi taahhüt eder.

5.Öğrenci Merkezli Öğrenme ve Yükseköğretim Kurumlarının Öğretim Misyonu. *Küreselleşmiş dünyada, öğrenen toplum olma, uluslar arası alandan kabul görmüş, çok sayıda yeterliği gerektirmektedir. Bunlar kişilerarası ve kültürelerarası yeterlilikler, çok dillilik, ulaslararası farkındalık, bilgi iletişim teknolojileri (ICT)-becerileri, formal ve informal zeminde nasıl öğreneceğini öğrenme yeteneği vb. Bu nitelikleri kazandırmak için öğrencilerin öğrenme kazanımları üzerinde düşünmek gerekiyor. Öğrenme çıktılarını tanımlamada, öğrencilerin, yönetimin ve kalite güvence sistemlerinin eklerini dikkate almak gerekiyor. Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği, tüm üyelerine, öğretme, öğrenme ve değerlendirme için genel bir yaklaşım geliştirme konusunda yardım ve teşviki taahhüt etmektedir.*

6.Eğitim, Araştırma ve Yenilik. *Akademik, mesleki ve profesyonel öğretim ve yetiştirme arasında süreklilik vardır. Aynı zamanda, temel araştırmalar, yenilik ve uygulamalı araştırma arasında da süreklilik bulunmaktadır. Toplumların gelişimi için eğitim, araştırma ve yeniliklere daha çok yatırım yapmak gereklidir. Biliyoruz ki, yükseköğretim sadece ekonomik ve toplumsal gelişme için değil, aynı zamanda artan biçimde bilgiye dayalı toplumda yenilik içinde temel bir dinamiktir (driver). EURASHE olarak, hükümetleri, yapısal uygulamalı araştırmalara odaklanmaları konusunda zorlayacağız. 2020 vizyonu, yenilikler aracılığıyla, farklı yükseköğretim sektörlerinde öğretim ve araştırma arasında daha büyük bir dengenin kurulumuna yönelik olacaktır. EURASHE, yükseköğretimdeki yenilik ve uygulamalı araştırmanın, küresel perspektifi ihmal etmeden, bölgenin gelişime odaklanacak biçimde topluma transferine katkıda bulunmayı taahhüt etmektedir. Bu hedef, istihdam dünyası ile bölgesel bağlamda kamu kurumları, küçük ve orta ölçekli işletmelerle yakın işbirliği içinde gerçekleştirilecektir.*

7.Yükseköğretimde Uluslararası Açıklık. *Gerçek bir küresel vatandaşlığı, mezunlar arasında küresel sorumluluğu, diğer bir deyişle*

küresel farkındalığı teşvik etmek için, yükseköğretim kurumlarının uluslar arası hareketliliğe açıklığı büyük önem taşımaktadır. Günümüz sorunları, dünyanın genelini ilgilendirmektedir. Küresel çözümler için de küresel platformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Dahası, küresel toplumun yaratımı için küresel farkındalık ve sorumluluk gerekmektedir. Ulusal programları yaygınlaştırmak, sınır ötesi ortak programlar açmak, kalite güvencesi ve akreditasyon için uluslar arası işbirliği sağlamak zorunludur.

8.Bologna Süreci'nin Önemli Bir Amacı Olan Öğrenci ve Personel Hareketliliği. *Hareketlilik, öğrenciler ve profesyoneller arasında bilginin ve becerinin yayılması ve paylaşılmasında önemli bir araçtır. Bu kişisel gelişime, sorumlu yurttaşlığa olduğu kadar, Avrupa kimliğine ve küresel bağlamda çok dillilik geleneğine de katkı sağlar. 2020'de öğrencilerin % 20'sinin mobil olması hedefimiz vardır. Bu, yüksek bir hedef sayılabilir ancak kredi ve bursların taşınabilirliği, vize ve izin işlemlerinin kolaylaştırılması gibi sorunların aşılması gerekmektedir. Çok dillilik, çok kültürlülük yeterliliklerini kazandırmak, işverenlerin yabancı öğrencileri pratik eğitimlere kabul etmesini sağlamak için uyumlu biçimde mobiliteyi artırmak gerekmektedir. Ancak bunlar yapılırken beyin göçünden kaçınmak gerekmektedir.*

9.Çok Boyutlu Saydamlık Araçları. *Hareketliliği sağlamak için yükseköğretim kurumları arasında kıyaslamaya dair (benchmarking) çok boyutlu sınıflama sistemleri geliştirmek gerekmektedir. Bunlar, araştırma, yenilik, toplum hizmetleri, uluslararasılaşma düzeyi ve hareketlilik, yönetim, öğrenim harçları ve öğrenim çevresi, öğrenci paydaş katılımı (involvement) gibi değişkenlerin ölçümüne ve kurumların kıyaslanmasına yardımcı olacak sistemlerdir. Bu tür saydamlık araçlarının geliştirilmesi, kalite güvencesi sistemi ile yeterlilikler çerçevesinin oluşturulmasını zorlamaktadır. 2020 vizyonu, tek tek kurumlar ve programlar hakkında detaylı bilgi talep edenler için gerekli verileri sağlayacak bir informasyon sistemi geliştirmeyi gerektirmektedir.*

10.Finansman. *Mevcut programların devamlılığını sağlamak için artan kamu desteği çok önemlidir. Ancak daha çok sayıda gence yükseköğretim olanağı sunmak için bu kaynaklar yeterli değildir. Nitelikli çalışanlar, işverenler ve bağımsız araştırmacıların eğitim sistemi yoluyla topluma aktardığı faydalar, bugünkü yatırımı kat kat aşmaktadır. Bu eğitime, araştırmaya ve yeniliğe dönük çabalara ve kaynaklara yatırım yapmayı gerçekçi ve istendik kılar. 2020 vizyonumuz, Avrupa Yükseköğretim Alanının sosyal boyutunda ifade edilen amaçlarla tutarlı olacak biçimde ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda finanse edilecektir. Yükseköğretimde öğrenim harçları artmamıştır; öğrenimi destekleyen genel kaynaklar, temsil edilmeyen gruplar için çeşitlendirilmiştir. Finansman kaynakları ve yöntemleri, kamu ve özel finansman kaynaklarının karma nitelikte olmasını içerek biçimde çeşitlendirilmektedir. EURASHE, yetkililer ve yükseköğretim kurumlarıyla, maliyet-etkili eğitim yönetimleri ve yapıları geliştirmede işbirliğini taahhüt etmektedir.*

Yukarıda aktarılan özetten anlaşılacağı üzere Post-Bologna süreci, 2020'ye dek Avrupa üniversitelerinde neyin yapılması gerektiğinin çerçevesini çizmektedir. Küresel yükseköğretim pazarının koşullarını Avrupa lehine hazırlamayı vadeden bu metin, bir yandan Avrupa'da işsizlik sorununa çözüm ararken, bir yandan Avrupa'yı küresel rekabette avantajlı kılacak eğitim, araştırma ve yenilik getirici faaliyetleri çoğaltmakta, bir yandan da kaynak çeşitliliği adı altında Avrupa üniversitelerinin özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesinin yollarını açmaktadır. Bu çerçeve Türkiye üniversiteleri açısından yeni değildir. Karşı bir direnç olmadıkça, emekçi sınıfların çocuklarının önemli haklarından biri olan yükseköğrenim hakkından yararlanabilmeleri giderek güçleşecektir.

III. TÜRKİYE'NİN SÜREÇTEKİ YERİ VE PERFORMANSI: PİYASA KOŞULLARINDA HERKESE YÜKSEKOKUL, PARALI SERTİFİKA, MÜTEVELLİ HEYETİ VE AJANSLAR

Türkiye üniversitelerinin Bologna Süreci'ne dahil oluşu ve gelişimini kapitalizmin Türkiye'de gelişim seyri içinde anlamak gerekmektedir. Türkiye üniversiteleri özerk ve demokratik üniversite olarak çeşitli sorunlar yaşamakla birlikte, yönünü kıta Avrupa üniversite modeline çevirmişti. Bununla birlikte, 1980'de 12 Eylül askeri darbesi ve 2547 sayılı yasa ile üniversiteler Anglo Sakson modele kaydırılmıştır.

A. Türkiye'de Bologna Süreci'nin Kısa Tarihi

Türkiye'ye Anglo Sakson modelin etkisi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde belli düzeylerde yansımaya başlamıştır. Yine de 2001'e kadar görece piyasaların yanında merkezi otoritenin de etkisini taşıyan birinci dönem ve 2001'de resmen üyelikle başlayan bilgiyi ve eğitimi metalaştırıcı sayılabilecek AYA (Bologna Süreci) dönemi olarak ikiye ayrılması uygundur.

a. Bologna Öncesi: Anglosakson Uyarlanma ve YÖK Sistemi

1. Anglosakson Modeli

Türkiye üniversitelerinin Anglosakson modele yönelmesi 1947'li süreçlere kadar geri götürülebilir. II. Dünya Savaşı sonrası ideolojik olarak DTCF tasfiyesi yaşanmıştır. Aynı süreçte Yüksek Köy Enstitüsü de kapatılmış ve Öğretmen Okullarının önemi azaltılırken, diğer yandan daha geleneksel müfredatlar ve "liberal Batı" (ABD) tipi fakülte, dahası İHL ve Yüksek İslam Enstitüsü (İlahiyatlar) açılmaya başlanmıştır.

1950'li yıllarda ODTÜ'nün mütevelli heyeti ile yönetilen ABD modeli esas alınarak kurulduğu söylenebilir. Özel ve kamu akademilerinin

açılması da Anglosakson etki altında şekillenmiştir[62]. 7307 sayılı ODTÜ yasasına göre;

> *"Kendi üyeleri tarafından seçilmeyen ve "Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile" atanan bir Mütevelli Heyetince "sevk ve idare" olunur. Yasanın Madde 6 F bendine göre, "Mütevelli Heyeti, Üniversitenin ilmî, teknik ve milletlerarası mahiyetini gözönünde tutmak suretiyle müessesenin esas ve usûllerine göre Türk ve diğer devletler vatandaşlarından idareciler, öğretim üyeleri ve memurlar tâyin ve bunların ücretlerini, hizmet müddet ve şartlarını ve mukavele esaslarını, mer'i mevzuat hükümlerine tâbi olmaksızın tesbit eder.". Aynı maddenin D bendine göre "Mütevelli Heyet âzasından üçünün Türkiye devletinde seçimle iktisabedilen bir âmme hizmetinde bulunanlardan veya devlet memurlerından seçilmesi caizdir." Yasanın 3. maddesi B bendi "Mütevellilerden hiçbirinin Orta Doğu Teknik Üniversitesinde öğretim üyesi, idareci ve müstahdem olarak vazife alamaz." şartını getirmektedir. Yine ilgili yasanın 13. maddesinin 2. fıkrasında üniversite hesaplarını denetleyecek üç murakkıptan "birinin ecnebi olması caizdir." denmektedir[63].*

2. IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Yükseköğretim Kurulu, Derece Sistemi ve Mütevelli Heyetleri

1977 Haziran'ında yayınlanaan DPT "IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Eğitim" raporunda 1981'de oluşturulan YÖK'e yakın bir model öneriliyor. Hatta mevcut Bologna Süreci ile pek çok benzerlik taşıyor: "Yükseköğretimde ise bütünlüğün korunması, kurumlar arasında dengenin ve tutarlılığın sağlanması, standartların saptanması, kaynakların dengeli bir biçimde dağılımı gibi sorunlarda, araştırıcı, koordine edici bir kurumun, üniversite özerkliği ile tutarlı ve yaptırım yetkisi ile donatılmış olarak

62 *http://www.odtu.edu.tr/about/history.php*

63 *Soysal, Mümtaz (1969). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yönetim Yapısı ve Anayasa. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 24, S 1, s. 83-89.*

kurulmasında kesin bir zorunluluk vardır." "Öğretimin önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora diye birbirine dayanan ikişer yıllık basamaklar halinde düzenlenmesini öngören ve tüm yüksek öğretimi çerçeve yasası içinde toplamayı öneren bir modelin yüksek öğretimdeki pek çok sorunlara çözüm getirme potansiyeli taşıdığı komisyonca benimsenmiştir." "Yükseköğretimi içinde bulunduğu sahipsizlikten ve etkisizlikten kurtarmak için kapsamlı bir çerçeve yasa, gerçekçi bir planlama ve disiplinli bir uygulama içine girmek zorunda olduğumuzu artık anlamalıyız." [64]

1961 Anayasasının getirdiği daha devletçi-kamucu sosyal devlet anlayışı 1971 Darbesi ile ve devamındaki süreçte biraz örselense de 1980'lere kadar etkisini sürdürmüş, üniversiteler kısmen özerk varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu anlamda büyük kırılma, hem ideolojik, hem de idari-akademik-mali yönetim anlamında 1980 Darbesi sonrası gerçekleştirilebilmiştir. DPT'nin önerdiği bu model büyük oranda 1981'deki 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile uygulamaya sokulabilmiştir.

3. Doğramacı Dönemi: YÖK ve Vakıf Üniversiteleri

Türkiye'de yükseköğretim sisteminde esas kırılma, 12 Eylül 1980 darbesi ve bunun çıktısı 2547 sayılı YÖK yasası ile başlatılabilir.

YÖK'ün ilk dönem felsefesi daha çok devlet merkezli bir hiyerarşik yapı öngörmekle birlikte, kuruluş şeması ve derece sistemi Anglosakson geleneğe çok yakındır. Ayrıca kurucu başkan Doğramacı'nın hem de bir kısmı Beykent kampüsünün arazileri üstünde Türkiye'deki ilk Vakıf Üniversitesi Bilkent'in kurucusu ve sahibi olduğu unutulmamalıdır. Bilkent ve Vakıf Üniversiteleri; hem

64 DPT 1977:4, 7.

Vakıf görünümü altında özel üniversite, hem de mütevelli heyetiyle yönetilen bir model oluşturmaktadır.

b. Bologna Süreci (2001-2010): Küresel Piyasaların Tek Belirleyici Haline Gelmesi

Türkiye 2001 yılından itibaren Bologna sürecine üyedir ve üyeliğini aktif olarak sürdürmektedir. Türkiye'de yükseköğretim alanındaki yapısal değişikliklerin neredeyse tamamı Bologna Süreci'nin istekleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Herhangi bir karşı direnç de oluşturulamadan AYA-Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulması, yani Bologna Süreci hem genel olarak, hem de diğer Avrupa ülkelerinden daha hızlı biçimde tamamlanmıştır. Artık Türkiye post-Lizbon ve post-Bologna Süreci'nin parçası konumundadır.

1. Gürüz Dönemi: Bologna Süreci ve AYA, Endeksli Yayın, Merkezi Program Çalışmaları, Lizbon Konvensiyonu

Türkiye'nin Avrupa Üniversite Alanına (AYA) üyeliği 2001'de gerçekleşmiştir. Bologna Süreci'ne tümden uyarlanma ise Gürüz dönemi ile başlatılabilmektedir. Bu dönemde Lizbon Konvansiyonu imzalanmıştır. Endeksli yayın, Erasmus ve Sokrates isimleri altında öğrenci ve öğretim üyesi değişim programları, torba kadro gibi Bologna Süreci'nin en temel istemleri merkezi olarak tüm üniversitelere dayatılmıştır. Eğitim Fakülteleri ve Ziraat Fakülteleri merkezi (tek tip) programlara bağlanmıştır. İlk akreditasyona (dışsal denetime) yönelik girişimler de bu dönemde başlatılmıştır. Yine Bologna Süreci'nin bir parçası olarak Lisansüstü Eğitim- Öğretim Yönetmeliği (2003) değiştirilmiştir. 2004'te ERIC/NARIC ulusal ağları oluşturulmuştur.

2. Teziç Dönemi: YÖDEK, 2006 YÖK Strateji Raporu ve 2008 EUA-IEP TÜSİAD Ortak Raporu

Teziç dönemindeki 2006 Strateji Raporu ve 2008 TÜSİAD Raporu Türkiye'deki Yükseköğretim Sistemini tümden Bologna Süreci'ne endekslemiş bulunmaktadır. YÖK'ün 2006'daki "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi" Raporu neredeyse tümden Bologna Süreci ve AYA beklentilerine uygun şekilde yazılmıştır.

Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği (2005) gibi pek çok yasal ve kurumsal düzenleme Teziç döneminde yerine getirilmiştir. Haziran 2006'da Avrupa Kredi Transfer Sistemi üniversitelerde zorunlu hale getirilmiş, ayrıca üniversitelerden Bologna Süreci'nin gereği ortak ders kredi sistemi oluşturulması için öğrenim çıktıları hazırlanması istenmiştir. Yine Teziç döneminde sürecin en önemli ayaklarından biri olan kalite güvence sistemine yönelik YÖDEK oluşturulmuştur.

Ayrıca bu dönemde yükseköğretim kurumlarını ilk uygulama yeri olarak tanımlayan 5018 sayılı Mali Disiplin Yasası çıkarılmıştır.

Ekim 2008'de TÜSİAD'ın girişimiyle "Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar, Fırsatlar- Yükseköğretim Sistemi Üzerine Onyedi Türk Üniversitesinin EUA (Avrupa Üniversiteler Birliği) -IEP (Uluslararası Değerlendirme Programı) Kurumsal Değerlendirme Raporu'na Dayanan Gözlemler ve Öneriler" başlığı ile bir rapor daha kamuoyuna sunulmuştur. Raporun temel amacı, "yükseköğretim sisteminin güçlü ve zayıf yönlerini analiz etmek ve Türk üniversitelerinin gelişimini desteklemek olarak sunulmuştur. IEP Yönlendirme Komitesi Başkanı'nın rapora ait sunduğu gerekçeler şiddetlenen küresel rekabet, hesap verilebilirlik konusunda daha ısrarlı bir kamuoyu talebi, giderek azalan kamu finansmanı ve

yükseköğretim gelirlerinin özelleştirilmesine yönelik küresel eğilim olarak belirtilmekte ve bütün bunların değişimin itici gücü olduğundan hareketle yükseköğretim açısından yeni koşullar yarattığından söz edilmektedir.[65]

Türkiye yükseköğretim sisteminde pek çok sorun tespit ettikten sonra "öneriler" kısmında özellikle üniversitelerin vakıf üniversitelerini örnek alarak mütevelli heyetleri oluşturmaları önerilmektedir. Ayrıca yaşamboyu öğrenimin mali ve toplumsal açıdan önemli getiriler sağlayan bir iş fırsatı olarak düşünülmesi ve bu nedenle de daha proaktif ve piyasa yönelimli olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Rapora göre "Bologna ilerleme raporları Türkiye'de yükseköğretimin çeşitli açılardan dinamik bir gelişme içinde olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'nin katıldığı 6. Çerçeve Programı ile birlikte 12 kişilik Bologna Destekleyicisi Ulusal Ekibi oluşturulmuştur ve yükseköğretim kurumlarının kampüslerinde 16 teknoloji geliştirme bölgesi kurulmuştur".[66] Rapor ayrıca yerellerdeki ilgili aktörlere yer verilmesinden söz ederek üniversite-dışı piyasa aktörlerinin üniversite yönetiminde doğrudan yer almasının kapısını aralamış olmaktadır.

Ayrıca raporda kurumları, öğretim çıktılarına dayalı müfredat oluşturulması sürecinde işverenlerle daha ileri seviyede ortaklık ve işbirliği için teşvik etmenin öneminden söz edilmektedir. Buna ek olarak bazı teknik yönelimli üniversitelerin iş piyasasına uygun ders programlarını tasarlamak amacıyla işbirliğinde bulunmak için sınaî paydaşlardan oluşan danışma kurulları kurduğundan bahsedilmekte ve bunların yaygınlaştırılmasıyla, ülkedeki diğer üniversiteler için de model oluşturabilecek iyi girişimler olacaklarının altı çizilmektedir.

65 *(Gümüş, 2009: 136)*
66 *(Gümüş, 2009: 141)*

Üniversitede yürütülecek araştırmaların "Avrupa'nın küresel ekonomide rekabet edebilirliği bağlamında uygunluğu Lizbon gündeminin en üst sıralarında yer almaktadır. Geleneksel olarak başlıca araştırma kurumları olan üniversiteler, yaptıkları araştırmaların piyasayla ilintisi bağlamında mercek altına alınmıştır" denilmektedir.[67]Böylelikle bilimsel araştırmaların değeri 'piyasa' ve 'piyasadaki rekabet' koşullarınca belirlenmiş olmaktadır.

Raporda YÖK'ün kaldırılması bir yana daha da güçlendirilmesini sağlayan öneriler de söz konusudur. Buna göre "üç basamaklı kalite güvence sisteminin gözden geçirilmesi; sürece dahil olan üç oyuncu olarak YÖK, Yüksek Öğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) ve kalite güvence kurumlarının rollerinin, her birinin ayrı ve tamamlayıcı bir işlev görerek kalite güvencesine odaklanmasını sağlayacak şekilde yeniden tanımlanması ve aynı zamanda kurum dışı 'kalite izleme'nin tüm üniversiteler için zorunlu kılınması" önerilmektedir.

Yukarıda ana hatları ile çizilen Bologna sürecinin ortaya koyduğu pek çok yapısal değişikliği içeren TÜSİAD'ın bu reform önerisinde üniversite bileşenlerinin talepleri dikkate alınmamakta, üniversite bileşenleri ve üniversite ile ilişkili toplumsal kesimler, kapitalist şirket mantığına uygun olarak "paydaşlar" (hissedar) olarak anılmaktadır.

Bu raporun temel talepleri kısaca şu şekildedir:[68]

---

67 *Türkiye'de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar, Fırsatlar- Yükseköğretim Sistemi Üzerine Onyedi Türk Üniversitesinin EUA (Avrupa Üniversiteler Birliği) -IEP (Uluslararası Değerlendirme Programı) Kurumsal Değerlendirme Raporu, s.128*

68 *Gümüş, Adnan (2008), "EUA-TÜSİAD "Yükseköğretim Sektörü" Raporu: Yükseköğretim İşletmeciliği Projesi". Eğitim Bilim Toplum Dergisi. C 6, S 23, Yaz 2008, S. 130-163.*

•Yükseköğretim kurumlarının programlarını piyasanın ihtiyaçları ve koşullarına göre düzenlemesi,

•Kamu finansmanı yerine, "yararlanan öder" anlayışının güçlendirilmesi yani kaynakta çeşitlenme (stratejik planı -misyon ve vizyonlarını- oluşturma), performans ve üniversitenin kendi gelirlerini artırması, piyasaya iş yapması, gelir getirici hizmet üretmesi,

•YÖK'ün korunması ve etkinleştirilmesi,

•ÜAK'ın sınırlandırılarak Rektörler Komitesinin oluşturulup yetkilendirilmesi,

•Senato'nun kaldırılarak "rektörlük yönetim grubu" oluşturulması,

•Fakültelerin ve Bölümlerin yok sayılması,

•Torba Kadro gibi Torba Bütçe'ye geçilmesi,

•İş ve tüccar çevrelerinden danışma kurulları oluşturulması,

•Mütevelli heyetleri oluşturulması,

•YÖDEK, ADEK vb. gibi iç ve dış denetim süreçlerinin etkinleştirilmesi,

•Ajanslar üzerinden dış denetim (Avrupa'nın denetimi) vb.

3. Özcan Dönemi: Bologna Sürecinin Sosyal Boyutu, Üniversite Sayısı ve Kontenjanlarında Artış ve Mütevelli Heyetleri

2007 Aralıktan bu yana Yusuf Ziya Özcan'ın YÖK Başkanlığı ile başlayan süreçte en büyük gelişme öğrenci kontenjanlarındaki

ve üniversite sayılarındaki artış sayılabilir. Mart 2006'da 93 olan üniversite sayısı bugünlerde 102'si kamu, 54'ü vakıf olmak üzere 156'ları bulmuş bulunmaktadır.[69]

"Bologna Süreci 2007-2009 Dönemi Ulusal Raporu"nda, YÖK'ün bütün üniversitelerle birlikte sürecin yanında olduğu ve gerekli şartları başarıyla yerine getirdiği belirtilmekte; Londra 2007'den bu yana Bologna Süreci ile ilgili gerçekleştirilenler şu şekilde özetlenmektedir:

1. Mart 2006'da 93 üniversite (68 Devlet ve 25 Vakıf Üniversitesi) sayısı 2008'de 130'a ulaştı (94 devlet ve 36 vakıf üniversitesi).

2. Kalite Güvence (Quality Assurance QA) ve içsel kalite güvence (QA) süreçleri 1 Ocak 2007'de 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim Kanunu çerçevesinde zorunlu hale getirildi (Stratejik Plan Hazırlanması).
Dışsal değerlendirme olarak bazı bağımsız ulusal kalite ajansları, dışsal kalite güvence ajansları olarak akredite olma çalışmalarına başladı. MÜDEK 15 Kasım 2007'de dışsal kalite ajansı olarak akredite oldu.

3. Yükseköğretim Ulusal Kalite Çerçevesi komisyon ve çalışma grubunca somut zaman planlaması ile birlikte Stratejik Planlar- "Yükseköğretim için NFQ" 12/2008 itibariyle tamamlandı ve pilot uygulamalar 2010 ve tam uygulaması 12/2012'de gerçekleştirilecektir.

4. Lizbon Konvensiyonu 1 Aralık 2004'te imzalanmış ve 1 Mart 2007'de yasalaşmıştır. Tanınma konvensiyonu ve diploma eki dahilinde yabancı diplomalar kabul edilmektedir.

69 *http://yok.gov.tr erişim tarihi: 05.02.2011, "Üniversitelerin İnternet Adresleri".*

5. Avrupa Komisyonu Sokrates Programı'nın mali desteğiyle Fransa ve Finlandiya ENIC/NARIC merkezleri ile birlikte 2007'de Turkish ENIC/NARIC Merkezi, Diploma Ekinin bir alt projesi olarak ENQA başlattı.

6. Esnek uzaktan eğitim programları sayıları artırılmaktadır.

7. Sosyal boyutla ilgili ayrıntılı bir belge hazırlanmıştır. Üçüncü raundunda Türkiye'nin de üye olduğu EUROSTUDENT araştırma çıktıları, YÖK'ün yeni stratejiler geliştirmesine temel oluşturmaktadır. Öğrencilerin akademik, sosyal ve mali durumları ile ilgili yeni bir araştırma daha yapılmaktadır.2009'un başında Bologna Süreciyle ilgli politikalar geliştirmek ve tanıtım etkinlikleri için Bologna Follow Group İzleme Grubu oluşturulmuştur. Ayrıca 2008'in sonunda YÖK'e bağlı "Bologna Koordinasyon Komisyonu (Bologna Coordination Commission -BEK)" kurulmuştur.

4. Bologna Sürecinde Son Eklemeler: Mütevelli Heyetleri

Ulusal Rapor 2007-2009'da bundan sonra yapılacaklar da şu şekilde planlanmıştır:

1) Yüksek öğrenim talebinden daha fazla bir arzın yaratılması,

2) Eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve uluslararası kabul görmüş ulusal ajans (QA) sisteminin tam olarak uygulanması,

3) Fırsat eşitliği ve kaynak çeşitliliği sağlamak üzere finansman modelinin yeniden tasarlanması ve çeşitlendirilmesi,

4) Eğitim kalitesinin (lisansların) işgücü piyasasının ihtiyaçları ve beklentilerini karşılamak üzere geliştirmesi.

Ancak en önemli durum, rektörlük seçimleri etrafında gündemde tutulan mütevelli heyetlerinin oluşturulabilmesine yönelik

çabalardır. Böylece YÖK yönetim yapısında piyasa aktörlerinin (paydaşların) karar vericiliği de tamamlanmış olacaktır.

Bologna Süreci'nin taraflarına (sahiplerine) ve ajan(s)larına bakılınca durum biraz daha netleşmektedir.

B. Bologna Süreci'nin Türkiye'deki Sahipleri, Organ ve Ajan(s)ları
Türkiye'deki sahip, organ ve ajan(s)lar üç düzeyde sayılabilir:

- Yükseköğretim kurumları üstü,
- Yükseköğretim kurumları merkezi teşkilatları ve
- Yerel-her bir yükseköğretim düzeyinde.

a. **Yükseköğretim Kurumları Üstü Sahip ve Karar Vericiler**
1. MGK
Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, Başbakan ve güvenlikten sorumlu bakanlarla MİT Başkanından oluşmakta olup, Millî Güvenlik Kurulu kararları, tüm kurum ve kuruluşları bağlayan ana siyaset belgesi ve devlet vizyonu niteliği taşımaktadır.

2.Yönetici Parti, Hükümet, Bakanlar Kurulu, TBMM, Cumhurbaşkanlığı
Üniversiteler kanunla kurulmakta olup, kanun teklifi YÖK'ten de görüş alınarak Bakanlar Kurulunun önerisi ile Meclise gelmektedir. YÖK başkanını ve rektörleri cumhurbaşkanı atamaktadır. Farklı dönemlerde Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde yükseköğretim reform taslakları hazırlanmıştır.

3. TÜSİAD, TOBB, Vakıf Üniversiteleri: "İş Dünyası" ve Mütevelli Heyetleri

TÜSİAD, Bologna İzleme Grubunda yer alan BUSINESSEUROPA'nın da bir üyesi olarak bu süreçte mali-sınai sermayenin ana temsilcisi olarak yer almış ve almaktadır. TÜSİAD, EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme sürecinde etkin bir taraftır. Ayrıca Türkiye'de 60'a yakın vakıf üniversitesinin çoğu TÜSİAD üyesi veya TOBB üyesi olan şirketlerin vakıflarına ait olup, aslında doğrudan ticari işletme veya onların yan kuruluşu niteliğindedir. Hatta doğrudan TOBB'a bağlı üniversiteler de bulunmaktadır.

Bologna Süreci'nde TÜSİAD ve TOBB üyelerinin kamu üniversitelerinde de paydaş, daha da ötesi mütevelli heyeti veya danışma kurulu üyeleri şeklinde hem merkezi yapıda hem de üniversitelerde yer almaları öngörülmektedir. 5018 sayılı Mali Disiplin Yasası ile resmi olarak tanımlanmış bulunmaktadır. Salt kamu üniversitelerinde rektörlük atamalarındaki rolleri, henüz anayasa değişikliği gerektirmektedir. Bunun dışındaki süreçler için özel bir engel bulunmamaktadır

Yine TEKNOKENT ve USAM türü uygulamalarla da yükseköğretim kurumlarıyla içiçelik bulunmaktadır.

4. EUA-IEP Türkiye Uzman Grubu, Türkiye Temas Grubu ve Türkiye Koordinasyon Komitesi

EUA-IEP Avrupa Üniversiteler Birliği Kurumsal Değerlendirme *ekibinde "Üç üniversite lideri ve bir sekreterden oluşan ekiplerce değerlendirilmekte; ekip havuzunda 20 Avrupa ülkesinden 42 uzman yer almaktadır."*

Yükseköğretim sisteminin incelenmesi için, IEP tarafından, Türkiye'de değerlendirmeler yürütmüş olan üç üniversite lideri ve masa başı araştırmasından ve raporu hazırlamaktan sorumlu bir sekreterden oluşan bir heyet kurulmuştur.

EUA-IEP çerçevesinde Temas Grubu bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'deki kurumsal değerlendirmelere katılmış altı IEP uzmanından oluşan bir temas grubu oluşturulmuştur. Temas grubu, değerlendirme sürecinin tüm aşamalarında bilgi sağlamıştır.
Ayrıca bir de Türkiye Koordinasyon Grubu bulunmaktadır. TÜSİAD 2008 raporunda kurumsal değerlendirme sürecinde Türkiye'den faydalanılan kişiler şu şekilde ifade edilmektedir: *"IEP aynı zamanda kendi deneyimlerinden ve Türkiye'den Koordinasyon Komitesi'ni oluşturan yükseköğretim uzmanlarıyla olan temaslarından da faydalanmıştır.*

5. DPT

DPT, beş yıllık kalkınma planları başta olmak üzere ulusal düzeydeki her tür kalkınma planını ve stratejiyi hazırlayan ve koordine eden merkezi kuruluştur. Yükseköğretime yönelik planlamalar da bunun içindedir. Ayrıca gençlik, yaşamboyu öğrenme vb. hareketliliği düzenleyen "Ulusal Ajans" DPT'ye bağlıdır. Yine proje ve AR-GE süreçlerinde önemli rolü olacak Bölge Kalkınma Ajansları da kurum çatısına bağlıdır. DPT, yeni üniversiteler için bilim insanı yetiştirme projelerini geliştiren ve mali yönden destekleyen kurumlardan biridir.

6. TÜBİTAK ve TÜBA

TÜBİTAK, 1963 yılında, Türkiye'de planlı ekonomi döneminin başlangıcında kurulmuştur. Kuruluş aşamasında en temel görevleri, özellikle doğa bilimlerinde temel ve uygulamalı akademik

araştırmaları desteklemek ve genç araştırmacıları teşvik etmek, yönlendirmek olarak belirlenmiştir. Bilimsel faaliyetleri sosyal adalet ve etkinliği sağlayacak biçimde kalkınma amacına yöneltme çabası içindeki bu kurumun işlevi, 1980 sonrası dönemde değişmeye başlamıştır. TÜBİTAK, Türkiye'nin bilim ve teknoloji politikalarının belirlenmesinde hükümete yardımcı olmak sorumluluğunu, ilk kez "Türk Bilim Politikası; 1983-2003" dokümanını hazırlama görevini üzerine alarak üstlenmiştir. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun (BTYK) 1983 yılında oluşturulması ve bu kurulun sekretarya görevinin TÜBİTAK'a verilmesi, bu sorumluluğu belirgin ve somut bir görev haline getirmiştir. Daha önce "Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu" olan TÜBİTAK ismi, 7 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5376 sayılı kanun ile "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu" olarak değişmiştir. Kuruluş kanunu ve bunu izleyen mevzuat ve metinlerde yer alan TÜBİTAK'ın faaliyet alanının doğa bilimleri ile sınırlı olduğu izlenimini veren hükümler yeni yasada genişletilmiş, sosyal ve beşeri bilimler de kurumun görev alanına dahil edilmiştir. Neo-liberal politikaların zorladığı bir işleve yöneltilmesi için, 5376 sayılı Kanun ile bilgi ve teknolojinin üretildiği ortamlardan, kullanıldığı ortamlara aktarılmasını sağlayacak, üniversite-sanayi işbirliğini geliştirecek çeşitli ve etkin mekanizmaların kullanımına olanak verecek hükümler getirilmiştir. TÜBİTAK gelecek yirmi yıllık dönemde uygulanacak bilim ve teknoloji politikalarının belirlenmesine yönelik olarak "Vizyon 2023" adlı proje gerçekleştirmiştir. Ayrıca 2005-2010 Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları Uygulama Planı, 2008-2010 Ulusal Yenilik Stratejileri Uygulama Planı ve 2007-2010 Uluslararası BTY Stratejileri Planının hazırlanmasında koordinasyonu sağlamıştır[70]. Üyelerinin niteliği ve Bilim Kurulu'nun oluşumuna bakıldığında da, siyasal iktidarların

70 http://www.tubitak.gov.tr erişim tarihi: 05.02.2010

bu kurum ve politikaları üzerinde etkisinin çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır[71]. TÜBİTAK'ın mevcut bilim politikaları ile 2020 Post Bologna sürecine eklemlenmesi çok kolaydır.

Türkiye Bilimler Akademisi, Eylül 1993'te yürürlüğe giren 497 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Akademi, 7 Ocak 1994'te çalışmalarına başlamıştır. TÜBA yasası gereği, başbakana bağlı, tüzel kişiliği olan, bilimsel, idari, mali özerkliğe sahip bir kurumdur[72]. Üyelerin seçimi ve akademi organlarının oluşumunda TÜBİTAK'a göre demokratik bir yapılanmanın olduğu, dolayısıyla siyasal iktidarın etkisinin sınırlı olduğu söylenebilir.

7. Türkiye Ulusal Ajansı (Turkish National Agency-NA): Erasmus ve Sokrates Değişim Programları

Ulusal Ajanslar, değişim programlarının düzenlenmesinde en önemli organlardan biri konumundadır. Türkiye'de DPT "Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı" olarak çalışmakta; yaşamboyu öğrenme ve gençlik programları adı altında Erasmus ve Sokrates hareketliliklerini desteklemektedir.

8. Bağımsız Şirket Ajanslar

Tüm yükseköğretim kurumlarının dış denetimi ve mesleki yeterliliği (akreditasyon) ajanslara bağlanmaktadır. Türkiye'de ilk örneği MÜDEK'tir. Dış ajanslar, örneğin ABD kökenli ABET de akreditasyon sürecinde yer almaktadır.

---

71 *Nejla Kurul. (2010). "Türkiye'de Özerk Üniversiteden Güdümlü Üniversiteye: Bilim ve Bilim İnsanı Yetiştirme Politikaları". Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Bildirileri Ankara. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü(Baskıda).*

72 *http://www.tuba.gov.tr erişim tarihi: 05.02.2010*

b. Yükseköğretimde Merkezi Yapılanma

1. YÖK

Avrupa ülkelerinde YÖK gibi merkezi bir yapı, bu derece merkezi-hiyerarşik bir karar organı yoktur. Bazı ulusal düzeydeki icra yetkileri ise çoğunlukla Bilim Bakanlığı'ndadır. Bologna Süreci Avrupa üniversitelerinde gönüllü bir süreç olarak algılanırken Türkiye'de YÖK'ün yönetiminde yürütüldüğü için zorlayıcılığı daha çok hissedilmektedir.

2. ÜAK-Üniversitelerarası Kurul

Avrupa üniversitelerinin çoğunda Ulusal Rektörler Konseyi ("Rectors Council") ve bunların Avrupa düzeyindeki federasyonu da EUA-Avrupa Üniversiteler Birliğini oluşturmaktadır. Türkiye'de ise çok da etkili olmayan, akademik karar organı olarak ÜAK (IUC-Inter-University Council) bulunmaktadır. ÜAK, üniversite rektörleriyle, üniversite senatolarının seçtiği birer üyeden oluşmaktadır.

Ulusal raporda ÜAK'ın da Bologna Süreci'nde akademik konulardan karar ve tavsiye kurulu olarak tam destek verdiği belirtilmektedir.[73]

3. Türkiye Ulusal Akademik Tanıma Merkezi ve Bilgi Merkezleri Ağı (ENIC/NARIC)

Türkiye Ulusal Akademik Tanıma Merkezi-NARIC ve Avrupa Bilgi Merkezleri Ağı –ENIC 2003 yılında yapılandırılmıştır. Avrupa Konseyi ve UNESCO'ya bağlı olan akademik tanıma ile ilgili ENIC/NARIC iletişim ağının bir parçası olarak faaliyet göstermektedir. Bu ağ dahilinde çalışan ENIC/NARIC merkezlerinin temsilcileri düzenli olarak bir araya gelmekte ve diploma / derecelerin tanınması ile ilgili bilgi alışverişi yapmaktadırlar.

---

73 Turkey National Report 2009, s. 4, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 10.09.2010

4. YÖK Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Birimi (The European Union and International Relations Office-EUIRO)

16.12.2005 tarih ve 2005.14 sayılı Yükseköğretim Kurulu kararıyla gerek Avrupa Birliği, gerekse Bologna Süreci'nin tüm işleyişini YÖK, Komisyon, Çalışma Grupları ve Yükseköğretim Kurumları adına izlemek ve desteklemek üzere "Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Ofisi" oluşturulmaktadır. Mevcut durumda özellikle üç konuyla; tanınırlık, kalite güvence ve kalite çerçevesi ile ilgilenmekte ve tam zamanlı çalışmaktadır. Birimin irtibat bürosu olarak sorumlu olduğu işleri arasında şunlar sayılmaktadır: [74]

- Ulusal Öğrenci Konseyi ve Avrupa Öğrenci Birliği (National Student Council (NSC) ve ESIB) arasındaki ilişkiler,
- EUA ile YÖK, ÜAK ve üniversitelerin ilişkileri,
- ENIC/NARIC ağı,
- YÖDEK'in YÖK ve üniversiteler ile ilişkileri,
- YYK-Yükseköğretim Kurumları Yeterlilik Çerçevesi Komisyonu (Commission for NQF for HE) ve Çalışma Gruplarının YÖK ve üniversitelerle ilişkileri,
- Bologna Uzmanları Ulusal Takımının ilişkileri,
- AB eğitimi ve gençlik programları ile ilgili Türkiye Ulusal Ajansı.

5. Türkiye Bologna İzleme Grubu

2009'da oluşturulan "Türkiye Bologna İzleme Grubu", ulusal ölçekte Bologna süreci kapsamındaki faaliyetlerin planlanması, yürütülmesi ve koordinasyonuna destek sağlamak üzere ilgili paydaşların

74 *Aynı.*

bir araya gelerek oluşturdukları grup olarak tanımlanmaktadır. Raporda,

a) Bakanlık, b) YÖK, c) ÜAK, d) akademik personel, e) öğrenci ve f) NQAA-Ajans temsilcilerinin komisyonda yer aldığı; ancak a) Öğretim Elemanları Sendikası ve b) İşveren Temsiliyetinin eksik kaldığı ve gelecek programlarda tamamlanacağı belirtilmektedir.[75]

f) Bologna Uzmanları Ulusal Takımı (National Team of Bologna Promoters)

Bologna uzmanları ulusal takımına ilişkin olarak YÖK, aşağıda belirtilen işlev ve hedefleri ortaya koymaktadır."Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen ve ülkemizde 2004 yılından itibaren yürütülen "Bologna Uzmanları Ulusal Takımı Projesi" kapsamında, bir kısmı ise Yükseköğretim Kurulu'nun oluşturduğu komisyonlar tarafından yürütülmekte ve yapılan çalışmalarla yükseköğretim kurumlarımızın tamamını sürece dahil etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede; ögretim elemanları, öğrenciler ve idari personel bu yeniden yapılanma sürecinin uygulanması ve yükseköğretim sistemimize katkı sağlaması için önemli bir role sahip olacaktır."[76]

2009-2011 yılları arasında gerçekleştirilecek olan Bologna Uzmanları Ulusal Takımı Projesi (5. Dönem) Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi, yükseköğretim kurumlarında AKTS uygulamaları, önceki öğrenimin tanınması (Recognition of Prior Learning), istihdamedilebilirlik ve Bologna Süreci'nin yeni kurulan üniversitelerde uygulanması faaliyetlerine odaklanacaktır.

Son iki yılda üniversite sayımızdaki artış dolayısıyla Bologna Süreci'nin yükseköğretim kurumlarındaki uygulama düzeyleri farklılık göstermektedir. Yeni kurulan üniversitelerin Bologna Süreci

---

75 *Turkey National Report 2009, s. 6, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 10.09.2010*

76 *http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf, s.4, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi 10.09.2010*

faaliyetlerine tam uyum sağlamalarında yardıma ihtiyaçları olacağı açıktır.

Bunun haricinde iş piyasası ve yükseköğretim kurumları arasındaki ilişkiyi güçlendirmek için bölgesel konferanslar şeklinde özel toplantılar gerçekleştirilerek ortak bir platform oluşturulacaktır. Hayatboyu öğrenim, önceki öğrenimin tanınması ve istihdam edilebilirlik alanlarında eksikliklerin giderilmesini sağlamak için faaliyetler gerçekleştirilecektir.

Bologna Uzmanları Ulusal Takımının oluşumunda farklı üniversite, cinsiyet, coğrafya, uzmanlık alanları ve özel-kamu üniversiteleri dengeleri dikkate alınarak kurulduğu belirtilmektedir.[77]

YÖK, ÜAK, akademik personel, öğrenci ve NQAA-Ajans temsilcilerinin komisyonda yer aldığı; ancak a) Bakanlık, b) Öğretim Elemanları Sendikası ve c) İşveren Temsiliyetinin eksik kaldığı ve gelecek programlarda tamamlanacağı belirtilmektedir.[78]

7. Strateji Geliştirme Dairesi

5018 Sayılı Mali Disiplin yasası ile oluşturulan YÖK Strateji Geliştirme Dairesi mali uzman ve maliye görevlileri ağırlıklı olarak yer almakta bunlar "mali yönetimi" oluşturmakta, görev alanına giren konular şu şekilde sayılmaktadır:

- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın stratejik planının hazırlanması çalışmalarını koordine etmek ve stratejik yönetim konusunda danışmanlık sunmak,

77 *Turkey National Report 2009, s 6, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 10.09.2010*
78 *Aynı.*

•İdare Faaliyet Raporunu hazırlamak. Etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması ve yürütülmesiyle ilgili çalışmaları koordine etmek,

•Mali işlemlerin belirlenen konu, nitelik ve miktarlarda ön mali kontrolünü yapmak, muhasebe işlemlerini yürütmek,

•Kurulumuzun yatırım programı ile performans esaslı bütçesini hazırlamak ve bütçe kesin hesabını çıkarmak,

•Üniversitelerin yatırım ve cari bütçelerinin koordinasyonunu sağlamak.

8. YÖDEK

Bologna Süreci'nde öngörülen ana politikaları belirlemek ve sürdürmek üzere oluşturulan en önemli komisyonlardan biri YÖDEK - Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (Commission for Academic Assessment and Quality Improvementin Higher Education) sayılmaktadır.[79] Üniversitelerarası Kurul'un 30.09.2005 tarihinde gerçekleştirilen 148 nolu toplantısında komisyon üyeleri belirlenmiştir.

YÖDEK, 15 Haziran 2007 tarihinden buyana "Avrupa Yükseköğretimde Kalite Güvence Birliği (ENQA)" üyesidir.

9. YYK-Yükseköğretim Yeterlilikler Komisyonu (Commission for NQF for HE) ve Mesleki Yeterlilikler Çalışma Grupları

Türkiye'de yükseköğretimde ulusal yeterlilikler çerçevesi oluşturulmasına yönelik ilk çalışmalar, 2005 yılında Bergen'de

79 Aynı, s.5

gerçekleştirilen ve Ulusal Yeterlilikler Çerçevelerinin oluşturulmasını karara bağlayan Bakanlar Toplantısı sonrasında başlatılmıştır. YÖK, Bologna Sürecinde üniversite kalite yeterlilik çerçevelerini hazırlamak üzere "YYK-Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi Komisyonu" (Commission for NQF for HE) ve Çalışma Gruplarını oluşturmuştur.[80]

21.01.2010 tarihli kararında YÖK, bu süreci "Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ)" şeklinde adlandırmıştır. Ayrıca "TYYÇ Temel Alan Yeterliliklerinin tanımlanmasında görev alacak olan Temel Alan Konseyleri Üyelerinin ilgili temel alanlarda konu uzmanı dekanlar arasından Üniversitelerarası Kurul'un Eğitim Konseyleri tarafından belirlenecek üyelerin katılımı ile oluşturulmasına" karar vermiştir.[81] Taslak yeterlilikler sürecinde, paydaşlar adı altında 130 Üniversite Rektörlüğü, 18 Bakanlık ve 55 meslek odası, konfederasyonlar ve derneklerin görüşlerine başvurulmaktadır.[82]

10. Ulusal Öğrenci Konseyi (NCS-National Student Council)
Biçimsel olarak yükseköğretim öğrenci komisyonlarının federasyonu sayılmaktadır. BFUG'da bir üye ile temsil edilmektedir.

c. Yerel-Yükseköğretim Kurumları Düzeyinde Sahip-Paydaş ve Organlar
2009 Türkiye Ulusal Raporunda Bologna Süreci ile ilgili yükseköğretim kurumları düzeyinde a)bütün üniversitelerin YÖK'ün bir kurumu olarak süreçten sorumlu olduğu, b) iç ve dış kalite değerlendirmeden sorumlu "ADEK-Akademik Değerlendirme ve Kalite Kurulu (Academic Assessment and Quality Improvement Board)", c) çoğu

80 *Aynı.*
81 *http://www.yok.gov.tr/content/view/829.*
82 *http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf, s. 15-16.*

üniversitede öğrenci ve öğretim elemanı hareketliliği ve ECTS/DP'den sorumlu "Uluslararası veya Dış İlişkiler Ofisi (International Relations Offices)", d) Bologna Süreci'nin tüm boyutlarının izlenmesi ve kurumsal kordinasyonundan sorumlu "BEK-Bologna Eşgüdüm Komisyonu (Bologna Coordination Commission)" oluşturulduğu belirtilmektedir.[83]

a) Paydaşlar, Üniversite Mütevelli Heyetleri ve Danışma Kurulları: Mülki Amir, Sanayi ve Ticaret Odaları Temsilcileri

Vakıf üniversitelerinin böyle bir sahiplik-mütevelli heyeti ilişkisi zaten bulunmaktadır. Ancak Bologna Süreci'nde mütevelli heyetleri, tüm yükseköğretim kurumları için talep edilmekte, yönetim kurullarının yerine geçmesi ve rektörlük atamasının bu kurulun yetkisine bağlanması tasarlanmaktadır (Henüz Türkiye'de rektörlük ataması konusunda anayasal kısıt bulunmaktadır). Hatta SENATO yetkilerinin bir kısmının da bu kurullara aktarılması istenmektedir. Mütevelli heyetleri yerel düzeydeki mülki amir, yerel yönetim, yerel iş çevreleri ve öğrenci temsilcilerinden oluşacaktır.

Kaldı ki 2003'te çıkarılan 5018 sayılı Mali Disiplin Yasası kapsamında yerel yetkililer paydaş olarak öngörülmüş, bugün strateji sürecinde etkin bir taraf olarak yer almaktadırlar.

Yine TEKNOKENT ve USAM vb. piyasa aktörleri ise böyle bir ilişkilenmenin somut yansımalarıdır.

2. Strateji Geliştirme Dairesi

5018 sayılı Mali Disiplin Yasası ile birlikte "Kurum Stratejik Planı" ve "Performans Programı" Strateji Daire Başkanlığına bağlı bir kurulca

83 *Turkey National Report 2009, s.5, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 10.09.2010.*

hazırlanmakta ve değerlendirilmektedir. Mali hizmet uzmanları ve Maliye memurları bu dairenin memurlarını oluşturmaktadır.

3. "ADEK-Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Kurulu" ve "Kurumsal Değerlendirme Kurulu"

ADEK, yükseköğretim kurumları bünyesinde kurulan ve yükseköğretim kurumlarında iç ve dış kalite güvence süreçlerinin eşgüdümü ve yürütülmesinden sorumlu "Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Kurulu"dur.

Kurumsal değerlendirme kurulları, EUA-IEP programı dahilinde kurumsal değerlendirme sürecinde rektörlüğün görevlendirdiği bir kişi (genellikle Bologna Süreci ile ilgili kişi) başkanlığında fakülte ve yüksekokul temsilcilerinden oluşmakta idi (2008 yılı itibarıyle 17 üniversite tamamlamış bulunmaktadır). Bugün daha çok ADEK altında bu görevin sürdürüldüğü söylenebilir.

4. BEK-Bologna Eşgüdüm Komisyonu-(Bologna Coordination Commission)

Kasım 2008'de yükseköğretim kurumlarının, Bologna Süreci çalışma alanları doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını ve sürdürülebilir gelişmesini yönlendirmek üzere her yükseköğretim kurumunda Bologna Eşgüdüm Komisyonu (BEK) oluşturulur denmektedir. BEK her üniversitede rektörün görevlendireceği şu daimi üyelerden oluşmaktadır:

- Eğitim veya Uluslararası İlişkilerden sorumlu rektör yardımcısı/cıları
- ADEK uzmanı
- Bologna uzmanı (var ise)

- Öğrenci İşleri Daire başkanı
- Rektörün uygun gördüğü diğer üyeler

Rektör BEK için bir öğretim üyesini başkan olarak atama yetkisine sahiptir.[84]

5. Dış İlişkiler Ofisi (International Relations Offices)
Öğrenci ve öğretim elemanı değişim programları, ECTS/DP gibi konulardan sorumludur. Tam belirlenmiş bir çerçevesi yoktur. Rektörlüğün görevlendirdiği kişi ve uzmanlardan oluşmaktadır.

6. Öğrenci Temsilciliği-Öğrenci Konseyi
Bologna Süreci'nde, genel olarak, yönetim kurullarında bir öğrenci temsilcisinin yer alması öngörülmektedir. Bu kural son on yıldır, şekilsel olarak uygulanmaktadır.

C. Bologna'ya Uyarlanma Sürecinde Yapılanlar ve Mevcut Gelinen Durum

a. Türkiye'de Derece ve Öğrenim Sürelerinin Tanınması: Lizbon Konvansiyonu, Derece ve Kredi Sistemi, Diploma Eki ve Yeterlilikler Çerçevesi
Türkiye Bologna Süreci'ne İngiliz üniversiteleri ile birlikte en hızlı adapte olan ülkeler arasında sayılabilir. ABD benzeri ikili derece sistemi (lisans ve lisansüstü/ undergraduate ve graduate level) ve bunun dörtlü kademelenmesi (önlisans- Associate's Degree,, lisans-the Bachelor's Degree, yüksek lisans-Master's Degree ve Doktora-PhD's/Doctorate), mevcut kredi asgarilerinin de ECTS normlarını karşılıyor olması bu süreci kolaylaştırmaktadır.

84 www.yok.gov.tr

1. Lizbon Tanıma Sözleşmesi

Avrupa Konseyi, Avrupa Bölgesindeki yükseköğretim ile ilgili diploma ve derecelerin tanınması için 11 Nisan 1997 tarihinde UNESCO ile birlikte Lizbon Tanıma Sözleşmesi'ni gerçekleştirmiştir. Tam adı, "Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle İlgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme" olan Lizbon Tanıma Sözleşmesi, Avrupa Bölgesi'nde bir başka ülkeden alınmış olan derece ve öğrenim sürelerinin tanınmasına ilişkin usulleri belirleyen ve hukuksal bağlayıcılığı olan bir belgedir. Sözleşme, "yabancı diplomaların" ev sahibi ülkenin "eğitim sistemi ve/veya iş sektörü" ndeki gerçek yerinin belirlenmesine yöneliktir. Bu kapsamda, sözleşme sadece yükseköğretim değil, yükseköğretime giriş sağlayan ortaöğretim derecelerini de kapsamakta ve doğrudan akademik tanıma ile ilgilenmektedir.

Türkiye, sözleşmeyi 01/12/2004 tarihinde imzalamış ve sözleşme 01/03/2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin ulusal düzeyde uygulanmasındaki bu ilk adımdan sonra, Sözleşme ile ulusal mevzuat arasındaki uyuşmazlıkları kaldırmak amacıyla, sözleşme ile uyumlu biçimde hazırlanan yeni "Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Denklik Yönetmeliği" 26519 sayılı resmi gazetede yayımlanarak 11 Mayıs 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni yönetmelik, yurtdışındaki yükseköğretim kurumlarından alınmış ön lisans, lisans, yüksek lisans diplomalarının denklik işlemlerinde uyulacak usul ve esasları düzenlemektedir. Türkiye'nin sözleşme'nin uygulanmasına yönelik Genel Sekreterlik kayıtlarına geçen bir çekincesi söz konusudur ki bu çekinceye göre, "sözleşme'nin XI.7 No.lu maddesi uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kendisini sözleşme'nin Madde IV ile taahhüt altına sokmamaktadır.

Tanıma ülkeler arası karşılıklı güven ile mümkündür. Bu güveni kurmak ve sözleşme'nin ulusal düzeyde uygulanmasını güçlendirmek için bazı mekanizmaları geliştirmek gerekmektedir. Diploma Eki'nin getirilmesi, Avrupa Kredi Transfer Sistemi'nin (AKTS) uygulanması, ulusal ENIC/NARIC Merkezi'nin kurulması bu mekanizmanın birer parçasıdır.

2. Üç Dereceli Sistem

Türkiye'de yükseköğretim sisteminin mevcut yapısı Bologna Süreci'nde öngörülen üç düzeyli (lisans, yüksek lisans ve doktora) sistemine uyumludur. Yine, her iki Avrupa Üst Yeterlikler Çerçevelerinde öngörülen ve ara yeterlikler olarak nitelendirilen "kısa düzey (short cycle-QF-EHEA ve 5. Düzey-EQF-LLL) Türk Yükseköğretim Sisteminde "ön lisans" derecesi olarak verilmektedir. Bu nedenle, Yükseköğretim UYÇ'nin ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerini kapsayacak şekilde dört düzeyde tanımlanabileceği aşikârdır.

3. Diploma Eki

Diploma Eki (DE), ülkemizin de içerisinde yer aldığı, Avrupa Yükseköğretim Alanı'nı oluşturmayı hedefleyen Bologna Süreci'nin öğelerinden birisidir. "Avrupa Bölgesi'nde Yükseköğretimle İlgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme'nin" IX.3 maddesi uyarınca da UNESCO-CEPES, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi işbirliği ile geliştirilen diploma ekinin anlaşmayı imzalayan ülkelerin yükseköğretim kurumları tarafından kullanılması zorunluluğu bulunmaktadır. Diploma eki, Avrupa'da yükseköğretim alanında diploma ve derecelerle ilgili olarak "ortak ve herkesçe anlaşılır formatta" bilgi sağlamak için tasarlanmış bir formdur. Diplomaya ek olarak verilen bu belge, uluslararası şeffaflığı pekiştirmek amacıyla,

ülke dışından alınan diploma ve derecelerin tanınmasında ilgili kurum ve kuruluşlara yardımcı olmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu Genel Kurul'un 11 Mart 2005 tarihli toplantısında almış olduğu karara göre, konu ile ilgili alt yapı çalışmalarının tamamlanması ve 2005-2006 öğretim yılı itibariyle yükseköğretim kurumlarından mezun olacak öğrencilere diplomalarına ek olarak, Yükseköğretim Kurulu tarafından onaylı diploma ekinin öğrencinin talebi üzerine verilmesi, bu diploma ekinin ilk nüshasının ücretsiz olması ve AB dillerinden yaygın olarak kullanılan İngilizce, Fransızca ve Almanca dilerinden birinde düzenlenmesi için çalışmalara girişilmiştir.

Bu çerçevede, önlisans, lisans ve yüksek lisans kademeleri için bir örnek diploma ekinin üniversitelerce hazırlanarak son kontrol için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına iletilmesi öngörülmüştür. Şimdiye kadar, Türkiye'deki birçok üniversite ile yazışmalar tamamlanmış, üniversitelerin diploma eki örnekleri onaylanarak öğrencilerin talepleri doğrultusunda diploma ekleri temin edilmeye başlanmıştır. Bununla beraber, bazı üniversiteler ile onay için yazışmalar devam etmekle beraber, yeni kurulan üniversitelerle de yazışmalar başlamıştır.

Diploma eki, not çizelgesi (transkript) veya diploma yerine geçmez. Bir curriculum vitae (CV) veya kendiliğinden akademik veya meslekî tanınmayı garantileyen bir belge değildir.

4. Avrupa Kredi Transferi Sistemi (AKTS)

Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS), öğrenci merkezli, öğrencinin iş yüküne dayalı bir kredi sistemidir. Öğrencinin bir dersi başarıyla tamamlayabilmesi için yapması gereken çalışmaların tümünü (teorik

ders, uygulama, seminer, bireysel çalışma, sınavlar, ödevler vb.) ifade eden bir birimdir. Başlangıçta kredi transferi için düşünülen bu sistem, kurumsal, bölgesel, ulusal ve Avrupa seviyesinde kredi toplama sistemi olarak da kullanılmaktadır. Öğrenci hareketliliğini ve öğrencilerin yurt dışında gördükleri eğitimlerinin kendi ülkelerinde akademik olarak tanınmasını kolaylaştırmak için Avrupa Birliği tarafından geliştirilen AKTS, yükseköğretim kurumlarına, program müfredatlarının hazırlanmasında yardımcı olurken, programların ulusal ve uluslararası ölçekte daha rahat biçimde karşılaştırılabilmesine olanak sağlamakta ve buna bağlı olarak olarak, Avrupa yükseköğretimini diğer kıtalar arasında daha çekici hale getirmektedir.

Bologna Süreci'nin Türkiye'de uygulanması aşamasında, AKTS en önemli çalışma alanlarından birisidir. Son yıllarda, Türkiye'deki birçok üniversite kendi kredi ve notlandırma sistemlerini AKTS prensiplerine uyumlaştırma çalışmalarına yoğunlaştırmış durumdadırlar. Bu kapsamda, üniversitelerde hem AKTS'nin uygulanışından hem de öğrencilerin AKTS üzerine bilgilendirilmesinden sorumlu olmak üzere AKTS kurum koordinatörleri ve her fakülte / bölüm için ayrı AKTS bölüm koordinatörleri belirlenmiştir. Aynı zamanda, Bologna Ulusal Takımı, Yükseköğretim Kurulu ile birlikte, özellikle yeni kurulmuş olan üniversitelerdeki akademisyenleri AKTS'nin doğru şekilde hesaplanması konusunda bilgilendirmek amacıyla ulusal ve/veya bölgesel düzeyde toplantılar, çalıştaylar düzenleyerek üniversitelerdeki AKTS çalışmalarını hızlandırmaktadırlar.

5. Ulusal Yeterlilik Çerçevesi: YYK-Yükseköğretim Yeterlilikler Komisyonu (Commission for NQF for HE) ve Çalışma Grupları

YÖK, Bologna Süreci'nde üniversite kalite yeterlilik çerçevelerini hazırlamak üzere "YYK-Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi

Komisyonu" (Commission for NQF for HE) ve Çalışma Grupları oluşturmuş bulunmaktadır.[85] AYA için Yeterlilikler Çerçevesi" 2005 Bergen toplantısında ve eğitimin tüm düzeylerini kapsayan "Hayat Boyu Öğrenme için Avrupa Yeterlikler Çerçevesi" de, Avrupa Parlamentosu ile AB Konseyi'nin önerisi üzerine 22 Nisan 2008'de tanımlanmıştır.

"Türkiye'de yükseköğretimde ulusal yeterlilikler çerçevesi oluşturulmasına yönelik ilk çalışmalar, Yükseköğretim Kurulu tarafından 2005 yılında Bergen'de gerçekleştirilen ve Ulusal Yeterlilikler Çerçevelerinin oluşturulmasını karara bağlayan Bakanlar Toplantısı sonrasında başlatılmıştır. Yükseköğretim Kurulu tarafından 2006 yılında kurulan ilk Yükseköğretim Yeterlilikler Komisyonu (YYK) üyeleri Yükseköğretim Kurulu ve yükseköğretim kurumları temsilcilerinden oluşturulmuş ve çalışmalarını 04.02.2008 tarihine kadar sürdürmüştür. 10.07.2008 tarihinde Yükseköğretim Kurulu Baskanlığı tarafından Ulusal Yeterlilik Çerçevesi çalışmalarını daha geniş bir ölçekte sürdürmek üzere Komisyon üyeleri yenilenmiş ve Komisyon çalışmalarına destek vermek üzere farklı üniversitelerden ve disiplinlerden deneyimli akademisyenlerin katılımıyla "Yükseköğretimde Yeterlilikler Çalışma Grubu" oluşturularak, yeterlilik çalışmaları yeniden başlatılmıştır. Yükseköğretim yeterlilikler çalışmalarının aşamalarını planlayan bir takvim oluşturulmuş, komisyon ve çalışma grubu bu çerçevede çalışmalarını yürütmüştür. Belirlenen takvim doğrultusunda Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) için Avrupa Hayat Boyu Öğrenme (EQF-LLL) yaklaşımı referans alınarak; lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde yüksek öğretim yeterlilikleri taslak olarak belirlenmiştir. Belirlenen taslak yeterlilikler,

85 *Turkey National Report 2009, s.5, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 10.09.2010*

paydaşların (130 Üniversite Rektörlüğü, 18 Bakanlık ve 55 meslek odası, konfederasyonlar ve dernekler) görüşleri alınarak yeniden değerlendirilmiş, nihai hale getirilmiş ve 21.05.2009 tarihli Genel Kurul Kararı ile ön lisans, sanat ve mesleki yeterlilikler dışındaki yükseköğretim yeterlilikleri kabul edilmiştir. Bu çalışmaların neticesinde, Yükseköğretim Kurulu'nun 21.05.2009 tarihli Genel Kurul Kararı uyarınca mesleki eğitim yeterlilikler çerçevesi çalışmaları için Milli Eğitim Bakanlığı ve Mesleki Yeterlilikler Kurumu'ndan ilgili temsilcilerin de içinde bulunduğu "Yükseköğretim Mesleki Egitim Yeterlilikler Çalışma Grubu"nun, sanat eğitimi yeterlilikler çerçevesi çalışmaları için Güzel Sanatlar Fakültesi ile Konservatuar temsilcilerinin içinde yer aldığı "Yükseköğretim Sanat Eğitimi Yeterlilikler Çalışma Grubu"nun oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda çalışma grupları oluşturulmuş ve bu gruplar çalışmalarını tamamlamışlardır. Bu süreçte ayrıca orta öğretim düzeylerindeki yeterliliklerle ve mesleki yeterliliklerle uyumu sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve Mesleki Yeterlilikler Kurumu ile çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi'nin Yükseköğretim Kurulu tarafından tamamen onaylanması 21.01.2010 tarihli Genel Kurul kararı ile olmuştur.[86]

21.01.2010 tarihli kararında YÖK bu süreci "Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ)" şeklinde adlandırmıştır. Ayrıca "TYYÇ Temel Alan Yeterliliklerinin tanımlanmasında görev alacak olan Temel Alan Konseyleri Üyelerinin ilgili temel alanlarda konu uzmanı dekanlar arasından Üniversitelerarası Kurul'un Eğitim Konseyleri tarafından belirlenecek üyelerin katılımı ile oluşturulmasına" karar vermiştir.[87]

86 *http://www.yok.gov.tr/katalog/bologna_kitabi_web_icin.pdf, s. 15-16.*
87 *http://www.yok.gov.tr/content/view/829*

İlgili karar ekinde:

- 5 ÖN LİSANS EQF-LLL: 5. Düzey, QF-EHEA: Kısa Düzey,
- 6 LİSANS EQF-LLL: 6. Düzey, QF-EHEA: 1. Düzey
- 7 YÜKSEK LİSANS EQF-LLL: 7. Düzey QF-EHEA: 2. Düzey ve
- 8 DOKTORA EQF-LLL: 8. Düzey QF-EHEA: 3. Düzey

yeterlilikleri tanımlanmaktadır.

6. Türkiye ENIC/NARIC Merkezi

NARIC (Ulusal Akademik Tanıma Merkezi), 1984 yılında kurulan bir Avrupa Komisyonu kuruluşudur. NARIC, yabancı bir ülkede alınan diploma ve öğrenim sürelerinin akademik olarak tanınmasının geliştirilmesini ve buna bağlı olarak öğrenci, akademisyen ve araştırmacıların hareketliliğinin arttırılmasını amaçlamaktadır. Bununla beraber, "Akademik tanınma ve hareketlilik" alanından sorumlu ENIC (Avrupa Bilgi Merkezleri Ağı) ise Avrupa Konseyi ve UNESCO tarafından, akademik yeterliliklerin tanınması alanında, tüm Avrupa ülkelerinde ortak tutum ve hareketlilik yaratmak için kurulan bir iletişim ağıdır.

Türkiye ENIC/NARIC Merkezi, Yükseköğretim Kurulu bünyesinde yapılandırılmış ve 2003 yılından itibaren ENIC/NARIC iletişim ağının bir parçası olarak faaliyet göstermektedir. Bu ağ dahilinde çalışan ENIC/NARIC merkezlerinin temsilcileri düzenli olarak bir araya gelmekte ve diploma / derecelerin tanınması ile ilgili bilgi alışverişi yapmaktadırlar. Türkiye'de ENIC ve NARIC faaliyetleri aynı birim tarafından yürütülmektedir. Türkiye ENIC/NARIC Merkezi, yabancı ülkede kazanılan diplomaların, derecelerin ve diğer yeterliklerin tanınması; yabancı ülkelerin ve Türkiye'nin yükseköğretim sistemi; yurtdışında eğitim alabilmek için iletilebilecek pratik sorular (burslar, ders sistemleri, programların denkliği) alanlarında ENIC/NARIC iletişim ağına dahil diğer ENIC/NARIC Merkezleri ile bilgi/

görüş alışverişinde bulunarak öğrencileri, aileleri, işverenleri, üniversiteleri, diğer yükseköğretim kurumlarını, yükseköğretimden sorumlu bakanları ve organizasyonları bilgilendirmektedir.

7. Öğrenci ve Öğretim Elemanı Değişim Programları: Erasmus ve Sokrates Programları

Türkiye Ulusal Ajansı (Turkish National Agency-NA) değişim programlarını düzenlemekte, her geçen gün bu yöndeki talepler artmaktadır. 2007'den bu yana çeşitli alanlarda 52 ülke ile 265 programda karşılıklı ortaklık imzalanmış bulunmaktadır.[88] Ayrıca iç değişim programı olarak FARABİ de başlatılmış bulunmaktadır.

Pratikte Türkiye'nin öğrenci ve öğretim elemanı değişim programlarında yaşadığı en önemli güçlüğün başında "yabancı dil" (tabii en başta İngilizce) yeterliliği gelmektedir. Özellikle küçük kent üniversitelerinde yabancı dilde ders açılabilmesi için, mevcut öğretim elemanlarının yabancı dil bilgisi yeterli bulunmamaktadır. Değişim programlarından Türkiye'ye gelen öğrenci ve öğretim elemanlarının da Türkçe bilgisi çok sınırlı düzeydedir.

Ancak dil yeterlilikleri, Bologna Süreci'ne uyarlanmada küçük bir noktayı oluşturmakta, Türkiye'nin sürece uyarlanma performansı çok iyi düzeyde bulunmaktadır. Uluslararası dış değerlendirme raporlarında da bu durum belirtilmektedir.

8. FARABİ- İçsel Dolaşım

Teziç döneminde tasarlanmış olmakla birlikte henüz pilot uygulama aşamasında ve çok sınırlı düzeydedir. Farabi, öğrenci ve öğretim elemanlarının Türkiye üniversiteleri arasındaki dolaşımını öngören

88 *2009 Türkiye Ulusal Raporu, s. 47, bologna.yok.gov.tr, erişim tarihi: 10.09.2010*

bir programdır. Üniversite ve öğrenciler arası farklılaşma, en büyük kısıtlarından birini oluşturmaktadır.

9. Sosyal Boyut: Yükseköğretim Yaygınlaştırılması, Yaşamboyu Öğrenme , Harçlar ve Burslar, Sertifika ve Kurslar

Türkiye 2006 Martında 93 olan üniversite sayısı bugün 156'dır. Üniversiteler mevcut kontenjanları, ikinci öğretimleri, tezsiz programları, uzaktan eğitim programlarını da artırmaktadır. Mezuniyet sonrası çeşitli sertifika programları düzenlenmektedir.

Bu alanda en büyük sorun mali yönetimde bulunmaktadır. Harçlar ve kaynak çeşitlendirmesi konusunda sıkıntılar sürecek gibi gözükmektedir. 2007-2009 Ulusal Raporda da gelecek dönemde "yükseköğretim arzının artırılması", "fırsat eşitliği ve kaynak çeşitliliği sağlamak üzere finansman modelinin yeniden tasarlanması ve çeşitlendirilmesi" gibi hedefler yer almaktadır.

10. İstihdam Edilebilirlik

İstihdamedilebilirlik; Bologna Süreci'nin en önemli gerekçesi olarak sunulmuş ve sunulmaktadır. Bologna bildirgelerinde eğitimlilerin işsizliğine bir sorun olarak çok az değinilmekle birlikte, istihdam edilebilirlik temel kavramlardan ve hedeflerden birini oluşturmaktadır.

Ancak somut durum aksi yönde gözükmektedir. Henüz böyle bir başarının sağlandığına yönelik bir gösterge olmadığı gibi, gerek Türkiye'de gerekse Avrupa'da yükseköğrenim mezunları arasında ciddi bir işsizlik görülmektedir.

b. Kalite Güvencesi Süreci ve Organları, Strateji ve Performans, İç ve Dış Değerlendirme Süreci ve Akreditasyon: Strateji Geliştirme Kurulları, YYK, YÖDEK, ADEK ve Ajanslar

Bologna sonrası, stratejik planlama, performans esaslı bütçeleme, kalite güvencesi ve akreditasyon gibi terimler altında getirilen yükseköğretim modelinin ayrıntılarına bakmakta yarar bulunmaktadır.

AYA-Bologna Süreci'nin en temel ayaklarından üçü kalite güvence sistemi, içsel ve dışsal denetimdir. Türkiye'de de yükseköğretimin akademik, idari ve mali yönetimi 5018 Mali Disiplin Yasası ve "Kalite Güvencesi" ile tümden yeniden şekillendirilmekte ve piyasa mekanizmasına bağlanmaktadır.

Türkiye'de kalite güvence sistemi, üniversiteler tarafından yıllık olarak gerçekleştirilen iç değerlendirme süreci ve normal koşullarda 5 yılda bir gerçekleştirilen dış değerlendirmeler şeklinde tanımlanmıştır. 2005 yılında Yükseköğretim Kurulu tarafından yükseköğretimde kalite standartlarının oluşturulması ve bu alanda uluslararası uyumluluğun sağlanabilmesi için eğitim, öğretim, araştırma aktivitelerinin kalitesinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi temel amacıyla Avrupa Kalite Güvencesi Standart ve İlkelerine (ESG) de uygun olacak şekilde 20.09.2005 tarih ve 25942 sayılı "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği" yayınlanmıştır.

Bu sistem aynı zamanda "Ulusal Yeterlikler Çerçevesi" bağlamında program bazında belirlenen öğrenim çıktılarının kalitesini garanti altına almak üzere akreditasyon ve değerlendirme unsurlarını da içerecek şekilde düzenlenmiştir. Bu amaçla YÖDEK, ADEK gibi organlar ve MÜDEK gibi ajanslar oluşturulmuştur. YÖDEK, kalite

geliştirme alanında yön gösterici nitelikte saydığı "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Rehberi"ni hazırlamıştır.

2005'te oluşturulan bu rehbere göre, akademik değerlendirme ve kalite geliştirme çalışmalarının sistematik bir şekilde yürütebilmeleri için gerekli süreçleri ve performans göstergelerini tanımlamakta olup, mevcut belirlenen süreçler şu şekildedir:

A) Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Süreci
B) Stratejik Planlama Süreci
C) Kurumsal Değerlendirme Süreci
D) Periyodik İyileştirme ve İzleme Süreci.[89]

Genel olarak süreç bir yandan stratejik planlama ve performans ölçütlerinin oluşturulması, diğer yandan iç denetim ve değerlendirme ile ajansların denetimindeki dış değerlendirme (akreditasyon) olarak üç ana sürece ayrılabilir.

1. Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme: Strateji Geliştirme Dairesi ve Kurulları

Bologna Süreci'nde mali reform altında üniversite gelirlerinde performans sistemi ile ilişkilendirilmiş kaynak çeşitlemesi, harçlar, kredi ve hibeleri de içeren erişim ve verimlilik sistemi kastedilmektedir.

10/12/2003 tarih ve 5018 sayılı "Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu" hükümlerine göre Türkiye'de tüm kamu kurumları

89 *Özgün, Yasemin (2010). Üniversitelerde Yaşanan Dönüşüm ve Bologna Süreci. Özgürlük Dünyası, S 214.*

"Stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme"ye geçmek zorundadır. Stratejik planlamaya yönelik Strateji Geliştirme Kurulları da çalışma grubu rolünde oluşturulmaktadır. Kanun'da "Stratejik plan: Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren planı" şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu yasa kapsamında çıkarılan 5/7/2008 tarihli "Kamu İdarelerince Hazırlanacak Performans Programları Hakkında Yönetmelik"te performans ile ilgili "h) Performans programı: Bir kamu idaresinin program dönemine ilişkin performans hedef ve göstergelerini, hedeflere ulaşmak için yürütecekleri faaliyet-projeleri, kaynak ihtiyacını, idareye ilişkin bilgileri içeren programı" ifade eder denmektedir[90].

"Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği"nde de stratejik planlama şartına gönderme yapılmaktadır: "Stratejik planlama Madde 19 — Bir yükseköğretim kurumu her yıl periyodik olarak, bir sonraki takvim yılı başına kadar, kendi yıllık iç veya dış değerlendirme raporunu, kurum içi periyodik gözden geçirme sonuçlarını, Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonunun yıllık raporunu ve yükseköğretim üst kurullarının ilgili kararlarını dikkate alarak, bir sonraki takvim yılı için stratejik planını hazırlar, iyileştirme eylem planlarını oluşturur ve yürütür."

Stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme amacıyla kurumlarda, personeli genelde mali uzman ve maliye memurlarından oluşan "Strateji Geliştirme Dairesi" oluşturulmuştur.

90 *Kamu İdarelerince Hazırlanacak Performans Programları Hakkında Yönetmelik. www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27905.html*

2. İç (Kurumsal) Değerlendirme ve Denetim: YÖDEK ve ADEK

Kalite güvencesi alanında geliştirilmiş olan mevzuat uyarınca, ulusal alanda YÖDEK ve yükseköğretim kurumları düzeyinde ise Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Kurulları (ADEK) bu sürecin organizasyonu, koordinasyonu ve yürütülmesinden sorumlu organlardır. Yükseköğretim kurumlarının kalite güvencesi yapılanması kapsamında hazırlayacakları stratejik planlama çalışmaları, ilgili kurumun senato ve yönetim kurulunun ortak sorumluluğunda hazırlanmakta ve yürütülmektedir.

YÖDEK "Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu"

"Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği"nde YÖDEK "Üniversitelerarası Kurul tarafından seçilen 9 üye ile Ulusal Öğrenci Konseyi tarafından belirlenen bir öğrenci temsilcisinden oluşan ve yükseköğretim kurumlarında akademik değerlendirme ve kalite geliştirme çalışmalarının düzenlenmesi ve koordinasyonundan sorumlu komisyonu" şeklinde tanımlanmaktadır. YÖDEK üyeleri Üniversitelerarası Kurul'un 30.09.2005 tarihinde gerçekleştirilen 148 nolu toplantısında belirlenerek çalışmalarına başlamıştır[91]

Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK)'nun Avrupa Yükseköğretimde Kalite Güvence Birliği (ENQA)'ne yapmış olduğu (Associate Status) üyelik başvurusu da 15 Haziran 2007 tarihinde ENQA Kurulunca kabul edilmiştir.

YÖDEK, yükseköğretim kurumlarında akademik değerlendirme ve kalite geliştirme çalışmalarını ilgili yönetmelik ışığında

---

91 26390 sayı ve 28 Aralık 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği, www.yodek.org.tr/

yürütülebilmesine rehberlik edecek süreçlerin tanımlandığı ve yükseköğretim kurumlarımıza kalite geliştirme alanında yön gösterici nitelikte olan "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Rehberi"ni hazırlamıştır.

Yükseköğretim Kurumu Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Kurulu, ADEK'ler

YÖDEK'in üniversite düzeyindeki karşılığını (alt organını) ADEK oluşturmaktadır. Bir başka deyişle yükseköğretim kurumlarında akademik değerlendirme ve kalite geliştirme çalışmaları ADEK'lerin sorumluluğu ve koordinasyonunda yürütülmektedir. "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği"ne göre "Kalite Değerlendirme ve Geliştirme Kurulu Madde 8 — Yükseköğretim kurumları kendi içlerinde akademik değerlendirme ve kalite geliştirme çalışmalarından sorumlu, Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Kurulu'nu oluştururlar. Bu kurulun üye sayısı ve üyeleri, ilgili yükseköğretim kurumunun senatosu tarafından belirlenir. Kurul, başkan dahil, en az dokuz en fazla on sekiz kişiden oluşur. Kurul üyeleri arasında; en az bir rektör yardımcısı, bir dekan, var ise bir enstitü müdürü, bir yüksekokul müdürü, bir meslek yüksekokulu müdürü, bir araştırma merkezi müdürü ile ilgili yükseköğretim kurumunun genel sekreteri ve öğrenci konseyi temsilcisi bulunur."şeklinde tanımlanmaktadır.

YÖDEK ve ADEK aslında 5018 sayılı "Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu"nun bir parçası niteliğindedir. Bu yasaya paralel çıkarılan "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği" iç değerlendirme, dış değerlendirme ve kalite belgesi gibi konuları da hüküm altına alınmaktadır[92].

92 Aynı.

EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Süreci

Kurumsal değerlendirme süreci aslında dışsal denetime kurumun hazır hale getirilmesini amaçlamakta; bu arada paydaş, SWOT kavramlarıyla, mezun, işveren gibi adlar altında çeşitli grup ve kesimleri sürece taraf hale getirmektedir.

En önemli kısmı, AYA'ya bu yönde başvuruda bulunmak ve "öz değerlendirme raporu"nu kendi kendine hazırlamaktır. Amaçlarından yaptığı işlere (vizyon ve misyonlarına) kadar, mevcut durumu ile ilgili tüm bilgiler bu raporlara öz olarak yansıtılmakta, AYA uzmanları da bunu meta değerlendirmeye tabi tutup, "Üniversite Değerlendirme Raporu" olarak sunmaktadırlar.

Kurumsal Değerlendirme Süreci şu şekilde işlemektedir.

•Kurumsal Değerlendirme Programı Ekim ayı içinde yapılan Üniversite başvurusu ile üç rektör (ya da eski rektör) ve bir AÜB (EUA) uzmanından oluşan bir Değerlendirme Komitesi'nin belirlenmesi ile başlamaktadır.

•Üniversite Kurumsal Değerlendirme Komitesi Avrupa Üniversiteler Birliği'nin sağladığı kılavuz doğrultusunda Öz-Değerlendirme Raporu'nu hazırlayarak Avrupa Üniversiteler Birliği değerlendirme ekibine sunar. Program büyük ölçüde kurumun öz-değerlendirmesine dayalı olduğundan sürecin en önemli aşaması bu raporun hazırlanması olarak görülmektedir.

•Mart ayı içinde Avrupa Üniversiteler Birliği Değerlendirme Komitesi iki günlük bir ön ziyaret gerçekleştirir. Bu ziyaretin amacı bir değerlendirme yapmaktan çok üniversitenin kurumsal yapısını tanımak, yönetim ve kalite süreçleri hakkında genel bilgi

edinmek, farklı paydaşlarla görüşmeler yapmak ve (ikinci) ana ziyaret için bir program oluşturmaktır.

•Ön ziyaret sonucunda AUB Değerlendirme Komitesi'nin spesifik (özel) konu başlıkları altında isteyeceği ek bilgiler üniversite tarafından komiteye sunulmaktadır.

•Temmuz ayı içinde yapılan 3 günlük ana ziyarette ise rektörlük, öz-değerlendirme komitesi, karar organları üyeleri, dekanlar, bölüm başkanları, öğretim üyeleri, öğrenciler ve dış paydaşlarla görüş alışverişinde bulunulmaktadır. Değerlendirme ekibi ayrıca önce rektöre, daha sonra daha geniş bir gruba sözlü rapor sunmaktadır.

•Değerlendirme Komitesi tarafından yazılan rapor üniversiteye gönderilir ve eleştirileri alınır.

•Oluşturulan nihai raporun Avrupa Üniversiteler Birliği'ne ve üniversiteye gönderilmesinden sonra üniversite değerlendirme raporunu kamuoyuna duyurur.

Bu sürecin diğer bir ayağını dışsal denetime yönelik ajanslar oluşturmaktadır.

3. Dış Değerlendirme ve Denetim: Akreditasyon (Kalite Sertifikası) ve Şirket Ajanslar ABET ve MÜDEK Örneği

Bologna Süreci'nde ülkeler, yükseköğretim kurumlarının kalite geliştirme faaliyetlerinin değerlendirilmesi için kalite ajansları oluşturmakta ve dış değerlendiricileri kullanarak yükseköğretim kurumlarının kalite düzeylerinin belirlenmesini sağlamaktadırlar. Türkiye'de YÖDEK yönetmeliği ve rehberi çıkarılmış, ilgili komisyonlar kurulmuş, MÜDEK gibi bağımsız kalite ajansları ve

"ABET Accreditation Board for Engineering and Technology-USA" gibi uluslararası ajanslar akreditasyon vermektedir.

YÖDEK yönetmeliğinde bağımsız ulusal dış kalite güvence ajanslarının kurulması tanımlanmaktadır. Ulusal dış kalite güvence ajanslarına lisans verme yetkisi YÖDEK in de görüşüyle Yükseköğretim Kuruluna (YÖK) aittir. Dış değerlendirme sürecinden geçen yükseköğretim kurumları, kurumun kalite seviyesini ve kalite alanındaki gelişmelerini gösterecek olan "Kalite Sertifikası" alacaklardır. Bu sertifikanın geçerlilik süresi 5 yıldır. Yükseköğretim kurumunun alacağı Kalite Sertifikası kurum bazında olabileceği gibi, akademik birimler veya program bazında da olabilecektir.

Günümüzde bazı bağımsız kalite ajansları çalışmalarına başlamıştır. Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (MÜDEK) 15 Kasım 2007 tarihinde Kalite Değerlendirme Tescil Belgesi almış ve tanınmış ilk ulusal dış değerlendirme ajansı olarak çalışmalarına başlamış, 10 farklı üniversitenin 57 mühendislik programının akreditasyonunu sürdürmektedir. MÜDEK haricinde başvuruda bulunan iki ajans daha bulunmaktadır.

Türkiye Kalite Güvence Sistemi yurtdışı değerlendirmelere de açık durumdadır. Bugüne kadar "Accreditation Board for Engineering and Technology-USA" (ABET) tarafından dört üniversitenin toplam 42 mühendislik programı farklı zamanlarda değerlendirilmiş ve "substantial equivalance" derecesinde eşdeğer kabul edilmiştir[93].

2007-2009 Ulusal Raporda da gelecek dönemde "Eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve uluslararası kabul görmüş ulusal ajans (QA) sisteminin tam olarak uygulanması", "Eğitim kalitesinin (lisansların)

93 *Kalite Güvencesi, http://bologna,yok.gov.tr, erişim tarihi:05.09.2010*

işgücü piyasasının ihtiyaçları ve beklentilerini karşılamak üzere geliştirilmesi" gibi hedefler yer almaktadır[94].

c. Bologna Süreci Üniversite Yönetim Modeli: YÖK'ün Tümden Piyasa Mekanizmalarına Bağlanarak ve Mütevelli Heyetleri ile Desteklenerek Sürdürümü

Merkezi hiyerarşik üniversite yönetim yapısı – eski YÖK-, kısmi devletçiliği dışında yapı ve işleyiş olarak Bologna Süreci'nin (EHEA-Avrupa Üniversite Alanının) beklentileri ile neredeyse tümden örtüşmektedir.

EUA'ya (Avrupa Üniversite Birliği) göre en sıkıntılı durum genel YÖK modelinde değil, amaçları ve kurul yapısındadır. 1981'de 2547 sayılı YÖK Yasası çıkarken üniversitelerin temel amaçlarının devlet odaklı belirlenmesi ve kurul üyelerinin merkezi idarece (Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve Genelkurmayca) atanması güncel piyasa koşullarını karşılayamamakta; piyasa önceliği ve sermaye ağırlığının (mütevelli heyetleri, paydaşlar, öğrenci temsilcileri ve özel üniversitelerin) artırılması istenmektedir.

Mevcut YÖK yapısı ve Bologna Süreci'nin belirlemeleri kısaca özetlenirse konu daha iyi anlaşılacaktır.

Üniversite yönetimi, ana çerçeve olarak birbiri ile organik ilişki içinde dört boyuttan oluşuyor:

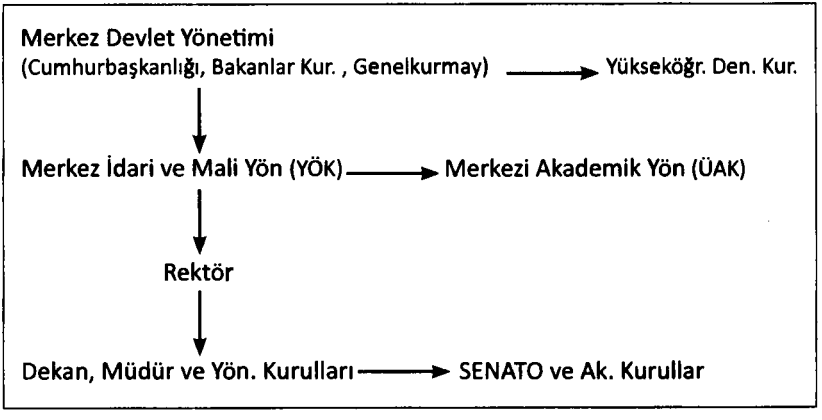
- İdari yönetim,
- Mali yönetim,
- Akademik yönetim,
- Denetim.

94 *National reports, http://bologna,yok.gov.tr erişim tarihi: 05.09.2010*

1. YÖK: Birinci Dönem (1981-2001)

2547 sayılı YÖK yasası dahilinde 2000'li yıllara kadar YÖK'ün mali, idari ve denetsel yapısı tamamıyla "devlet" odaklı aşırı hiyerarşik ve merkezi bir model oluşturmuştur. Sadece akademik yönetimde -ÜAK ve üniversite SENATO'larında bir miktar akademik katılıma yer verilmiştir. Fakülte genel kurulu ve bölüm akademik kurulları ile üniversite bileşenlerinin kararlara katılımını kısmen daha olanaklı kılınabilir yapıdaydı.

Grafik 1 : YÖK Yönetim Şeması (6 Kasım 1981 Tarihi 2547 S.Yasa

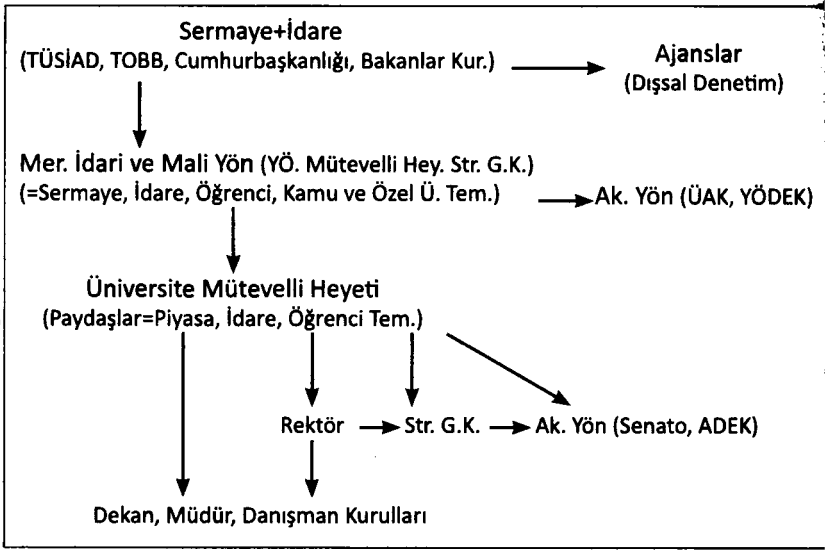
YÖK modelinin Bologna Süreci'ne göre en önemli farkı, tek tek yükseköğretim kurumları için (tek tek üniversiteler için) dışsal bir ölçüt koyulmamıştı, üniversite yönetimleri sonuçta akademik kökenli kişilerden oluşmuştur. Akademisyenler için de performans vb. aranmamıştır.

2. YÖK: İkinci Dönem veya Bologna Süreci (2001 ve Sonrası)

Bologna Süreci'nde "dış denetim", "paydaş", "ortaklık", "mütevelli

heyeti", "danışma kurulları", "kaynak çeşitlenmesi" gibi kavramlar altında, mevcut YÖK modeli sermaye odaklı ve sermayedar ağırlıklı bir yapıya dönüştürülmektedir. Üniversiteler bir devlet kurumu olmaktan, ticari bir şirkete dönüşmektedir.

Grafik 2 : Yükseköğretim Mütevelli Heyeti (YÖM) Yönetim Şeması (1988+Bologna Süreci)

Mütevelli heyetleri oluşturulmasına yönelik son durum YÖK'ün 25.09.2009 tarihli yönetmeliğiile Türkiye'nin 2001 yılında dahil olduğu Bologna Süreci'nin gereği olarak yükseköğretim kurumlarımızın akademik faaliyetlerinde ve stratejik planlamalarında yükseköğretim kurumları dışındaki paydaşların da görüşlerine başvurulması, onların desteklerinin ve katkılarının alınmasına imkan sağlayacak danışma kurulları kurulmasını öngören bir yönetmelik taslağı hazırlandığı

duyurulmuştur. Böylelikle büyük ölçüde sanayi, ticaret ve meslek odaları ve 'sivil toplum örgütleri'nin temsilcileri üniversitenin karar alma mekanizmalarında doğrudan yer alabileceklerdir.

D. Türkiye Üniversitelerinin Bologna Süreci Performans Notları

Türkiye 2001'de AYA-Avrupa Üniversite Alanına üye olduğundan bugüne sürece en hızlı uyarlanan ülkelerin başında gelmektedir. Uyarlanma süreci başlıca dört boyuttan oluşmaktadır:

- Tanınma (Lizbon Konvansiyonu),
- Derece Sistemi (önce lisans-yüksek lisans şeklinde ikili, sonra doktora ve araştırma ile birlikte üçlü),
- Kalite güvence sistemi, özellikle de içsel ve dışsal akreditasyon,
- Sosyal boyut (yükseköğretimin yaygınlaştırılması ve burs sistemi).

Tablo 2 : Türkiye'nin Bologna Karnesi, 2005 ve 2009

	2005	2009
TANINMA(BELGE, DİPLOMA VE EĞİTİM SÜRELERİ) (Recognition)	ÇOK İYİ	
Diploma Eki	4	4
Lisbon Konferansına Uyarlanma	3	5
ECTS	4	3
RPL-Ana belgeleri kabul		1
İKİLİ DERECE SİSTEMİ (Degree System)	MÜKEMMEL (Excellent Performance)	
Birinci ve İkinci Kademe	5 (Mükemmel)	5
Geçiş Koşulları	4 (Çok iyi)	5
NQF-Ulusal Kalite Çerçevesi	2 (Orta)	3
KALİTE GÜVENCESİ (Quality Assurance-ESG)	ORTA (Some Progress)	
Dışsal kalite güvence ulusal sistemi	2 (Orta)	3
Kalite güvence sistemine öğrenci katılımı	2 (Orta)	3
Uluslararası kalite güvence	2 (Orta)	4
GENEL PERFORMANS	İYİ (Good Performance)	

Kaynak: *Bologna Process Stocktaking Report 2005 ve 2009 (Bologna Follow-up Group)*

Bologna yanlıları için Türkiye üniversitelerinde en önemli sorun devletçi-bürokratik ağırlığın piyasa güçleri lehine düzeltimi ile ilgili bulunmaktadır. Onlara göre 1980 sonrası neoliberal uygulamalar her alana sızmakla beraber henüz tamamlanmamış durumda idi. Son 2005 ve 2009 performans notlarına bakınca, dışsal denetim yani mütevelli heyetleri ve ajanslar konusunda da son dönemde önemli bir yol katedildiği görülmektedir.

IV.BOLOGNA VE POST-BOLOGNA SÜRECİ'NİN ÜNİVERSİTE BİLEŞENLERİ AÇISINDAN DOĞURDUĞU SONUÇLAR VE OLASI TEHDİTLER

Bologna ve Post-Bologna Süreci'nin, Humbolt üniversitesi geleneğine bağlı Avrupa üniversitelerini, eğitim paketleri ve bilgi metalarını üreten ekonomik bir sektöre ve sürekli-düzenli verimlilik hesaplarının yapıldığı bir işletmeye, öğretim elemanlarını parça başı ya da götürü yöntemle iş yapan güvencesiz bilim işçilerine, öğrencileri ise bir yandan 'müşterilere", diğer yandan ise 'homo-ekonomus' ve 'homo-teknikus'a dönüştürme projesi olduğu görülmektedir. Bologna Süreci ile sistemin tanıtılması ve benimsenmesi için çalışmalar başlatılmış, ağır adımlar atılarak ve ihtiyatlı bir söylem kullanılarak, "başka yol yok" anlayışının da katkısıyla sürecin tartışılması bile anlamsız hale getirilmiştir. Dolayısıyla akademik kapitalizm üniversitelerde doğasının gereklerini yerine getirmeye başlamıştır.

1988 yılında açıklanan Magna-Carta Bildirgesi ile Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği'nin Post-Bologna'ya ilişkin taahhütleri arasında neredeyse hiç bir bağ kalmamıştır. Türkiye'de ise 12 Eylül askeri darbesinin sağladığı Anglo Sakson üniversite modeline kırılma, Bologna Süreci'yle Avrupa'dan verdiği destekle birlikte hız kazanmış, girişimci üniversite modeli, üniversiteleri derinden etkilemeye başlamıştır. Özetle Bologna Süreci, Türkiye üniversitelerinde daha belirgin bir piyasa ve ticarileşme söylemi ile sorgulanmadan çok hızlı bir biçimde üniversite yönetimlerince kabul görmüş ve uygulamaya geçilmiştir. Bunun nedeni, Humbolt üniversite geleneğinin Türkiye üniversitelerinde Avrupa'ya göre tam olarak yerleşememiş olmasıyla açıklanabilir. Bu yüzden Avrupa'da Bologna Süreci'nin resmi söylemi, Türkiye'dekine göre çok daha

ihtiyatlıdır. Avrupa'da üniversitelerden gelebilecek olası direnci kırmak için bu yol seçilmiştir.

A. Özgür Bilim Yerine Bilginin Metalaştırıldığı Tekno-Bilim Hakimiyeti

Hemen tüm bildirgeleriyle Bologna Süreci'nde Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinde yaşanan işsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik, doğanın tahribatı gibi toplumsal ve doğaya ilişkin sorunlara kapalı, sadece 'çeşitli nedenlerle yapılmak istenen şeyler olduğunu' belirten umursamaz ve nötr bir söylemle hareket edilmiştir. Bologna süreci, toplumsal sorunlara karşı üç maymunu oynamaktadır. İspanya'daki bir üniversite ile ilgili gözlemlerini aktaran Vassaf[95], köşe yazısına, "Üniversitenin Cenazesi" başlığını koymuştu. Yazıya esin kaynağı olan üniversite, 1239 yılında kurulmuş, Bologna, Paris ve Oxford üniversitelerinin çağdaşı olan Salamanca Üniversitesi'ydi. Yazar, bu üniversitenin günümüzdeki cansızlığı ve renksizliği ile ilgili gözlemlerini, 'Harvard Üniversitesi kitapçısını ziyaret eden okurların Vatanperverlik Yasası gereği fişlenmesiyle' ilişkilendirerek, şu yorumu yapmıştı:

> *"Ortaçağ'da kuruluşundan bu yana, tarihinin uzun bir döneminde hümanizmin beşiği olan üniversite, üç maymunlar gibi sessiz, sağır ve kör. Üstelik geleneklerine ve topluma duyarsızlığı bir yana, insanı da metalaştıran yenidünya düzeniyle süratle bütünleşmekte".*

Avrupa Çerçeve Programlarında ifade edilen öncelikli araştırma alanları, Bologna Süreci'ndeki duyarlık alanlarının incelenmesi açısından önemlidir. Avrupa Çerçeve Programları'nın başlıca amaçları arasında, "Avrupa'nın bilimsel ve teknolojik temelinin güçlendirilmesi, endüstriyel rekabetin desteklenmesi ve ülkeler arası

95 *Gündüz Vassaf.(2004). "Üniversitenin Cenazesi".Radikal Gazetesi. 29 Şubat 2004.*

işbirliğinin teşvik edilmesi" sayılabilir. AB'nin Mart 2000'de yapılan Zirve Toplantısı'nda belirtilen ve Lizbon Stratejisi olarak adlandırılan strateji kapsamında ise, AB'nin **"dünyanın en dinamik rekabetçi bilgi temelli ekonomisi"** olması hedeflenmiştir. Bütünleştirilmiş bir Avrupa Araştırma Alanı oluşturmayı hedefleyen ve 2002-2006 döneminde yürürlükte olan 6. Çerçeve Programı (6.ÇP) ve 2007-2013 yıllarında yürürlükte olacak 7. Çerçeve Programı (7.ÇP) AB'nin bu hedefe ulaşması amacıyla şekillendirilmiştir.[96] Avrupa Araştırma Alanı çerçevesi içinde yaratılan Türkiye Araştırma Alanı, üniversite, kamu kuruluşları ve özel sektörde dağınık bir biçimde yürütülen AR-GE faaliyetlerini bütünleştirecek ve böylece ekonomik kalkınmayı hızlandıracak etkinlikler bütünü olarak anılmaktadır.

Kurul'a göre[97] Bu kapsamda öncelikli araştırma alanlarını oluşturan 6. Çerçeve Programı'nın tüm üniversitelerde tanıtımı ve bu öncelikli alanlarda çalışan bilim insanlarının ve akademik birimlerin örgütlenmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Avrupa Birliği Altıncı Çerçeve Programının öncelikli araştırma alanlarının bazıları şunlardır.

- Sağlık için biyoteknoloji çalışmaları.
- Enformasyon toplumu teknolojileri.
- NANO teknolojiler, bilgiye dayalı çok amaçlı malzemeler ve yeni üretim süreçleri (esnek ve akıllı imalat sistemleri).
- Gıda kalitesi ve sağlığı.

---

96 *www.fp7.org.tr*

97 *Nejla Kurul. (2009)."Türkiye'de Özerk Üniversiteden Güdümlü Üniversiteye Bilim ve Bilim İnsanı Yetiştirme Politikaları".*

•Sürdürülebilir gelişme, global sistemler ve eko sistemler (sürdürülebilir enerji sistemleri, sürdürülebilir ulaştırma sistemleri).

•Bilgiye dayalı toplumda yönetim.

•Geniş araştırma alanları ile ilgili faaliyetler (Bilim ve teknolojik ihtiyaçlar için öngörü destek politikaları, KOBİ'lerin teknolojik kapasitelerinin geliştirilmesi, uluslararası işbirliği, yurttaş ve işadamları ile ilgili elektronik ticaret, güvenlik vb. ile ilgili araştırma, komünikasyon ve hesaplama altyapısı, komponentler ve mikro sistemler, enformasyon yöntemi ve arayüzler.

Avrupa Birliği çerçeve programları, gerek üniversite içinde ve gerekse dışında, bilim ve teknoloji gündemini, üretim ve birikim rejiminin dolayısıyla ihtiyaçları yönünde biçimlendirmektedir. Yukarıda sıralanan araştırma önceliklerinin, ağırlıklı olarak tekno-bilime yönelik olduğu görülmektedir. Sözü edilen araştırma öncelikleri, bütün olarak ulusal ve çok uluslu şirketlerin ihtiyaçlarına dönük olmakla birlikte, ikinci bir ihtiyacın giderilmesini de sağlamaktadır: Araştırmaların AB kaynaklı sermaye gruplarını rekabette üstün kılacak biçimde tasarlanması. Yani araştırmalar, sermayenin kendi arasındaki rekabetinde de kullanılmak istenmektedir. Bu araştırma alanları içinde, Türkiye özgülünde, giderek artan işsizliğin, yoksulluğun, cehaletin, güvencesizliğin, kötü beslenmenin, bebek ölümlerinin, tedavisi bulunmuş hastalıklardan ölümlerin, yok edilen kültürlerin, doğa tahribatının, nesli tükenen canlıların, diğer bir deyişle halkın, emekçi sınıfların ihtiyaçları çok az gözetilmektedir. Toplumun daha geniş kesimlerinin bu tür sorunlarının araştırma öncelikleri içine alınması, başka bir toplumsal tahayyülü, başka bir üniversiteyi ve başka bir bilim paradigmasını gerektirmektedir[98].

98 Aynı.

B. Kamusallığın Karşısında Üniversitelerin Piyasalara Teslimiyeti

Bologna sürecinin adım adım anlatıldığı ve üniversite bileşenlerinin sürecin içine yavaş yavaş çekildiği dönemde, 'üniversitenin devlet ve piyasa ile daha farklı ve yakın ilişkiler geliştirmesinin ne sakıncası olabilir ki' sorusu sıkça sorulmuştur ve hala sorulmaktadır. Bu soru, Humbolt üniversite geleneğinde olan şu temel soru ile birlikte yanıtlanmaya çalışıldığında bir anlam kazanmaktadır. 'Üniversiteler, neden siyasi ve ekonomik güçlerden bağımsız olmalıdır?' Bu sorular çeşitlendirilebilir. Örneğin bilimsel bilginin hangi güdülerle üretileceği ve hangi kanallarla dağılacağı soruları, büyük ölçüde üniversitelerdeki bilim insanlarının etkinliklerinde somutlaşır. Bu etkinliklerde birbirine karşıt iki temel yönelim vardır. Bilgiyi üretenler, tahayyüllerini/emeklerini/yarattıkları değerleri, insanlığın ortak kullanımına açarak sosyalleştirecekler midir, yoksa ürünlerini, akademik mülkiyet rejimi ve meta ilişkilerinin zorlamasıyla 'özel'leştirme süreçlerine mi tabi kılacaklardır?[99] Bu sorular üzerinde yeterince düşünmeden Bologna Süreci'nin gerçek yüzüne ilişkin anlamlı sonuçlar çıkarmak olası görünmemektedir.

Bologna Süreci'nde, üniversitelerin topluma ulaşmak ve kaynak çeşitliliğini sağlamak için iş dünyası ve piyasa ile daha yakın ilişkiler kurması gerekliliğinden söz edilmektedir. Anaakım iktisatta piyasa "bir malın alıcı ve satıcısının buluştukları yerdir. Burada para vererek mal ve hizmet talebinde bulunan alıcılar ile, para karşılığı mal ve hizmet sunan satıcılar birbirleriyle kolaylıkla ilişki kurabilirler". Piyasa ile ilişkilerin geliştirildiği üniversitelerde, öğrenciler hizmet alıcısına (müşteri), öğretim üyeleri ise hizmet satıcısına dönüşmektedir. Yani öğretim elemanı ile öğrencinin kuracağı diyalog, sıradan bir alış-veriş ilişkisine dönüşmektedir. Bu, tam da M. Weber'in Amerikan

99 *Aynı.*

üniversitelerine ilişkin cinsiyetçi bir dille de olsa yaptığı tarifine karşılık gelmektedir.

> *"Amerikan üniversitelerinde öğrenci profesörü hakkında basit bir fikre sahiptir: Nasıl sebze satıcısı annesine lahana satan biriyse, profesörü de babasının parasına karşılık, kendisine bilgiler ve yöntemler satan birisidir"*[100]

Üniversite çalışanları ile öğrenciler arasındaki bu tür ilişkilenme, etik olarak değer üreten değil, üniversite bileşenleri için değer yitirten bir süreçtir. Üniversite özgürlüklere, eşitliğe ilişkin tartışmaların yürütüldüğü, düşüncelerin buluştuğu, çıkar gütmez bilgiye, "gerçeğin bilgisine" ulaşılmaya çalışıldığı mekânlar, alanlar olması gerektiği için 'öğretim elemanları ile öğrenciler arasındaki alışveriş ilişkisi" sorunlu bir ilişkidir.

Avrupa üniversiteleri bir yandan geleneklerine, bir yandan topluma ve bir yandan da doğaya duyarsızlaşırken, kendisini var eden bileşenleri için de 'barbar dünyanın' işaretlerini vermektedir. Avrupa üniversitelerinde öğretim elemanları, öğrenciler ve idari personel gelir-gider bilançosunun girdisi-çıktısı olarak yer almaktadır.

Üniversite bileşenleri için üniversitenin işlevi, ekonominin motoru olmakla sınırlandırılmıştır. Bologna süreci üniversite çalışanlarından şunları talep etmektedir: Öğretim elemanları artık ticari araştırmalar için, doğası geleneksel üniversiteden oldukça farklı olan çok uluslu şirketler, küçük ve orta boy işletmelerle ortaklaşa çalışmalıdır. Araştırmalarında tekno-bilime öncelik vermelidir; çalışan sınıflar için anlamlı ancak gelir getirmeyen projeleri rafa kaldırmalıdır. Küresel ve ulusal yükseköğretim pazarlarında rekabet için daha hızlı, ucuz ve

---

100 Timur Taner. (2000).Toplumsal Değişme ve Üninersiteler. Ankara: İmge Kitabevi,S.20.

esnek teknoloji destekli öğrenme paketleri hazırlamalıdırlar. Bunu gelecekte, pek çok meslektaşının işsiz kalacağını bilerek yapmalıdır.

C. Üniversitelerde Esnek Üretim ve Esnek ve Güvencesiz Çalıştırma

Üniversitelerde esnek üretim ve uygulamaya konan akademik değerlendirme ve kalite geliştirme çalışmalarını, üniversitelerde emek-sermaye ilişkisini belirleyen bir düzenleme olarak irdelemek gerekir. Öğretim elemanlarının emek süreci ve iş örgütlenmesini, emek gücünün nitel ve nicel istihdamını ve emeğin üretimde denetim olanaklarını ifade eden yeni bir emek-sermaye ilişkisi tasarlanmaktadır. Üniversiteler hem piyasa ile ilişkili yeni üretim dallarının keşfi, hem de yeni teknolojilerin üretimi ile yerel ve küresel üretim alanlarında verimlilik artışı sağlayacak araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yürütmesi açısından önemli bir kurumdur; ayrıca kendi kaynaklarını çoğaltma ve kurumsal verimliliklerini yükseltmeye zorlanan kurumlardır. Ayrıca üniversitelere ilişkin farklı bir değerlendirmeyi, hem yükseköğretim ve ARGE çalışmalarını hem de akademik değerlendirme ve akreditasyon kurumlarının doğuşunu yeni bir sermaye alanı ortaya çıkarması bağlamında yapmak mümkündür. Piyasalaşan bu alanla ilgili olarak küresel pazarlar genişletilirken, öğrenci hareketliliğinin çevre ülkelerden merkez ülkelere yönelimini, eğitimin sanal ortamda ya da öğrencinin olduğu ülkelerle ortaklıklar ya da şubelerde yapılmasıyla her halükarda çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru bir değer transferine olanak sağlayacağı öngörülebilir.[101]

'Küresel yükseköğretim pazarlarına' açılan üniversiteler için, değişken tüketici tercihlerini dikkate alarak yükseköğretim programlarını bu küçük ve farklı nitelikteki pazarlar için çeşitlendiren,

101 *Eğitim Sen (2007). Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi (taslak) Raporuna İlişkin Değerlendirmeler. Ankara: Eğitim Sen Yayınları, sy 23.*

yüz yüze eğitim ve uzaktan eğitim kombinasyonlarını farklı üretim fonksiyonları içinde gerçekleştiren yeni bir üretim anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Hatta, henüz 'küreselleşememiş' üniversiteler için dahi, mali baskılar sonucunda kaynak yaratmaya zorlanan üniversiteler, sürekli eğitim merkezleri ve gerekse uzaktan eğitim merkezleri yoluyla farklı yaş gruplarındaki farklı eğitim ihtiyaçlarına sahip yetişkin öğrencilere ulaşmaya çalışmaları, ikinci öğretim ve yaz okulu uygulamaları, teknoparklar, sanayi ile ortak çalışmalar, bilinen üniversite takvimini, eğitim ve araştırma hizmetlerinin üretimini büyük ölçüde farklılaştırmakta, mevcut çalışma kalıplarını kırmaktadır.

Bugün Türkiye'de yaşanan yapısal dönüşümlerin yüksek öğrenim alanında ortaya koyduğu en önemli sorun, üniversite emekçilerinin yeni istihdam rejimi uyarınca esnek ve iş güvencesinden yoksun olarak çalışmaya sevk edilmeleridir. Özellikle araştırma görevlileri burslu öğrenci statüsüne indirgenerek mesleklerinin başında güvenceden yoksun çalışmaya mahkûm edilmekte aynı zamanda üniversitenin geleceği de ipotek altına alınmaktadır. Burada temel amaç akademik yaşamlarının başında iş güvencesi olmayan ve bütünüyle üniversite yönetimine bağımlı akademisyenler yetiştirmektir.[102]

İş güvencesinin ortadan kaldırılmasıyla akademik özgürlükler ipotek altına alınmakta, muhalif ve eleştirel bilim insanlarının egemen ideolojiye, YÖK sisteminin otoriter hiyerarşisine ve üniversitelerin muhafazakârlaşma yönündeki piyasacı dönüşümüne karşı ses çıkarmalarının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

---

102 Müftüoğlu, Özgür (2008), "Para ve Üniversite" Evrensel, 11 Ocak 2008.

Üniversite çalışanlarının iş güvencesinden yoksun bırakılmaları, onlar arasında rekabeti körüklemektedir. Ayrıca rekabet fikri, 'diğerini gözetleme ve denetlemeyi' içinde barındırmaktadır. Bu sürecin sonucunda öğretim elemanları rekabet güçlerine göre sıralanmaktadırlar. Performans ölçümleri ile yapılmak istenen de rekabet edemeyenlerin ayıklandığı bir süreci başlatmaktır. Avrupa'da çok açık biçimde dillendirilmese bile YÖK'ün strateji raporu ve YÖK'te yetkili isimlerin kimi açıklamaları, üniversite çalışanlarını iş güvencesinden yoksun bırakmanın önerilerini içermektedir.

Öğretim elemanlarının sahip olduğu bilgi, insanlığın ortak ürünüdür. Dolayısıyla, öğretim elemanlarının kişisel ve grup katkılarıyla ürettiği bilgi, önceki emeğin üzerine inşa edilmiş, yine insanlığın ortak ürünüdür. Bologna süreci, patentler ve telif haklarıyla, şirket ortaklıklarıyla düşünsel mülkiyeti çoğaltmanın mekanizmalarını oluşturarak akademik kapitalizmi geliştirmektedir.

'Herkesin herkesle savaşı' olan rekabet, Bologna Süreci'nde en başta kullanılan kavramlardan biridir. "Dünyanın en dinamik ve rekabet gücü en yüksek bilgi temelli ekonomisi haline gelmede" üniversitelerin rolü iki açıdan tartışılmaz görülmektedir: Üniversitelerde üretilecek tekno-bilim ürünleri ile Avrupalı çok uluslu şirketlerin rekabet gücünü artırmak ve küresel yükseköğretim pazarında rekabet gücü yüksek üniversiteleri yaratmak. Akademik yaşamın rekabet ilişkisi üzerinden kurgulanması, akademik özgürlüklere, meslektaşlar arası dayanışmaya, çıkar gütmez bilgi üretimine, bilimin teamüllerle biriktirdiği değerlere yönelik ciddi tehlikeler barındırmaktadır.

D.İşsizliğe Gerçekçi Çözümler Yerine, Yaşamboyu Öğrenme Yanılsaması

Avrupa'da resmi rakamlara göre her dört gençten birinin işsiz olduğu

gözlenmektedir. Kapitalizmin işsizlik üreten doğası sorgulanmadan, geleceğin belirsizliği söylemi karşısında, gençlerin gözlerini piyasanın (bilgi-beceri) isterlerine ve yaşamboyu öğrenme olanaklarına dikerek işsizlikten kurtulabileceği yanılgısını onlarda yaratmak, Bologna Süreci'nin önemli başarılarından birisidir. Oysa yapısal bir sorun olan işsizlikten kurtulmak, bireylerin sorumluluğuna ve işgücü piyasalarına bırakılarak çözülebilecek bir sorun değildir. Anaakım iktisatçıların iddia ettiği gibi, işsizliğe çözüm olarak iktisadi ve politik bir araç olarak örgün ya da yaşamboyu öğrenmeyi göstermek, sorunu çok hafife almak ya da çözmek istememek demektir.

İnsan Sermayesi Kuramında belirtildiği gibi, eğitim-istihdam arasında doğrudan ilişkinin olmadığı fikri, Bologna Süreci'nde sıkça dillendirilen "geleceğin belirsiz" olduğu kavrayışı ile buluştuğunda, çözüm olarak kısa erimde yaşamboyu öğrenme seçeneği yaratılmıştır. Gelecekte işsizliğinden, uygun insan sermayesi birikimi sağlayamayan bireyin bizatihi sorumlu olacağı açıkça herkese beyan edilmiştir. "İşsiz kalmak istemiyorsan, sürekli öğreneceksin ve mobil olacaksın" denilmektedir. Durum böyle iken, yükseköğretim programlarının işgücü piyasalarının nitelik talepleriyle uyumlulaştırılmak istenmesi çelişkili bir durumdur. Oysa üniversitelerde eğitim ve öğretim faaliyetlerini, bu denli belirsiz bir gelecek ve daha da belirsiz yerel, ulusal ve küresel piyasalara uyumlu hale getirmek, imkânsız olmasa da güçtür. Bunun bir diğer anlamı, kapitalist toplumda doğaları birbirinden oldukça farklı iki sürece (eğitim -üretim) öğrenci ve öğretim elemanlarını uyumlu hale getirmek, onları beyhude bir uğraşın içine çekmek demektir.

Öte yandan üniversite eğitimi ile piyasanın uyumlulaştırılmaya çalışılması etik olarak da yanlıştır. Üniversiteler, bir mesleğin pür tüm niteliklerinin değil, ancak temel ve genel niteliklerin kazandırıldığı

yerler olabilir. Diğer bilgi ve beceriler, işyerinde yapılan eğitimlerle, üretim sürecinin içinde öğrenilirler. Bu anlamda eğitimle istihdam ilişkisi, daha zayıf bir bağlamda kurulabilir. Üniversiteler, meslek kazandırmaktan daha öte işlevleri olan kurumlardır. Üniversiteler, öğrenciler için kendisini ve dış dünyayı anlayıp, kavrayıp özgürleştiği, daha özgür ve eşitlikçi bir toplumun kurulması için, daha rahat ve güvenilir bir yaşam için, daha anlamlı bir yaşam için, öğrendiği, düşündüğü, yazdığı, kendini ifade ettiği mekânlar olmalıdır. Uzmanlaşma ve standartlar adı altında, öğretim elemanlarını uygulamalı-teknik bilgileri öğretmeye ve öğrencileri de bu teknik bilgiyi öğrenmeye mahkûm etmek, neden olduğu yabancılaşmanın yanı sıra, öğretme ve öğrenme özgürlüklerinin ihlali anlamını taşımaktadır.

E. Öğretim Elemanı Değil, Homo Teknikus

Bologna Süreci'nde istihdam edilebilirlik; performans, tanınırlık, dolaşım, saydamlık, hesapverilebilirlik vb. sık başvurulan kavramlarıdır. Tüm bu analizler boyunca gösterildiği gibi, her biri de, ansiklopedik anlamlarının ötesinde gizli ajandaya (örtülü anlam ve programlara) sahip bulunmaktadır. Tüm yönetim yapısını da yeniden şekillendirmeyi kapsayan, Bologna Süreci'nin en kritik terimlerinden biri olan "kalite güvencesini", bunun getiri ve götürülerine yeniden dikkat çekmekte fayda bulunmaktadır.

Bologna Süreci'nde *kalite güvencesi* terimi değerlendirme, akreditasyon ve denetimi içerecek anlamda kullanılmaktadır. Dahası yüksek öğretim alanında kalite muğlâk ve tarafların çıkarlarıyla yüklü bir anlam kazanmıştır. 1980'lerden bu yana 'kalite' bir tür 'kültürel araç' , 'teknik terim' gibi olmuştur, öyle ki yüksek öğrenim politikalarının sloganı gibidir, kalite söz konusu olunca gerçekliğe

ait farklı görüşler öne sürülebilir ya da kaliteden yola çıkarak farklı süreç ve pratikler kurulabilir.[103]

Kalite güvencesine yönelim yüksek öğrenimin küreselleşmesinin bir ifadesi olarak da yorumlanmıştır. Çok daha açık bir ifadeyle kalite yaklaşımı, ulusal karar vericilerin küresel baskılara göre tepkilerini uyarlamaları anlamına gelmektedir. Buna göre, devlet küreselleşme karşısında güçsüz olmayan ama birtakım zorunlulukları dengelemekle sınırlanmış bir tür aracı kurum konumundadır. Bu zorunluluklar şu şekilde sıralanır:

- Ulus ötesi sermayeye karşı sorumluluklar.
- Küresel siyasi yapı ve hükümet-dışı örgütlere karşı sorumluluklar.
- Kendi meşruiyetini korumak için iç baskı ve taleplere dönük tepkiler.
- Kendi ihtiyaçları ve öz-çıkarlarına karşı sorumluluklar.[104]

İlk Bologna toplantısının yapıldığı 1999'dan bu yana *kalite*ye dair oluşumların sayısında değişim olmazken *kalite güvencesi*nin payı zaman içinde artış göstermiştir. *Akademik kalite* ya da *kalite standartları* ise son belgelerde tamamen görünmez olmuşlardır. Bu da gösteriyor ki kalite sözünün kullanımında artış olurken kalitenin anlamı giderek kalite güvencesi sistemlerinin teknik boyutu ve bunların uygulanması üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bugün kamu hizmetleri alanın da "kalite" ile neyin kastedildiği açık olmasa da kalite sözü üniversitelerin performanslarını

103 Saarinen, Tanya (2008), Whose Quality? Social Actors in the İnterface of Transnational and National Higher Education Policy, Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education vol. 29, No. 2,syf 180.

104 Aynı. Syf 181.

iyileştirmeleri konusunda anahtar konumuna yükselmiştir. Esas olarak yükseköğretim alanında "kalite ", yükseköğretimin piyasalaşmasına neden olan ve akademik çalışmanın işletmeciliğin önceliklerine kurban edildiği ve iş yükünün artırıldığı piyasa değerleriyle gelen ve hâlihazırda süre giden değişimin bir parçasını anlamak gerekir.[105] Aynı biçimde kalite, güvence tartışması artan sermaye denetimiyle son derece ilişkilidir ve kalitenin nasıl ve kimler tarafından tanımlanacağıyla ilgilidir. Bunun için de hesap verebilirlik ve yenileştirme çalışmaları üzerine yoğunlaşmanın ötesindeki amaç sorunu üzerinde durmak gerekmektedir.

Kalite güvencesinin yüksek öğrenimdeki en önemli rolü küresel 'bilgi ekonomisi' ve 'öğrenim toplumu' ile uyumlu, daha iyi bir *değer-için-para* getirme hizmeti sağlayacak örgütsel ve profesyonel sürekli 'kişisel gelişim' ve 'öz-düzenleme' kültürünün yaratılmasıdır. 'Geliştirme', ilerletme', 'güçlendirme' gibi terimlerle donatılan kalite, bir tür doğruluk değerleri yüklenerek itiraz edilemez bir kavrama bürünmüştür. Dolayısıyla kaliteye itiraz etmek demek, bütün bu amaç ve ideallere karşı gelmek anlamına gelecektir. Bu itirazı yükseltenler sözgelimi "eğitimin temel amacının eleştirel düşünceyi geliştirmek" olduğunu söyleyenler kendilerini sadece radikal değil aynı zamanda eşitliğin, tüketicilerin ve yeni küresel sistemin değerlerine ters düşen eski moda entelektüel değer sistemlerini korumaya çalışan görüşlere sahip muhafazakârlar olarak da etiketlenmiş bulacaklardır. Kalite sistemlerine karşı çıkanlar bir tür 'altın çağ'dan muzdarip ya da daha kötüsü üniversite öğretimi ve çalışma pratiklerinde hizmetin iyileştirilmesi için gerekli addedilen düzeltme ve ayarlamaları yapmak konusunda "isteksizler ya da beceriksizler" olarak algılanmaktalar.

105 *Worthington, Frank and Julia Hodgson (2004), Academic Labour and the Politics of Quality in Higher Education: A Critical Evaluation of the Conditions of Possibility of Resistance- Critical Quarterly, vol 47, nos 1,2.Syf 96.*

Akademik topluluk açısından bu retorik eğitimin metalaştırılması sürecini gizleyen bir işlev görmektedir. Geleneksel akademik 'denetim alanları'nın erozyonu, hesap verilebilirliği, esnekliği, sonuç-odaklı kaynak yaratmayı ve yatırımı ve son olarak da performansa dayalı ödeme sistemini artırmıştır. Bunların hepsi giderek artan oranda 'entelektüel emeğin işlevsel yönetimini' gerektirmektedir.[106]

Louise Morley'e[107] göre yüksek öğretimde kalite güvencesi akademik emek süreçlerinin, toplumsal ilişkilerin ve öznelliğin hesap verilebilirliğine, gözetimine ve düzenlenmesine ait bir mikro politik sistemdir. Foucault'yu izleyerek, Morley, kalitenin normatif çalışma pratikleri ve akademisyenleri yeniden yapılandıran bir profesyonel kimlik ve öznellik için tasarlanmış akademik çalışmayla ilgili çeşitli değerlendirme sistemleri, sınıflandırmalar ve yargılamalar içeren bir üst anlatı, yönetim zihniyetinin toptanlaştırıcı bir biçimi, bir bilgi/iktidar rejimi olduğunu ileri sürer. Kalite değerlendirmelerinde 'mükemmel' notunu elde etmenin baskısı akademisyenler üzerinde büyük bir baskı oluşturur. Çünkü bu notlar ilan edilir ve kaynak edinmede kullanılır, akademisyenler kalite değerlemesinin ideolojik amaçları, değerleri ve varsayımlarıyla uyum sağlamamalarının hem kendileri hem de kurumları için önemli maddi ve sembolik sonuçları olacağının fazlasıyla farkındadırlar. Bu da kalitenin 10 yıldan fazla süredir akademik emek süreçlerindeki söylemsel denetiminin genişlemesinin önünü açmıştır.

Öz-değerlendirme, iç-gözlem, yetkilendirme, özerklik, kişisel gelişimden bahsedilir, fakat aslında bütün bu işlemler

106 *Worthington, Frank and Julia Hodgson (2004), Academic Labour and the Politics of Quality in Higher Education: A Critical Evaluation of the Conditions of Possibility of Resistance- Critical Quarterly, vol 47, nos 1,2. Syf 98.*

107 *Morley, Luis (2003), Quality and Power in Higher Education, Maidenhead: Open University Press.Syf 25.*

akademisyenlerin kalite güvencesinin hizmetinde kendilerini ve diğerlerini denetlemek amacıyla sorumluluğu içselleştirmeye zorlanmaları anlamına gelir. Bu durum akademideki geleneksel değerler ve modern toplumda eğitimin anlamı ve amacı konularında akademisyenlerde zihin karışıklığına ve morallerinin bozulmasına neden olmaktadır. Kalite, akademik çalışma ve kişisel kimlik arasında giderek büyüyen bir ayrılığa neden olmuştur. Bugün akademisyenlerin itirazları genel olarak performanslarının ölçülmesine değil, ölçülebilirliğin akademideki daha önce var olmayan alanlara doğru genişlemesinedir. Kalite ölçümleri denetlenebilirliğin geleneksel öz-düzenleyici biçimlerini ve güven ilişkilerinin yerini kurumsallaşmış güvensizlik ilişkileri kültürünün almasına neden olmuştur.

Bütün bu sonuçlarıyla kalite baskıcı bir denetim biçimidir. Kalite güvence işlemleri, öğretim üyelerinin öğretme biçimlerini, önceden verili, ölçülebilir öğretim hedeflerine ve öğrenci bireyler ve sermayenin beklentilerine uygun düşen işletme kavrayışıyla 'en iyi uygulama' ya karşı gelen öğrenim çıktılarına göre uyarlamaya zorlanmaktadırlar. Yeni puanlama, proje alma koşulları vb. sistemler akademisyenlerin 'bilgiye gerçek anlamda katkı yapmak' yerine 'çıktı' ile ilgilenmelerine neden olmaktadır.

Ayrıca burada vurgulanması gereken iş ve emek süreçlerinde yaşanan dönüşüme eşlik eden bu piyasalaşma, uluslararasılaşma ve metalaşma eğilimlerinin görünür olduğu yapısal değişiklik önerilerinin her zaman içinden geçtiği toplumsal ilişkiler/sınıfsal belirlemeler, kültürel özellikler dolayında kendine özgülükleri de barındırdığıdır.[108] Bir başka deyişle bütün bu yapısal dönüşüm

108 Ercan, Fuat (2009), "Bologna Süreci üzerinden eğitimdeki değişimi konuşmak: Genel bir değerlendirme, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=26886.

eğilimleri her ülkede özellikle eğitimle ilgili kendi tarihsel toplumsal, kültürel, etnik, dinsel, ırksal, sınıfsal özellikleri ve devletlerin tarihsel yapılanmaları boyunca değişen anlamlar, görünümler kazanacaktır. Bologna Süreci, demokratik, özerk ve kamu hizmeti olarak üniversite kavrayışı ve tüm üniversite bileşenleri için ciddi tehditler barındırmaktadır. Üniversite çalışanlarının sahip olduğu toplumsal haklarının ve öğrencilerin eğitim hakkının geri istendiği bir sürece tanık olmaktayız. Örgütlü mücadelede üniversite bileşenlerinin karşı karşı geldikleri sürecin anlaşılması ve toplumsal hakları ve inandıkları değerler için mücadele edebilmeleri için bu tehlikelerin üniversite kamuoyu ve daha geniş toplumsal kesimlerle paylaşılması gerekmektedir.

F.Üniversite Bileşenlerinin Karşı Karşıya Kaldığı Tehditler

Bologna Süreci öğretim elemanları için pek çok sakınca taşımaktadır. Bunların başlıcaları şu şekilde sayılabilir:

•Üniversite öğretim elemanlarının esnek çalıştırılarak, nisbi ve mutlak anlamda sömürü oranının yükseltilmesi: Öğretim elemanlarının öğretim, araştırma ve topluma hizmet işlevine dönük iş yüklerinin giderek artırılması. Varolan kamusal sorumluluklarına ek olarak piyasa sorumluluklarının artırılması.

•Üniversite öğretim elemanlarının verimliliğini artırmak için, performansına göre değerlendirilmek/ücretlendirilmek istenmesi ve esnek çalıştırılması. Bu amaçla, farklı düşüncelere sahip öğretim elemanlarının üniversite dışına itilmesi.

•Başta araştırma görevlileri olmak üzere, her düzeyde öğretim elemanının güvencesiz çalıştırılması, kadrolu konumda çalışan öğretim elemanlarının iş güvencelerinin kaldırılması.

•Üniversite öğretim elemanlarının mevcut siyasal ve ekonomik güçlere tabi kılınması nedeniyle akademik özgürlüklerinin kısıtlanması.

•Üniversite öğretim elemanlarının reel anlamda eriyen ücretlerinin artırılmaması, bu nedenle kendilerine ek gelir yaratmaya zorlanmaları.

•Eğitim ve bilim çalışanlarının yapay hiyerarşi ve patronajlık ilişkileri yaratılarak bölünmesi ve örgütlü emek mücadelesinin zayıflatılması.

•Öğrencilerini ve ilişkili olduğu diğer toplumsal grupları müşteri olarak görmeye zorlanan öğretim elemanlarının karakterlerinin aşınması ve kendilerine ve dış dünyaya yabancılaşmaları.

•Üniversite öğretim elemanlarının emekçi sınıfların işsizlik, yoksulluk, güvencesizlik, doğanın tahribatı gibi sorunlarından koparılarak "kişisel kurtuluşa" yönlendirilmesi.

•Öğretim elemanlarının araştırma mekânlarının, laboratuarlarının bütçeden değil, yönlendirilmiş araştırmalardan, projelerden elde edilen gelirle inşa edilmesi ve araştırmaların bu yönlendirmeden etkilenmesi.

•Öğretim elemanlarının yönetim sürecine katılımlarının engellenmesi. Üniversitelerde seçim süreçlerinin, seçilmiş yöneticilerin ve kurulların etkisinin azaltılması.

•Üniversite öğretim elemanlarının iş dünyasının/piyasanın kültürü ile çalışmaya zorlanarak taciz edilmeleri.

•Performansa göre değerlendirme ve akademik yükseltmelerin ruhsuz rakamlarının öğretim elemanlarını tahrip edici bir rekabete sürüklemesi, meslektaşlar arası dayanışmanın yok edilmesi.

•Temel bilimlerin, piyasadan görece özerk bazı sosyal bilim disiplinlerinin ve felsefe gibi alanların kadro ve mali kaynaklarının daraltılması, güç yitirmeleri.

Bologna Sürecinin öğrencilere yansıması da çeşitli sakıncalar, risk ve tehditler taşımaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır:

•Üniversite öğrencilerinin öğrenme özgürlüklerinin piyasa ve siyasal alanının isterlerine göre sınırlandırılması.

•Öğretilmeye çalışılan bilginin modüler ve giderek ara teknik bilgilere dönüşmesi ve öğrencilerin gerçek öğrenme ihtiyaçlarına karşılık gelmemesi nedeniyle, öğrencilerin dış dünyaya yabancılaşma, bilgiye yabancılaşma sorunları ile karşı karşıya kalmaları.

•Öğrencilerin standart öğrenme içerikleriyle karşılaşarak, insanlık tarihinin daha derin tarihsel birikimleriyle buluşmalarının engellenmesi.

•Öğrenciler için yükseköğretimin bir sosyal hak olmaktan çıkması ve yükseköğretim hizmetinin "giderek artan fiyatlarla" sunumu. Üniversitede eğitim eşitsizliğinin yaygınlaşması.

•Küresel yükseköğretim pazarında, yükseköğretim hizmetinden öğrencilerin ekonomik ve kültürel sermayeleri ölçüsünde yararlanmaları.

•Kapitalizmin istihdamsız büyüdüğü açıkken ve dolayısıyla üniversite mezunlarının işsizliği gerek Avrupa ve gerekse Türkiye'de artarken, yükseköğretimin iş ve yüksek ücrete götüren en temel mekanizma olduğu söylemi ile öğrencilerin yanıltılması.

•Öğrencilerin üniversite yönetimlerine katılımının "müşteri" algısı üzerinden gerçekleştirilmesi, sahici demokratik üniversitenin oluşumunda bir bileşen olarak öğrencilerin var olamamaları.

•Görece yoksul öğrencilerin üniversite içinde düşük ücretlerle ve güvencesiz biçimde çalıştırılmaları.

•Üniversite kampüslerinin kapalı pazar haline dönüştürülmeleri nedeniyle, öğrencilerin kampus içinde pek çok hizmeti bir fiyat karşılığı almaları, "yararlanan öder anlayışının" sınırsızca yayılması.

•Küresel yükseköğretim pazarında, "yetenek avcılarının" az gelişmiş ülke coğrafyalarında, Bologna Süreci'nde de "olmamasına dikkat edilmelidir" denilen beyin göçüne yol açması.

•Üniversitelerin eşitlik ve özgürlük arayışlarının ve tartışmalarının alanları olması gerekirken, kapitalizmin "rekabet, para, hırs, zaman" baskısının olduğu mekânlara dönüşmesi.

•Öğrencilerin iş ve ücret kaygılarının onları yaşamboyu öğrenme tutsaklarına dönüştürmesi.

•Öğrencilerin öğrenim harçlarını ödeyebilmek için aldıkları kredilerle finans sektörünün mahkûmlarına dönüşmesi.

•Benzer programlardan çok sayıda mezun yetiştirilmesi ve derinleşen uzmanlaşma gibi nedenlerle, mesleklerin değersizleştirilmesi, paralel olarak işsizlik oranlarının daha da yükselmesi.

•Mezuniyet sonrası eğitim olanaklarının yaşamboyu öğrenme adı altında metalaştırılması ve ticarileştirilmesi.

Bologna Sürecinin idari personel ve üniversite işçilerine yansıması çok ağır olumsuz sonuçlar içermektedir. Bazıları şu şekilde sayılabilir:

•Üniversitelerde kadrolu çalışan sayısının giderek azalması ve varolan çalışanların işyükünün ciddi biçimde artışı.

•İdari personel ve üniversite işçilerinin esnek çalıştırılması ve güvencesiz istihdamının yaygınlaştırılması.

•İdari personelin düşen ücretler ve pahalılaşan hayatla birlikte, satın alma güçlerinin giderek azalması.

•Üniversite idari personelin satın alma gücünün azalmasıyla ek gelir yaratan akademik birimlerde görev almak üzere acımasız bir rekabet içine girmeleri ya da gelir getirecek farklı faaliyetlere yönelmeye zorlanmaları.

•Döner sermaye geliri elde etmek için çalışanlar arasında yıkıcı bir rekabetin doğması.

- Kadrolu idari personele yaptırılan pek çok işin taşeron şirketler üzerinden geçici çalışanlara yaptırılmak istenmesi.

- İdari personelin yerine getirdiği tüm hizmetlerin taşeron şirketlerden hizmet satın alarak yerine getirilmesi.

- Üniversitelerin ticarileşmesiyle patronajın girdiği ortamlarda hiyerarşinin "paraya yakınlık" bağlamında keskinleşmesi.

- Üniversitelerde "kamu hizmeti" anlayışının giderek aşınması.

- İdari personel ve geçici işçilerin, demokratik mekanizmalardan tamamen dışlanması.

Bugün üniversiteleri biçimlendiren Bologna süreci, ne üniversite bileşenleri için, ne üniversitenin sözcülüğünü yapması beklenen sessiz kitleler için, ne de küçük bir azınlık dışında genel olarak toplum açısından değer yaratan bir projedir. İnsanlığın içinde varlığını sürdürdüğü doğayı ve içindeki canlıları, ancak 'sürdürülebilir kalkınmanın' bir dişlisi olarak görmektedir. Üniversiteyi piyasanın kör güçlerine teslim etmekte ve üniversite bileşenlerini piyasa aktörlerine dönüştürmektedir. Sürecin meşruiyetini sağlamak için, "başka üniversite ve toplum tahayyülü yok" şiarı yükseltilmektedir. Ancak insan genel olarak toplumsal ilişkilerinin bir ürünüyse de aynı zamanda etkin/eyleyen bir özne olarak da toplumsal mücadelelerle 'tarih yazandır'. Bu yüzden "başka bir toplumsal inşa mümkündür ve başka bir üniversite tahayyülü vardır." Bu üniversite, Lima Bildirgesinde belirtildiği gibi, eşit ve özgür bir toplum için işlevler üstlenir; statükoyu kırar; tüm bileşenleri ve genel olarak toplum için onurlu bir yaşam amacına odaklanır. Bu üniversitenin olmazsa

olmaz özellikleri vardır. Demokratik üniversitenin temel özellikleri, Bologna Sürecinin öngördüğü somutlukta şunlardır:

Yükseköğretim dahil, eğitim bir haktır, üniversiteler merkezi bütçeden finanse edilmelidir, kaynak çeşitlendirmesine son verilmelidir. Üniversite siyasal ve ekonomik tüm güçlerden bağımsız olarak işlevlerini sürdürmelidir. Bunun için tüm eğitim ve bilim emekçileri iş güvenceli konumlarda istihdam edilmelidir. Üniversitede dışsal denetim değil, içsel denetim ve katılım esas olmalı, yani demokratik bir üniversite oluşturulmalıdır. Üniversitelerde karar verici en üst organ, akademik kurullar olmalıdır. Her üniversite çalışanı ve birimin kendi akademik kurullarına karşı sorumlu olması; rektörün akademisyen ve üniversite bileşenlerinden oluşan senato tarafından, dekanların da yine özgür seçilmiş geniş bileşenli Fakülte Akademik Kurulu tarafından seçilmesi; rektör ve dekanların bu kurullara karşı doğrudan sorumlu olması demokratik bir üniversite için önemlidir. Üniversiteyi tüm bileşenlerinin eşit katılımı demokratikleştirir. Diğer bir deyişle, bilgiye erişimin ve yönetimin demokratikleştirilmesi son derece önemlidir.

Ancak bilinmektedir ki, tüm bu üniversiteye dönük talepler, ancak örgütlü mücadele, sendikal mücadele ile ve genel olarak toplumsal mücadelenin bir parçası olarak geniş halk kitlelerinin desteğini alarak yaşama geçirilebilir.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği (EU: Eurepean Union)

ABET: Mühendislik ve Teknoloji Akreditasyon Ajansı (Accreditation Board for Engineering and Technology-USA)

ABK: Ana Belgeleri Kabul (RPL: Recognition of Prior Learning)

ADEK: Akademik Değerlendirme ve Kalite Kurulu (Academic Assessment and Quality Improvement Board)

AKÇ: Avrupa Kalite Çerçevesi (EQF: European Qualifications Framework)

AKGS: Avrupa Kalite Güvence Sistemi (ESQ: Eurepean Quality Assurance System)

AKTS: Avrupa Kredi Transfer ve Biriktirme Sistemi (ECTS: European Credit Transfer and Accumulation System)

AÖB: Avrupa Ulusal Öğrenci Birlikleri (ESU: European Students Union/ ESIB: The National Unions of Students in Europe)

AÜB: Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA: European University Association)

AYA: Avrupa Yükseköğretim Alanı (EHEA: European Higher Education Area)

AYÖKB: Avrupa Yükseköğretim Kurumları Birliği (EURASHE: European Association of Institutions in Higher Education)

BEK: Bologna Eşgüdüm Komisyonu (BCC: Bologna Coordination Commission)

BİG: Bologna İzleme Grubu (BFUG: Bologna Follow-Up Group)

BS: Bologna Süreci veya Avrupa Yükseköğretim Alanı Oluşturma Süreci (BP: Bologna Process)

BUSINESS EUROPE: Avrupa İs Dünyası Konfederasyonu (The Confederation of European Business: eski adı Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliği /UNICE– Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe).

BUUT: Bologna Uzmanları Ulusal Takımı (National Team of Bologna Promoters)

DB: Dünya Bankası (WB: Worldbank)

DE: Diploma Eki (DS: Diploma Supplement)

EI : ETUCE Education International Pan-European Structure (Uluslararası Eğitim Avrupa Yapısı)

ENIC: Avrupa Bilgi Merkezleri Ağı (Eurepean Network of Information Centre)

ERASMUS: Avrupa Üniversite Öğrenci Hareketliliği Avrupa Bölgesi Eylem Şeması (Erasmus: European Region Action Scheme for the Mobility of University Students)

EUA-IEP: Avrupa Üniversiteler Birliği Kurumsal Değerlendirme Programı

EUIRO: YÖK Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Birimi (The European Union and International Relations Office)

EURODOC: Doktora Adayları ve Genç Araştırmacılar Avrupa Konseyi (the European Council for Doctoral Candidates and Junior Researchers

HEI: Higher Education Institution (Yükseköğretim Kuruluşu)

KÇ: Kalite Çerçevesi (QF: Qualifications Framework)

KDP: Kurumsal Değerlendirme Programı (IEP: Institutional Evalution Programme)

KG: Kalite Güvencesi (QA: Quality Assurance)

LLL: LifeLong Learning (Yaşamboyu Öğrenme)

MÜDEK: Mühendislik Değerlendirme Ajansı

MYÇG: Mesleki Yeterlilikler Çalışma Grubu

MYÖ: Mesleki Yükseköğretim (PHE: Professional Higher Education)

NARIC: Ulusal Akademik Tanıma İnformasyon Merkezi (National Academic Recognition Information Centre)

OECD: Ekonomik İsbirligive Kalkınma Örgütü (OECD: Organization for Economic Co-operation and Development)

SGK: Starateji Geliştirme Kurulu

SOKRATES: Avrupa Öğretim Elemanı Hareketlilik Programı

TBIG: Türkiye Bologna İzleme Grubu

TEKNOKENT: 2001 tarih ve 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası kapsamında özel firmalarla birlikte oluşturulan bilgi ve tekonoloji parkı.

TYYÇ: Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi

UA:Türkiye Ulusal Ajansı (NA: Turkish National Agency)

UKÇ: Ulusal Kalite Çerçevesi (NQF: National Qualifications Framework)

UKGA: Ulusal Kalite Güvencesi Ajansı (NQAA: National Qualification Assurance Agency)

NSC: Ulusal Öğrenci Konseyi ve Avrupa Öğrenci Birliği (National Student Council)

UNESCO-CEPES: UNESCO Avrupa Yükseköğretim Merkezi

UÖK: Ulusal Öğrenci Konseyi (NCS-National Student Council)

USAM: Üniversite-Sanayi Araştırma Merkezi

ÜAK: Üniversitelerarası Kurul (IUC: Inter-University Council)

AYKGB: Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvencesi Birliği (ENQA: European Association for Quality Assurance in Higher Education)

EQAR:Yükseköğretim Avrupa Kalite Güvence Rehberi (European Quality Assurance Register for Higher Education)

YÖ: Yükseköğretim (HE: Higher Education)

YÖDEK: Yükseköğretim Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (Commission for Academic Assessment and Quality Improvementin Higher Education)

YÖK: Yükseköğretim Kurulu (HEC: Hiher Education Council)

YYK: Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi Komisyonu (Commission for NQF for HE)

KAYNAKÇA

Andreas Fejes. The Bologna Process: Governing Higher Education in Europe Through Standardisation. http:// docs.google.com

Amaral, Alberto& Antonio Magalhas (2004), *Epidemiology and the Bologna Saga*, Higher Education 48: 79- 100.

Ansel Hacer. (1995). "Teknolojik Gelişmelerin İşgücü Niteliğine Etkileri". (Der: Kuvvet Lordoğlu) **İnsan, Toplum ve Bilim.4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri.** ÖES Marmara Şubesi.

Austin, Ann E. (2002). "Academic Staff in Times of Transformation: Roles, Challenges and Professional Development Needs". (Editor: Chapman David). **Higher Education in Developing World: Changing Contexts and Institutional Responses.** Westport CT, USA: Greenwood Publishing

Avrupa'da Yükseköğretim Yönetimi (http://www. eurydice.org)

Boratav, Korkut (2006) ***Türkiye İktisat Tarihi***.1908-2005. Ankara: İmge Yayınevi.

Çetingök, Yeşim (2008), *"Türban Söylemi ve Bologna Gerçeği"*, http://kongrekaraburun.org/metinlerB6_2.pdf.

Doğan, Ali Ekber. (2002). **Birikimin Hamalları Kriz, Neoliberalizm ve Kent**. İstanbul DonKişot Yayınları.

DPT (1977). *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Eğitim*. Ankara: DPT Yayın No 1591.

Eğitim Sen (2004). *4. Demokratik Eğitim Kurultayı*. Ankara: Eğitim Sen.

Eğitim Sen (2007) Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi Raporuna İlişkin Değerlendirmeler. Ankara: Eğitim Sen Yayınları

Enders, Jürden. (2002). "Between State Kontrol and Academic Capitalism: A Comparative Perspektive on Academic Staff in Europe". (Editor: Jürgen Enders) **Academic Staff in Europe: Changing Contexts & Conditions**. Westport, CT: Greenwood Publishing.

Ercan, Fuat (2006), *"İnsan Mühendis mi, Yoksa Mühendis İnsan mı?"*, BİA, (22.12.2006).

Ercan, Fuat (2009), *"Bologna Süreci üzerinden eğitimdeki değişimi konuşmak: Genel bir değerlendirme*, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=26886.

Eraydın, Ayda, Asuman Erendil. (1999). **Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği. Dış Pazarlara Açılan Konfeksiyon Sanayinde yeni Üretim Süreçleri ve Kadın İşgücünün Bu Sürece Katılım Biçimleri**. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Ekstrand, Lasse & MonikaWallmon (2008), *Dancing with the Devil?* : *Notes on a Free University*, The International Journal of Diversity in Organizations, Communities and Nations, vol: 8, No: 3

Gümüş, A. (2006). "AB ve Küresel Sermayenin Beklentilerine Bir Yanit: Strateji Raporu". Bilim Eğitim Toplum. C 4, S 15, Yaz 2006, s. 96-115.

Gümüş, Adnan (2008), "EUA-TÜSİAD "Yükseköğretim Sektörü" Raporu: Yükseköğretim İşletmeciliği Projesi". Eğitim Bilim Toplum Dergisi. C 6, S 23, Yaz 2008, S. 130-163.

Gündüz Vassaf.(2004). "Üniversitenin Cenazesi".Radikal Gazetesi. 29 Şubat 2004.

Hartmann, Eva (2008), "*Bologna Goes Global: A New Imperalism in the Making?*", Globalisation, Socities and Education, vol. 6, No. 3ss. 207-220.

Tahir Hatiboğlu. (2000). **Türkiye Üniversite Tarihi**. 2. Baskı. Ankara: Selvi Yayınevi.

Kurul, Nejla. (2010). "Türkiye Üniversitelerinde 1980 Sonrası Dönem: İnsanın Özgürleşmesi Amacından Akademik Kapitalizme Geçişin Öyküsü" Bilim ve Gelecek, Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi, 71, Ocak.

Kurul Tural, Nejla. (2004). **Küreselleşme ve Üniversiteler**. Ankara: Kök Yayıncılık.

Kurul, Nejla (2010) "**Türkiye'de Özerk Üniversiteden Güdümlü Üniversiteye, Bilim ve Bilim İnsanı Yetiştirme Politikaları**" Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Kitabı, (2009) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü) (BASKIDA).

Levidow, Les (2000). "*Marketizing* Higher Education: Neoliberal Strategies and Counter- Strategies", *Cultural Logic*, Vol. 4, N. 1, Fall. 2000.

Morley, Luis (2003), *Quality and Power in Higher Education*, Maidenhead: Open University Press.

Müftüoğlu, Özgür (2008), "Para ve Üniversite" *Evrensel*, 11 Ocak 2008.

Narin, Özgür (2009), *Bilim Üretim Süreci ve Üniversitelerde Dönüşüm*, 2008 Analizleri, Almanak SAV.

Okçabol, Rıfat (2007). *Yükseköğretim Sistemimiz*. Ankara: Ütopya.

Özgün, Yasemin (2010). Üniversitelerde Yaşanan Dönüşüm ve Bologna Süreci. Özgürlük Dünyası, S 214.

Pechar, Hans (2007), "*The Bologna Process" A European Response to Global Competititon in Higher Education*", Canadian Journal of Higher Education, vol.37, no.3, ss. 109- 125.

Soysal, Mümtaz (1969). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yönetim Yapısı ve Anayasa. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 24, S 1, s. 83-89.

Saarinen, Tanya (2008), *Whose Quality? Social Actors in the İnterface of Transnational and National Higher Education Policy, Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* vol. 29, No. 2, 179- 193. June.

Schriewer, Jurgen (2009), *"Rationalized Myths" in European Higher Education- The Construction and Diffusion of the Bologna Model*, European Education, vol. 41, no: 2, Summer.

Worthington, Frank and Julia Hodgson (2004), *Academic Labour and the Politics of Quality in Higher Education: A Critical Evaluation of the Conditions of Possibility of Resistance*- Critical Quarterly, vol 47, nos 1,2. PP. 96- 110.

Timur, Taner (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler.* Ankara: İmge.

TÜSİAD (2008). Türkiye'de *Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar Yükseköğretim Sistemi Üzerine 17 Türk Üniversitesinin EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Raporlarına Dayanan Gözlemler ve Öneriler.* TÜSIAD: T- 2008-10/473. (Higher Education in Turkey (2008): Trends, Challenges, Opportunities, TÜSIAD Publication No: T- 2008-10/473)

YÖK (2006). *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi - Taslak Rapor.* Ankara: YÖK. www.yok.gov.tr

ÖZGEÇMİŞLER

Prof. Dr. Adnan Gümüş
Nejla Kurul

Prof. Dr. Adnan Gümüş

Ziraat Teknisyeni ve Sosyolog. Düzce doğumlu olup Liseyi Bursa Tarım Meslek Lisesi'nde, sosyoloji bölümünü DTCF'de, doktorasını Viyana Üniversitesinde tamamlamıştır. 1999'da doçent olmuş, 2005'te profesörlüğe atanmıştır. Sivas-Gürün Lisesi'nde kısa süre öğretmenlik yapmış olup, 1987'den beri Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı'nda çalışmaktadır.

Ana çalışma konuları din, milliyetçilik, asimilasyon, otoriteryenizm, şiddet, savaş, AB, eğitim, kırsal yapı, örgütlenme ve bütünleşme süreçleri üzerinedir. İlgili konularda çalışma arkadaşlarıyla birlikte biri Rusça 6 kitabı; 8'i Almanca 40'tan fazla kitap bölümü, makale veya bildirisi; Almancadan 2 çeviri kitabı; proje ortaklıkları; ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite üzerine çeşitli rapor ve Türkiye taramaları bulunmaktadır. İki araştırma kitabı, "Din Milliyetçilik ve Otoriteryenizm" (1999) ile "Sıkıştırılmış Okullar" (2004), Eğitim Sen yayınıdır. Ayrıca 2006'dan bu yana düzenli olarak Adana Kanal A televizyonunda haftalık program yapmakta, aynı zamanda arkadaşlarıyla birlikte "Bilim, Felsefe ve Edebiyat Kıraathanesi" (okuma grubu) yürütmektedir.

ÖES-Öğretim Elemanları Sendikası Adana Şubesi (1996) ve Adana Sokak Çocukları Derneği (1996) kurucu üyeliklerinde bulunmuş olup, 2009'dan bu yana Eğitim Sen YÖB üyesidir.

Nejla Kurul

1963 yılında Kayseri'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Konya, İstanbul, Eskişehir illerinde tamamladı. 1985 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü'nden mezun oldu.

1985-1986 arasında Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nde görev yaptı. 1987 yılında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Temel Eğitim ve Ortaöğretimin Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Politikalar ve Uygulamalar" konulu tezini vererek yüksek lisans eğitimini tamamladı.

1988'de Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1993 yılında "Kimya, Petrol ve Plastik Sanayinde Eğitim, İnsangücü, İstihdam İlişkileri ve Buna İlişkin İşveren Görüşleri" konulu tezi ile Doktor unvanını aldı. 1993 yılında aynı bölüme Yardımcı Doçent olarak atanan Yazar, 1996 yılında doçent oldu. 2000-2001 arası dönemde, ABD Wisconsin Üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bölümü'nde Konuk Araştırmacı olarak bir yıl bulundu. 2002'de profesör unvanını almaya hak kazanan Yazar, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Politikası Bölümünde öğretim üyeliği ile Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü görevini sürdürmektedir.

Yazarın bu kitap dışında Devlet Planlama Teşkilatı'nın yayınladığı "Temel Eğitim ve Lise Seviyeli Eğitimin Yeniden Düzenlenmesiyle İlgili Politikalar ve Uygulamalar" ve"Eğitim Finansmanı" ve "Küreselleşme ve Üniversiteler" adlı kitapları ile eğitim ekonomisi ve planlaması, eleştirel eğitim ve üniversitelerle ilgili yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. Yazar, "Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Toplumumuz ve Eğitim. Sempozyum Bildirileri ve Panel Tartışmaları" adlı yürüttüğü bir projenin ürünü olan kitap ve Dilek Karaduman ile birlikte "Öğretmen Yetiştirmede Eğitim Bilimlerinin Yeri" adlı kitapları yayıma hazırlamıştır; halen lisans programında "Öğretmen Örgütlenmesi", yüksek lisans programında, "Eğitim Finansmanı", "Bütçe Yönetimi", doktora programında "Eğitim Finansmanında Arayışlar", "Küreselleşme ve Üniversiteler" derslerini vermektedir.

EĞİTİM SEN
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
Cinnah Cd. Willy Brandt Sk. No:13 Çankaya / ANKARA
Tel:0312.439 01 14 (pbx) Fax:0312.439 01 18
E posta: bilgi@egitimsen.org.tr Web: www.egitimsen.org.tr